

УДК – 330.8

EconLit – B220

ДЖ. М. КЕЙНС И РАЗВИТИЕТО НА МАКРОИКОНОМИКАТА

Доц. д-р Зоя Младенова

Почти никой днес не чете неговата (на Кейнс) книга, но почти всеки претендира, че познава нейното съдържание.

Л. Таршис

Въведение

Макроикономиката е добре позната на съвременните икономисти. Тя е неотменима част от съдържанието на всеки стандартен учебник по Икономикс (в частност в учебниците за бакалаври), където е неразривно свързана с теоретичното наследство на Дж. М. Кейнс. Чрез т. нар. Кейнсиански модел на макроикономическо равновесие студентите изучават както работата на съвкупната икономика, така и вариантите на икономическа политика за противодействие на цикличните колебания. Ето защо въпросът за развитието на модерната макроикономика и за ролята на Кейнс в него изглежда достатъчно изяснен (и тривиален) и като че ли не се нуждае от допълнително внимание.

Така е само на пръв поглед. Ако се излезе извън учебното съдържание и макроикономиката се разглежда не само като учебно съдържание, но и като клон на научното знание, тогава са налице както общи – от гледна точка на световната икономическа наука, така и специфични – от гледна точка състоянието на българската икономическа наука, причини за допълнителни занимания с дадения проблем. Те се изразяват в следното:

1/ Т.нар. Кейнсиански макромодел, познат на всички от учебниците, се опира не на автентичното наследство на Дж. М. Кейнс, а на онези интерпретации, които кейнсианската теория получава от наследниците на Кейнс.

2/ До края на епохата на социализма в България фундаменталният труд на Дж. М. Кейнс “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”(1936 г.) достига до българския читател чрез превода си на руски език – посредством ограничени издания, достъпни за тясна група специалисти. Поради това идеите на Кейнс са много по-широко познати чрез интерпретациите – коментарии, анализи, които се правят по това време в бившите социалистически страни върху икономическото му възгледи. Те съдържат по същество критика (нерядко повърхностна и идеологизирана) на теорията и методологията на Кейнс от позициите на марксизма.

3/ “Общата теория” е публикуван за първи път на български език едва през 1993 г. Днес книгата е широко достъпна, но тъй като в съвременното висше икономическо образование няма нещо, което да насочва към занимания с нея (с изключение на дисциплината “История на икономическата мисъл”), тя продължава да е обект на интерес от страна на ограничена група специалисти.

4/ Настъпилите изменения в страната след 1990 г. – в социално-икономическите условия и в условията за развитие на икономическата наука – раждат и възможността, и необходимостта от преосмисляне на съществуващите дотогава оценки за Кейнс, за неговите възгледи и неговото място в развитието на икономическата теория. Въпреки изминалият оттогава немалък период, сериозни анализи в тази посока все още отсъстват.¹

¹ През 1991 г. проф. Ат. Леонидов публикува статия (сп. Ново време, 1991 г. кн. 11) под заглавие “За нов прочит на Кейнс”, в която формулира като належаща задача пред българските икономисти необходимостта от преценка на такава крупна фигура в развитието на икономическите идеи през XX в. като Дж.М. Кейнс, както и набеляза някои изходни точки за такава преценка. За съжаление неговият призив не намери отклик в колегията. Изключение правят някои най-нови учебници по “История на икономическата мисъл”, в които в частта за Кейнс икономическите му възгледи са представени вече по нов начин – но основно следвайки

5/ През последните две десетилетия на XX – началото на XXI в. се развиват нови процеси на полето на макроикономиката, които значително отдалечават модерната макроикономическа теория от Кейнс. Те са слабо познати, защото не присъстват в учебниците. Тези нови процеси обаче поставят по нов начин въпросът за ролята и значението на Кейнс за развитието на макроикономиката.

Ето защо на дневен ред се очертават следните задачи: съвременен прочит и оценка на оригиналните приноси на Кейнс; разграничаване на идеите на Кейнс от тези на неговите последователи; новите насоки в развитието на макроикономическата теория от края на XX – началото на XXI в. и как се вписват в него историческите ѝ корени (в лицето на Дж. М. Кейнс). На тези задачи е посветено настоящото изследване.

Основната теза, която се защитава от автора е, че кейнсианските идеи претърпяват значително развитие след Кейнс и независимо от доминиращият понастоящем неоконсерватизъм, те са здраво вкоренени в теоретичната конструкция на модерната макроикономика и в съвременния начин на мислене, но самият Дж. М. Кейнс и “Общата теория на заетостта, лихвата и парите” принадлежат на миналото.

През последните месеци на фона на икономическите сътресения кейнсианските идеи придобиват нова актуалност. Финансовата криза, довела до рецесия в реалната икономика, издига отново на преден план въпроса за цикличните колебания, за техните причини и последици, както и за ролята на държавата в стабилизирането на икономиката. Това възражда интереса към Дж. М. Кейнс и неговото наследство.

Настоящото изследване не е продиктувано от конюнктурни съображения, свързани с текущата икономическа ситуация. Както стана ясно от аргументацията по-горе, то има за цел да проследи еволюцията на

логиката на учебниците по Макроикономика, а не толкова вследствие на самостоятелни занимания с Кейнс и научната литература.

кейнсианските идеи от момента на зараждането им до настоящия момент, т.е. в един достатъчно дълъг период от време, и да даде оценка на тяхното значение за съвременната наука. Но тъкмо поради това изследването може да хвърли светлина върху важните въпроси, пред които настоящите икономически сътресения изправят икономистите.

1. Основната теоретична конструкция на “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”

Кейнс формулира целта си в “Общата теория” (ОТ) в Предговора и особено в глава 1, която представлява един единствен дълъг параграф. Така още в самото начало на книгата си той уточнява, че изследването му е насочено, първо, към теоретичния анализ (това личи от самото заглавие на книгата, която е наречена “Обща теория”, но също и експлицитно се заявява от самия автор: “Тази книга е предназначена преди всичко за моите колеги икономисти.... нейната главна цел е разглеждането на трудни въпроси на теорията и едва на второ място прилагането на тази теория на практика.“, ОТ, с.7), и, второ, към създаването на “обща” теория, на която предходната теория е само частен случай, който следва да се постави в една по-обобщаваща рамка.² Под предходна теория Кейнс има предвид “класическата” теория, към която отнася теорията на Д. Рикардо (опираща се на закона на Сей) и на тези, следващи неговите виждания – Дж. Ст. Мил, Маршал, Еджуърт и Пигу.³

² Дж.М. Кейнс, ОТ: “Аз нарекох тази книга “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”, поставяйки ударението върху определението обща.....Аз ще докажа, че постулатите на класическата теория са приложими само към един специален случай, а не към общия случай..” (с. 11).

³ Тук Кейнс поставя очевидно под един знаменател класическата и неокласическа теория. Самият той признава, че е формирал свое собствено отношение към историята на икономическата мисъл, с което вероятно “нарушава общоприетото”. Към т. нар. “класическа теория” той отнася както Рикардо, така и неговите последователи, сред които попадат представители на неокласицизма. Подобно отношение предизвиква възмущение. Обстоятелството, че изброените от Кейнс неокласици споделят по определени проблеми общи виждания с Рикардо или Мил не е изненадващо, тъй като не следва да се забравя, че

Упрекът на Кейнс към предходната икономическа мисъл е по отношение на нейната практическа релевантност. Още в глава 1 той отбелязва: "...характерните черти на специалния случай, разглеждан от класическата теория се оказва че не са тези на икономическото общество, в което ние всъщност живеем, затова нейното проповядване въвежда в заблуждение и става гибелно, ако се опитаме да ги приложим към практическия живот."(с. 11) и малко по-нататък: "Ние ще докажем, че има дълбоко неразбиране на това, как всъщност функционира икономиката, в която живеем."(с. 23). Корените на проблема според него са в това, че допусканията ѝ са неправилни и затова и заключението, че единствения равновесен обем на дохода е при пълна заетост, е също неправилен.⁴

Кейнс е прав в оценката си за ортодоксалната теория – приемайки закона на Сей, по това време тя счита, че депресиите са краткосрочни и самокоригиращи се, а правилната политика на правителството е да се въздържа

неокласическата теория е приемник на класическата. Но същевременно в Историята на икономическата мисъл (ИИМ) двете школи са достатъчно ясно разграничени. Заслужава да се коментира този факт, защото класификацията, която използва Кейнс, впоследствие става основа за объркване и е причината в ред съвременните учебници по Макроикономика наред с кейнсианския модел на макроравновесие да се излага и т.нар. "класически модел". Тук по-нататък ще изхождаме от разбирането, че критикуваната от Кейнс теория е преди всичко неокласическата (напр. намиращата се във фокуса на тази критика "теория на заетостта" на проф. Пигу), затова навсякъде, където Кейнс говори за "класическа" теория, това понятие ще бъде сложено в скоби. Прецизният научен подход изисква да се направи това. Доказателство за правилността на подобно отношение е факта, че синтезът в теорията, който се установява след Кейнс, се обозначава като "неокласическо-кейнсиански синтез" (neoclassical-keynesian synthesis), а не "класическо-кейнсиански синтез".

⁴Дж. М. Кейнс, ОТ: "Нашата критика на общоприетата класическа икономическа теория се състои не толкова в откриването на логически дефекти в анализа, колкото в посочването на това, че нейните негласни предположения са удовлетворени рядко или никога, и в резултат тя не може да разреши икономическите проблеми на реалния свят."(с. 436). Анализирайки "Общата теория", В. Леонтиев пише: "В нападите си срещу ортодоксалната теория Кейнс не атакува вътрешната последователност на нейната логическа структура; той по-скоро се опитва да демонстрира нереалността на нейните основни емпирични предпоставки, като разобличава това, което той смята за очевидна погрешност на фактическите ѝ заключения. Ортодоксалната теория доказва, че принудителна безработица не може да съществува, но ние знаем, че тя съществува в действителност. След като формалната логика на ортодоксалното доказателство по същество е правилна, вината трябва да се търси в избора на основните емпирични дадености. Това е общият план на кейнсианската атака." (В. Леонтиев, Постулати: "Общата теория" на Кейнс и класиците, вж. Есета по икономика, С., 1994 г., с. 104).

от намеса на пазара.⁵ Главната причина за безработицата в теоретичната рамка на ортодоксията е, че реалната работна заплата е твърде висока; но в същото време доминира убеждението, че с времето работните заплати ще паднат и така заетостта и дохода ще се увеличат до равнището на пълната заетост.

Като червена нишка през цялата книга на Кейнс преминава критиката на “класическата” теория. Това той счита за особено важно, защото без да обори постулатите на ортодоксалната теория, не би могъл да развие успешно новата теоретична конструкция. Основите на тази критика Кейнс поставя още в самото начало, в глава 2. Представена в систематизиран вид, тя касае два основни пункта. Първо, Кейнс критикува “класическата” теория на заетостта, която търси обяснението на пазарната цена на труда (реалната работна заплата) и на заетостта в контекста на пазара на труда, във взаимодействието между търсенето и предлагането на труд. Кейнс приема класическата концепция за търсенето на труд, но критикува концепцията за предлагането на труд. Разграничава номиналната от реалната работна заплата и като изхожда от “действителното поведение” на труда стига до извода, че предлагането на труд се определя от номиналната, не от реалната работна заплата и че двете могат да се променят в противоположни посоки.⁶ Още тук отбелязва, че основна задача в изследването ще бъде да покаже, че реалната заплата се определя от “други сили”: “....борбата относно номиналните заплати засяга главно *разпределението* (ДМК⁷) на съвкупната реална работна заплата между различните трудови групи.....*Общото* равнище на реалните заплати зависи от други сили в икономическата система.” (с. 24). И малко по-горе: “Ние ще се опитаме да

⁵ Вж. М. Blaug, Say’s Law of markets: What did it mean and why should we care?, Eastern Economic Journal, Spring 1997 (http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3620/is_199704/ai_n8759531/print).

⁶ Според Кейнс, намаляването на паричната работна заплата може да не доведе до намаляване на реалната работна заплата. Намаляването на паричната заплата може да предизвика същото намаляване на ценовото равнище (за фирмата работната заплата е елемент на разходите; намаляването на разходите е основание за намаляване на цените) и реалната работна заплата да остане непроменена. Кейнс приема, че предлагането на труд зависи от паричната, а не от реалната работна заплата, доколкото трудът е подложен на парична илюзия.

⁷ ДМК – Дж. М. Кейнс, т.е. подчертаването на думата в текста е на автора.

покажем, че предимно някои други сили определят общото равнище на реалните заплати. Опитът за изясняването на този проблем ще бъде една от нашите главни теми.” (с. 23). Що се отнася до връзката на теорията на работната заплата със заетостта – тя, според Кейнс, не може напълно да бъде обяснена преди читателя да достигне глава 19 и приложението към нея. Вторият пункт на критика касае закона на Сей, който обобщава съществуващите дотогава възгледи за това как работи съвкупната икономика, и който Кейнс категорично отхвърля.

Според Кейнс, равнището на съвкупното производство (дохода) и заетостта се определя от съвкупното ефективно търсене. Грешката на предходната теория, така както той я вижда, е че тя приема че предлагането само си създава търсене. Според господстващите дотогава възгледи, никога не може да съществува недостатъчно съвкупно търсене, доколкото в процеса на производството на стоките се създава достатъчна покупателна способност, която ще купи създадените стоки. Докато някои хетеродоксални икономисти⁸ поставят под въпрос използването на закона на Сей като фундаментален постулат, допускайки че депресии могат да възникнат от свръх спестявания или недостатъчно потребление, ортодоксалната теория отговаря, че решенията за спестяванията ще имат за резултат решения за инвестиции, защото измененията в лихвения процент ще балансират тези две групи решения. По този повод Кейнс възразява: “Онези, които мислят по този начин, са измамани обаче от една оптична илюзия, която прави две съществено различни дейности да изглеждат еднакви. Те погрешно считат, че има звено, което свързва решенията за въздържане от текущо потребление с решенията да се осигури бъдещо потребление; докато мотивите, които определят второто, не са непосредствено свързани с мотивите, които определят първото.” Вместо това Кейнс стига до извода, че съвместяването на иначе несъвместимите инвестиционни решения с плановете за спестявания ($S=I$), се осигурява от колебанията в равнището на

⁸ И не само хетеродоксални, а и някои ортодоксални икономисти – например Малтус.

дохода. Този процес определя равнището на заетостта – това Кейнс нарича принцип на ефективното търсене.

Същността на теорията на ефективното търсене Кейнс излага в книга 1 (глави 1 - 3) при опростяващите допускания за постоянно равнище на инвестициите (което означава, че съществува постоянно равнище на лихвения процент) и постоянна норма на паричната работна заплата. В книга 2 – “Определения и понятия”, авторът въвежда различни концепции. След това той посвещава останалите части от книгата на разработването на теорията на ефективното търсене, която е освободена от горните ограничителни допускания.

Особено място във въвеждащата част на анализа заема глава 3 “Принципът на ефективното търсене”. Задачата, която авторът си поставя в нея е да представи обобщение на теорията на заетостта, която предстои да развие: “Кратко резюме на теорията на заетостта, разработена в следващите глави, може би ще подпомогне читателя на този етап.” Кейнс дефинира “ефективното търсене” по следния начин: “Величината на D (дохода) в точката от функцията на съвкупното търсене, където тя се пресича с функцията на съвкупното предлагане, ще наречем ефективно търсене” (с. 36-37) - т.е. това е равновесното равнище на дохода. Тук Кейнс само излага основните пунктове на своята (нова) теория на заетостта, а с тяхното доказване се ангажира в следващите части на книгата. Затова и тези пунктове звучат (засега) декларативно. Но от друга страна те точно и сбито систематизират съдържанието на новата теория. Свеждайки съвкупното търсене до разходите на основните икономически агенти – домакинствата и фирмите, ключовата идея е, че “Склонността към потребление и величината на новите инвестиции определят съвместно обема на заетостта, а обемът на заетостта е еднозначно свързан с дадено равнище на реалните заплати – не обратното.”(с. 42).

Чрез новия подход, анализът на Кейнс веднага повдига три въпроса: определяне равнището на потреблението/спестяванията; обемът на

инвестициите и лихвения процент.⁹ Пределна склонност към потребление/спестяване, пределна ефективност на капитала, предпочитание към ликвидност – са нови понятия и нови концепции, използвани от Кейнс за да запълни новата теоретична рамка.

Теорията за определянето на дохода, развита от Кейнс, се опира на абстрактен модел на икономиката, който до голяма степен игнорира правителствения и външния сектор, макар че от време на време той въвежда влиянието на тези сектори в модела. Равнището на дохода зависи от съвкупното търсене, което в простия модел се определя от търсенето на потребителски и инвестиционни блага. **Потреблението** зависи от дохода и зависимостта им се нарича “функция на потреблението”. Заслужава да се подчертае теоретичната новост тук, която е една от основополагащите в прокарването в анализа на макроикономическия подход. От една страна, Кейнс прилага концепцията за търсенето и предлагането и Маршалианския модел на пазара.¹⁰ Но в теорията на частичното равновесие се игнорира взаимозависимостта между търсене и предлагане. При анализ на съвкупната икономика този подход не е подходящ. Кейнс признава, че да се игнорира връзката между агрегатното търсене и предлагане прави невъзможно да се разберат силите, които определят равнището на дохода и заетостта. Затова той приема съществуването на експлицитна връзка между съвкупното търсене и съвкупното предлагане чрез допускането на връзка между дохода и потреблението. Това отношение може да се очаква да е стабилно, тъй като то се опира на обективни и субективни фактори, които не е вероятно да се променят внезапно. Важен теоретичен аспект на това отношение е установената от Кейнс зависимост, че с увеличаването на дохода расте и потреблението, но не в същата степен. Така

⁹ Дж.М. Кейнс, ОТ: “Така анализът на склонността към потребление, определянето на пределната ефективност на капитала и теорията на лихвения процент са трите главни празноти в сегашното знание, които е необходимо да се запълнят.”(с. 44).

¹⁰ Дж.М. Кейнс, ОТ: “Но методът ни за анализиране на икономическото поведение ... е такъв, че зависи от взаимодействието на предлагането и търсенето и по този начин е свързан с нашата фундаментална теория на стойността.” (с. 9).

пределната склонност към потребление (MPC) е по-голяма от нула и по-малка от единица.

Кейнс разглежда въпроса за **инвестициите** в книга 4 “Подбудите за инвестиции” (глави 11-18). Той изоставя допускането на постоянно равнище на инвестициите и обяснява как това равнище се определя от маржиналната ефективност на капитала във взаимодействие с лихвения процент. Докато отношението между разходите за инвестиции и очакваната печалба съществува, то не е стабилно, защото решенията за инвестиции се базират върху прогнози за бъдещи разходи и приходи и затова очакванията играят тук голяма роля. Неопределеността, очакванията и промяната в нивото на доверие на бизнеса по този начин влияят съществено върху инвестициите.

Концепциите на Кейнс за функциите на потреблението и инвестициите са централни в неговата атака срещу закона на Сей. Доколкото $MPC < 1$, с увеличаването на дохода абсолютното количество на спестяванията се увеличава, отваряйки разрив, който трябва да се запълни от някой друг елемент на съвкупното търсене, различен от потреблението. Ако всички спестявания автоматично се инвестират, няма да съществува проблем; но доколкото желаните инвестиционни разходи зависят от други фактори от текущото равнище на дохода, те може да са по-големи или по-малки от желаните спестявания и така да причиняват увеличаване или намаляване на дохода.

Третирането на **нормата на лихвата** у Кейнс се различава значително от това на неокласическата теория. В предходната ортодоксална теория нормата на лихвата се определя от реалните сили в икономиката, от търсенето и предлагането на инвестиции. Изменението в паричното предлагане няма да се отрази нито върху дългосрочните лихви, нито върху реалния доход. Измененията в паричното предлагане обаче ще променят ценовото равнище. В докейнсианската теория парите изпълняват две функции: средство за размяна и съхраняване на стойността. Последната функция не се подчертава и се приема, че търсенето на пари е съвършено нееластично спрямо лихвата. В

кейнсианската система нормата на лихвата зависи от парични, не от реални сили. Една от последиците е, че равнището на реалния доход, поне отчасти, се определя от количеството на парите.

Нормата на лихвата, според Кейнс, зависи от желанието на индивидите и фирмите да държат пари и от количеството на парите. Зависимостта между търсенето на пари и лихвения процент Кейнс нарича “функция на предпочитанието към ликвидност”, която е сред неговите основни теоретични приноси. Съществуват три мотива за държането на пари: 1/ транзакционен; 2/ предпазен (Кейнс го нарича “осигурителен”); 3/ спекулативен. Първите два обуславят съвършено нееластично търсене на пари спрямо лихвения процент, докато при третия търсенето на пари е еластично спрямо лихвата. При много ниска лихва, спекулативното търсене на пари може да стане съвършено еластично спрямо лихвата, в условия на депресия, и да образува т.нар. капан на ликвидността. Формата на общата функция на търсенето на пари (предпочитанието към ликвидност) е такава, че когато количеството пари се увеличава, лихвения процент намалява, но щом веднъж се достигне капана на ликвидността, по-нататъшно увеличаване на количеството на пари няма да намали лихвения процент.

Равновесие в икономиката се постига, когато изтичането (от потока на дохода) е равно на вливането. В един прост модел, спестяванията са единственото изтичане, а инвестициите – единственото вливане. Ако при определянето нивото на дохода желанието на икономическите субекти да спестяват е по-голямо от желанието за инвестиции – а Кейнс подчертава, че тези две решения се вземат от различни икономически актьори – доходът ще се намали. Когато доходът се намали, спестяванията ще се намалят докато се установи равновесно равнище на дохода, при което желаните спестявания са равни на желаните инвестиции.

Кейнс завършва анализа в книга 3 и книга 4 (анализа на склонността към потребление и подбудите към инвестиции) с глава 18: “Нова формулировка на

общата теория”. По същество, макар не и по форма, тази глава дава анализ на равновесното равнище на съвкупния доход в резултат на взаимодействието на стоковите и паричните пазари. Моделът на Кейнс тук интегрира реалния и паричния сектор на икономиката (задачата му в глава 18 е “да съберем заедно нишките на нашата аргументация” (с. 282)). Именна този аспект на ОТ по-късно развива и формализира Дж. Хикс с влиятелната си интерпретация IS-LM на съдържанието на книгата.

Обяснявайки защо равнището на дохода е нестабилно, Кейнс подчертава ролята на инвестициите.¹¹ Анализът на икономическите колебания, който акцентира върху ролята на инвестициите, е започнат от Туган-Барановски, който показва, че изменението в инвестициите ще доведе до изменение в дохода, при това в по-голяма степен от първоначалното изменение на инвестициите. Но Туган-Барановски не предлага формално теоретично обяснение на този процес и затова икономистите не обръщат внимание на неговата хипотеза. През 1931 г. Р. Кан, колега на Кейнс в Кеймбридж, прави значителен теоретичен пробив чрез разработването на концепцията за мултипликатора на заетостта. Кейнс видоизменя тази важна идея на Кан и развива концепцията за мултипликатора на инвестициите.

Ако инвестиционните разходи се увеличат, доходът и заетостта също ще се увеличат. Но защо доходът не нараства до безкрайност? Ако получателите на доход използват целия добавъчен доход, доходът ще се увеличава до безкрайност. Основното допускане на Кейнс е, че $MPC < 1$, поради което процесът на приспособяване към ново равновесие има краен характер. От данни за икономиката на САЩ Кейнс изчислява, че стойността на мултипликатора е 2,5.

¹¹ В Приложение към глава 19 (критиката на теорията на безработицата на Пигу) той посочва: “Но проф. Пигу изцяло е пропуснал в анализа си нестабилния фактор, а именно колебанията в мащаба на инвестициите, който е най-често в основата на явленията колебания в заетостта.”(с. 319).

С тази нова теоретична рамка Кейнс се опитва да обори закона на Сей и в частност да покаже, че равновесно равнище на дохода при условията на непълна заетост е не само възможно, но и много вероятно.

Както бе посочено по-горе, гледната точка на предходната теория се демонстрира от закона на Сей – единственото равновесно равнище на дохода е равновесието при пълна заетост. Според Кейнс, равновесно равнище на дохода и равнище на дохода при пълната заетост са две различни неща и те няма да съвпадат освен по случайност¹². Нещо повече: той твърди, че равновесието под пълната заетост е най-вероятната ситуация. Това ще се случи, защото равнището на желаните спестявания, създадени при пълна заетост, ще е по-голямо от желаните инвестиции. В този случай доходът ще се намали, и равнището на желаните спестявания също ще се намали. Накрая ще се постигне ниво на дохода под пълната заетост, при което желаните спестявания са равни на желаните инвестиции.

Въпросът за доказването на равновесието при непълна заетост гравитира около два ключови въпроса: доколко еластично спрямо лихвата е търсенето на пари и дали пазарните сили ще доведат до намаляване на реалната работна заплата?¹³ Да допуснем, заедно с Кейнс, че при пълната заетост желаните спестявания са по-големи от желаните инвестиции. Равновесие при пълната заетост тогава ще изисква увеличаване на инвестициите. Класическият аргумент е, че намаляване на паричната работна заплата и цените ще доведе до увеличаване на реалната стойност на паричното предлагане, така че лихвата ще се намали и инвестиционните разходи ще се увеличат докато се стигне до

¹² Дж.М. Кейнс, ОТ: “Ефективното търсене, съчетаващо се с пълната заетост, е специален случай, който се реализира само когато склонността към потребление и мотивът за инвестиции са в определено съотношение едно с друго.”(с. 40); или: ”... фактите сочат, че пълната или дори приблизително пълната заетост е рядко и краткотрайно събитие”(с. 287).

¹³ Леонтиев, В. : “Същността на предлагането на труд и и тази на търсенето на пари са двата основни пункта, по които се различават основните постулати на “Общата теория” и ученията на класическата доктрина. Отстъплението от ортодоксалния анализ в трактовката на тези два специфични въпроса дава възможност на Кейнс да лиши традиционната теория от нейните устои и да развие своя собствена специфична теория за ефективното търсене и принудителната безработица.” (Есета, с. 104-105).

пълната заетост. Кейнсианците посочват, че ако икономиката работи при равнище, при което търсенето на пари е съвършено еластично спрямо лихвата (капана на ликвидността), нарастване на паричното предлагане няма да намали лихвата и така инвестиционните разходи пак ще са по-малки от желаните спестявания, и непълната заетост ще преобладава.

Другият критичен проблем, вграден във възможността за равновесие под пълната заетост включва паричната работна заплата, реалната работна заплата и трудовия пазар. Кейнс разглежда този въпрос в глави 2 и 19. Ако в глава 2, както видяхме по-горе, той обосновава възможността от различна динамика на двете променливи, то в глава 19 Кейнс изоставя допускането за постоянни номинални работни заплати и прилага теорията на ефективното търсене, която вече е развил в първите четири книги, за анализ на ефектите от намаляването на нормата на работната заплата. Следва да се подчертае, че Кейнс разглежда този случай не като абстрактна теоретична възможност, а като действителност – това, което се е случило с номиналните работни заплати преди издаването на ОТ. В Англия, например, паричната работна заплата се намалява със 7% през периода 1925-33 г., в САЩ между 1929-33 г. тя спада с 28%. Но безработицата остава висока.¹⁴

Кейнс започва глава 19 с критика на “класическата” теория за връзката на изменението на работните заплати със заетостта. Ортодоксалният аргумент тук е следният: намаляването на паричните заплати ще намали цената на крайния продукт и ще увеличи търсенето, така ще увеличи производството и заетостта в отделните отрасли. По този повод Кейнс отбелязва, че тъй като “класическата” теория не може да разпростре “по аналогия” своите заключения за конкретния отрасъл върху индустрията като цяло, то се оказва, че “тя изобщо не е в състояние да отговори на въпроса какво влияние ще има намаляването на

¹⁴ През 1933 г. безработицата в САЩ е 25% и до края на десетилетието остава 14%. И в двата посочени по-горе периода реалната работна заплата се увеличава, което на свой ред потвърждава направените от Кейнс в глава 2 изводи.

номиналните заплати върху заетостта. Тя няма метод за анализ, чрез който да се захване с проблема.”(с. 293).

Ето защо Кейнс търси решение на проблема в собствената си теоретична рамка, на основата на своя метод.¹⁵ Основният аргумент на Кейнс в глава 19 е, че намаляването на номиналната работна заплата (което на практика ще се осъществи много бавно поради съпротивата на работниците) може да увеличи равнището на заетост само като първо увеличи равнището на ефективното търсене. Това може да се осъществи ако то повлияе или върху склонността към потребление, или върху пределната ефективност на капитала, или върху лихвения процент – основните определители на съвкупното търсене. Изследвайки тези три възможности, Кейнс стига до извода, че основният начин, по който намаляването на номиналните заплати може да генерира нарастване на ефективното търсене, е свързан с разширяването на инвестициите, дължащо се или на нарастналата пределна ефективност на капитала, или на спадналия лихвен процент. Като коментира ефекта от намаляването на паричните заплати върху лихвения процент (при неизменно парично предлагане) Кейнс посочва, че тази политика е еквивалентна на политиката на въздействие върху лихвения процент чрез увеличаването на количеството пари в обръщение при неизменни заплати. Поради което тя е подложена на същите ограничения, както увеличаването на количеството пари. “Както умереното нарастване на количеството може да окаже недостатъчно въздействие върху дългосрочния лихвен процент, докато другите предимства на неумереното нарастване могат да бъдат изместени от неговото разстройващо влияние върху доверието, така и умереното намаляване на номиналните заплати може да се окаже недостатъчно,

¹⁵ Дж.М. Кейнс, ОТ: “...равновесният обем на заетостта зависи от: 1/ функцията на съвкупното предлагане; 2/ склонността към потребление; 3/ обема на инвестициите.”(с. 41). И добавя: “Това е същността на Общата теория на заетостта.”(гл. 3). Но 2+3 – това е съвкупното търсене (в прост модел на икономиката). С други думи, съвкупното търсене и съвкупното предлагане във взаимодействието помежду си определят размера на заетостта, а не силите на търсенето и предлагането на пазара на труда.

докато неумереното им намаляване, дори да е осъществимо, може да разколебае доверието.”(с. 304).

Наистина, възможният обратен ефект върху доверието е по-голям в случая с намаляването на работните заплати в сравнение с този при увеличаването на количеството на пари и то поради две причини: 1/ намаляването може да роди очаквания за по-нататъшно намаляване, така подтиквайки фирмите да отложат увеличаването на своето търсене на труд; 2/ ако намаляването на работните заплати и цените стигне далеч, предприемачите могат да стигнат до неплатежеспособност, което ще има силен обратен ефект върху инвестициите. Поради това, според Кейнс, няма основание да се вярва, че една гъвкава политика на заплатите може да поддържа състоянието на пълна заетост така както няма основание да се вярва, че само с паричната политика на открития пазар може да се постигне този резултат. Оттук закономерният извод на Кейнс: икономическата система не може сама да се приспособява по тази линия. По този начин Кейнс най-накрая доставя теоретичното доказателство на основната си теза, изказана още в глава 2 (книга 1), а именно: “...твърдението, че безработицата, характерна за депресията, се дължи на отказа на труда да приеме намаляване на номиналната заплата, не намира ясно потвърждение от фактите” (с. 18).

Глава 19 е своеобразна кулминация в ОТ. В нея авторът фокусира върху централния проблем на своята обща теория: безработицата. Той интегрира целия предшестващ теоретичен анализ за да изследва ефекта от намаляването на номиналните заплати и прави определени изводи за политиката. Особено важни са изводите за политиката. Класическото лекарство срещу депресията е да се позволи на паричните работни заплати да паднат, така да се увеличи реалната стойност на паричното предлагане, да се намали лихвата, да се увеличат инвестициите, дохода и заетостта. Кейнс е скептик относно тази политика, отбелязвайки че същия резултат може да се постигне (ако приемем че икономиката не е в капана на ликвидността), чрез увеличаване на паричното

предлагане. Политиката на гъвкави работни заплати ще доведе до широки колебания на цените и обема и “само глупав човек би предпочел гъвкава политика на работна заплата пред гъвкава парична политика”(с. 305).

И теоретичния анализ на Кейнс с финалните си изводи, и препоръките към политиката, коренно се различават от тези на “класическата” теория. Нека да оставим Кейнс сам да разкрие корена на водораздела между двете теории: “В общество, което функционира според класическите постулати, очевидно би имало естествена тенденция към оптимално използване на ресурсите. Напълно е възможно класическата теория да представлява начина, по който бихме искали да се държи нашата икономика. Но да се приеме, че тя фактически се държи така, означава да се приеме, че нашите трудности не съществуват.”(с. 46).

Общата теория на Кейнс дава отговор на още един важен въпрос: как се определят цените в съвкупната икономика. От гледна точка логиката на Кейнс равнището на ефективното търсене определя равнището на заетостта, оттук – пределната производителност на труда, оттук – реалната работна заплата. Откъдето следва, че за всяка дадена норма на паричната работна заплата ценовото равнище е определено. Така Кейнс поставя теорията на цените на истинското ѝ място (в глава 21), макар че значително по-рано е обявил, че “ние ще установим, че теорията на цените отива на собственото си място като въпрос, който е спомагателен за нашата обща теория” (с. 44).

Независимо че фокусът на настоящото изследване е върху теоретичните аспекти на фундаменталния труд на Кейнс, анализът би останал непълен без коментар, макар и кратък, на неговите възгледи за политиката.

Теоретичният анализ води авторът на ОТ към определени изводи относно политиката на правителството. Както вече бе посочено, неговото изследване установява, че не може да се разчита на свободната пазарна икономика за постигането на пълна заетост. Кейнс обаче не счита това за фатално предопределен факт. Той заявява: “...ние извършваме колебателно

движение около една междинна позиция, значително под пълната заетост и значително над минималната заетост, спадането под която би било заплаха за живота. Но ние не трябва да заключаваме, че средното положение, определено по такъв начин, е установено от законите на необходимостта. Безпрепятственото господство на горните условия е наблюдаван факт,... а не неизбежен принцип, който не може да бъде променен.”(с. 292). Ето защо той насочва усилията си към намирането на “лекарството” и го открива в разширяваща намеса на правителството в икономиката.

Начинът на мислене на Кейнс, в който от теорията се върви към политиката, и в последна сметка теорията е неразривно свързана с политиката, си личи от следната извадка от глава 18: в нея в началото Кейнс разграничава променливите в анализа на зависими и независими и по този повод пише: “Настоящата ни цел е да разкрием какво определя във всеки момент националния доход на дадена икономическа система.....**Крайната ни задача** (подч. – автора) е да изберем онези променливи, които могат да бъдат съзнателно контролирани или управлявани от централната власт.” (с. 285).

За икономист, който е широко известен като теоретик и идеолог на активното участие на държавата в икономиката, Кейнс е писал изненадващо малко за политиката в ОТ. Той изразява скептицизма си по отношение на паричната политика и възможността ѝ да въздейства върху икономиката. От анализа му на паричния и на реалния сектор следват два извода: 1/ изменението на паричното предлагане няма да окаже голямо въздействие върху лихвения процент (а в капана на ликвидността¹⁶ изобщо няма да му повлияе), и 2/ дори и да окаже, измененията на лихвения процент няма да окажат съществено

¹⁶ В икономическата литература след публикуването на ОТ се води спор относно значението на капана на ликвидността в аргументацията на Кейнс. Според някои оценки, ОТ е теория за икономика, хваната в капана на ликвидността. Според други (Дон Патинкин), тя не играе съществена роля в неговото обосноваване на равновесието под пълната заетост.

влияние върху инвестициите¹⁷, оттук – върху ефективното търсене и заетостта. Именно поради посочените еластичности не е много вероятно, според Кейнс, паричната политика да е ефективно средство за борба с безработицата. “Що се отнася до мен, сега аз съм в известна степен скептично настроен спрямо успеха на една чисто парична политика, насочена към въздействие върху лихвения процент. Аз очаквам да видя държавата, която бидейки в състояние да изчисли пределната ефективност на капиталовите стоки в дълга перспектива и на базата на общата социална изгода, да поеме нарастващата отговорност за пряко организиране на инвестициите...”(с. 188).

Затова той насочва вниманието си към фискалната политика. Добре известна и широко цитирана е неговата теза за “социализация на инвестициите” (“Затова аз считам, че достатъчно обширна социализация на инвестициите ще се окаже единственото средство за осигуряване на приблизително пълна заетост...”, с. 435).

Може би защото са малко на брой, но местата в ОТ, в които Кейнс дава оценки и отправя препоръки към политиката, са добре познати и често цитирани. Те се отнасят към най-известните пасажии от книгата на Кейнс. Тъкмо затова е важно да се подчертае, че за правилното разбиране на позицията на Кейнс е необходимо те да се разглеждат не изолирано, а да се поставят в контекст. В случая това означава да се имат предвид следните съображения:

Първо, концепцията за използването на фискалната политика за управление на икономиката ние дължим не толкова на Кейнс, колкото на неговите последователи. Кейнс никога не е дискутирал конкретно и детайлно въпроса за използването на фискалната политика и нейните инструменти. Той се ограничава само до значението ѝ за борба с безработицата. Докато ученият отхвърля разбирането, че балансиран бюджет е винаги добре за правителството,

¹⁷ Дж.М. Кейнс, ОТ: “... на умерени изменения в очакваната доходност на капитала или в лихвения процент няма да съответстват много големи изменения в размера на инвестициите.”(с. 288).

той оставя на своите последователи да разработят въпросите за взаимодействието между държавните разходи и приходи, за дефицитите и излишъците, изобщо за използването на фискалната политика за целите на стабилизацията.¹⁸ Според някои коментатори на Кейнс той не е можел да дискутира по-конкретно въпросите на фискалната политика, защото по онова време последиците от дълга все още не са били известно.

Второ, Кейнс е смятал, че чрез фискалната политика (главно данъците) правителството има възможност да влияе на първо място върху индивидуалното потребление (разходите за лично потребление и инвестиции). А след това – да влияе върху икономическата активност пряко чрез разходите за колективно потребление.

Трето, особено важна в случая е обосновката на Кейнс в полза на пряката намеса на държавата в икономиката, в по-широк смисъл – в полза на разширяващите се функции на правителството. Съображенията на Кейнс с оглед на тогавашните реалности са свързани със защита и запазване на демократичния пазарен ред и срещу опасността от установяването на държавен социализъм, в този смисъл – в защита на икономическата свобода. В последната глава на книгата си той подробно аргументира своята позиция: “Докато следователно разширяването на функциите на правителството, участващо в задачата по координиране на склонността към потребление с подбудите за инвестиции, би изглеждало на публициста от XIX в. или на съвременния американски финансист ужасно посегателство върху индивидуализма, аз, обратно, го защитавам едновременно като единственото реално средство, за да

¹⁸ Един от първите последователи на Кейнс в това отношение е Аба Лернер. През 1943 г. той публикува своята статия “Functional Finance and the Federal Debt” (Social research, 10, February 1943). В нея се обявява против традиционното разбиране за “здрава” политика, която задължително е свързана с балансиран бюджет. Подчертавайки, че съществува принципна разлика между бюджета на държавата и този на едно домакинство, Лернер развива идеята за функционалните финанси: “Принципът на пренебрегване на всички традиционни концепции за това какво са “здрави” финанси и оценяване на фискалните мерки единствено от гледна точка на техния ефект или начина, по който те *функционират* в обществото, може да се нарече *функционални финанси*.”.

се избегне разрушаването на съществуващите икономически форми в тяхната цялост и като условие за успешно функциониране на индивидуалната инициатива.

Ако ефективното търсене е недостатъчно, не само става нетърпим обществен скандал, свързан с разпилените ресурси, но и индивидуалния предприемач, който се опитва да въведе в действие тези ресурси, работи с шанс, обрнат срещу него.”(с. 438).

Не всички идеи на Кейнс за политиката са подети и развити по-нататък от неговите последователи.¹⁹ Това особено важи за политиката по разпределението на доходите. Според Кейнс, две са основните беди на капиталистическата икономика: безработицата, и произволното и несправедливо разпределение на богатството и доходите. Ето защо той защитава мерки в полза на преразпределението на доходите: ”..мерките за преразпределението на доходите по начин, който може да увеличи склонността към потребление, могат да се окажат несъмнено благоприятни...”(с. 429)

ОТ на Кейнс революционизира не само икономическата теория, но и социалната практика: след Втората световна война тя се превръща в теоретичен фундамент на намесата на държавата в икономиката и до голяма степен и досега остава такава. Но все пак неоспорим факт е, че разработването на теорията на икономическата политика, изведена на основата на новите макроикономически модели на равновесие (тръгвайки от Кейнс), ние дължим почти изключително на неговите последователи.

Ако се обобщи казаното дотук, то основното съдържание на книгата на Кейнс може да се резюмира така: сърцевина на ОТ е теорията, а не политиката. Централно място в теорията заема определянето обема на съвкупното производство и заетостта, а не цените. Основно място в теорията за съвкупното

¹⁹ Става въпрос за основния поток от последователи на Кейнс – т.нар. ортодоксално кейнсианство.

производство има обяснението на равновесието при непълна заетост, а не цикличните колебания на обема.

В заключение внимание заслужава въпросът: в какво се изразява **теоретичната новост** на идеите на Кейнс, представени в “Общата теория”?

Сред революционните концепции, разработени от Кейнс се нареждат несъмнено: определеното от съвкупното търсене равновесие при непълна заетост, неефективността на гъвкавостта на цените да излекува безработицата, уникалната теория за парите, базирана върху “предпочитанието към ликвидност”, въвеждането на неопределеността и очакванията, концепцията за пределната ефективност на капитала, разрушаването на закона на Сей (и така преобръщане на причинно-следствената връзка между спестявания и инвестиции) и т.н.²⁰ Според автора на това изследване, приносите му могат да се диференцират в две основни направления: от гледна точка на подхода, и в съдържателно отношение.

От гледна точка на подхода: Често се казва, че на мястото на стария постулат “предлагането само си създава търсене”, Кейнс издига нов – “търсенето определя предлагането”. Само на пръв поглед това изглежда като смяна посоката на причинно-следствените връзки, всъщност става въпрос за много повече - за кардинална смяна на подхода. Специалистите по ИИМ са единодушни, че в периода 1870-1930 г. ортодоксалната икономическа теория концентрира вниманието почти изключително върху анализа на микроикономическите аспекти на икономиката. В аспекта на съвкупната

²⁰ В рамките на ХХ в. няма книга, по-широко коментирана и оценявана от книгата на Кейнс. В исторически план в западната икономическа литература приносите на Кейнс към икономическата теория са били идентифицирани по различен начин. Като най-същественото му научно постижение е било сочено: идеята за икономика, хваната в капана на ликвидността; теория, в която паричните работни заплати са напълно негъвкави надолу; идеята, че безработицата се причинява от недостатъчно съвкупно търсене; въвеждането на очакванията и неопределеността в икономическия анализ; концепцията за мултипликатора; за ключовата роля на инвестициите в икономическите колебания; за ефективното търсене като детерминанта на равнището на цените и работните заплати, и т.н. (вж. Patinkin, D., Keynes and Economics Today, The American Economic Review, vol. 74, № 2, May 1984, p. 101)

икономика главната загриженост през този период е да се обяснят факторите, определящи ценовото равнище, докато въпросът за силите, определящи равнището на икономическа активност и темпа на растеж са значително пренебрегнати. Макар че още меркантилистите подчертават ролята на парите в икономиката, в основни линии от А. Смит до 1930 г. се приема, че реални сили определят икономическата активност и темпа на растеж. Ортодоксалната теория счита, че количеството на пари почти не оказва влияние върху обема на съвкупното производство, а влиянието му изцяло е насочено към общото равнище на цените (поради дихотомията между реалния и номиналния сектор). Количествената теория на парите дава отговор на зависимостта между пари и цени при условие, че скоростта на парите е постоянна. Ако това е изпълнено, нарастването на паричното предлагане увеличава равнището на цените пропорционално. Количеството на парите определя ценовото равнище, а закона на Сей гарантира, че фактическото равновесие е при пълна заетост. В крайна сметка преобладаващият възглед на ортодоксията е, че пазарните сили автоматично водят до желаните резултати. Пазарите работят добре, те дават оптимални микро и макро резултати и поради това не съществува необходимост от разглеждането на тяхното съвкупно действие. Нерегулираната пазарна икономика с правителство, следващо политика на икономическа свобода, автоматично ще има за резултат пълно използване на ресурсите и оптимални темпове на растеж.

Историческият фон благоприятства тези възгледи – през последните десетилетия на XIX и началото на XX в. икономиката се развива възходящо. През 20-30-те години на XX в. условията се променят. При 25% норма на безработица (Великата депресия) е трудно да се приеме идеята за саморегулиращата се природа на пазарната система. На дневен ред излиза въпросът за силите, определящи нивото на икономическата активност. Кейнс не

само се насочва към разработването на този въпрос²¹, но създава нова аналитична рамка за неговото обяснение.

Идеите в ОТ са продукт на естествената еволюция на възгледите на Кейнс. Сам той подчертава, че е бил възпитан и дълго време е споделял възгледите, които сега (в ОТ) критикува. Кейнс започва работа върху ОТ веднага след като е завършил своя двутомен “Трактат за парите”, в който използва количествената теория за парите, за да обясни цикличните колебания. Той приема, че скоростта на парите може да се колебае в краткосрочния период и поради това може да съществува временна безработица. Тя обаче не е несъвместима със закона на Сей, който твърди само, че проблемите ще се решат в дългосрочния период.

“Революцията” в собствените възгледи на Кейнс се извършва между 1932 и 1935 г. Л. Таршис, студент на Кейнс от Кеймбридж, пише в своите спомени, че когато излиза да чете лекции пред студентите на 10 октомври 1932 г., Кейнс обявява, че променя заглавието на цикъла от лекции: от “Чиста теория на парите” на “Парична теория за производството”, и посочва, че тази промяна е много важна. Кейнс завършва този цикъл от лекции на 2 декември 1935 г., а десет дена по-късно изпраща ръкописа на ОТ в редакцията.²²

Има ясни доказателства, че Кейнс е осъзнавал разликата в **подходите** и е разграничавал онова, което впоследствие започва да се обозначава като “микроикономически” и “макроикономически” подход. Към края на фундаменталния си труд той пише: “Разделянето на икономическата теория на теория на стойността и разпределението, от една страна, и на теория на парите, от друга, е според мен погрешно. Аз считам, че истинската дихотомия е между

²¹ Дж.М. Кейнс: ОТ “Тази книга, от друга страна, прераства главно в изследване на силите, определящи промените в мащаба на производството и заетостта като цяло и макар да е признато, че парите влизат в икономическата схема по един неотменим и специфичен начин, техническите парични детайли остават на заден план.” (с. 9).

²² The New PALGRAVE, A Dictionary of Economics, 1987, vol. 3, p. 47 (“Keynesian Revolution”).

теорията на отделния отрасъл или фирма....., от една страна, и теорията на производството и заетостта *като цяло* (ДМК), от друга страна.”(с. 336).

От гледна точка на съдържанието: в цялото предходно изложение на отделните елементи на теоретичната система на Кейнс иманентно се съдържа разбирането, че цени и работни заплати са относително негъвкави и това подкопава действието на пазарния механизъм на приспособяване в икономиката. (Кейнс не се ангажира с доказване на тези изходни тези, а оставя на последователите си да ги аргументират.) Приспособяването в икономиката към равновесие се извършва по друг начин – чрез дохода. Моделът на Кейнс е призван да фокусира върху този алтернативен начин на приспособяване.

Сам Кейнс казва: “Новостта на моето третиране на спестявания и инвестиции се състои не в поддържане на идеята за тяхното необходимо агрегатно равенство, а в допускането, че не нормата на лихвата, а равнището на дохода е това, което осигурява това равенство.”(с.43). Ключов момент тук е констатацията, че $MPC < 1$. Защото ако $MPC = 1$, тогава никакъв механизъм на привеждане към равновесие не би се задействал при намаляването на дохода. (Това дава основание на някои икономисти да оценяват като основен теоретичен принос в ОТ концепцията за мултипликатора.) Тук е основната теоретична новост на ОТ и главното ѝ послание: теорията на ефективното търсене като теория която се опира на уравнивяващия ефект на намаляването на съвкупния доход за да обясни “защо икономиката може да се озове в стабилно равновесие с заетост под равнището на пълната заетост...(с. 42).

Идеята за отклонения от равновесието не е нова в икономическата наука. Но идеята за отклонения, в които тенденцията към пълната заетост е изключително слаба и такива, в които за икономическата политика са налице по-преки лекарства от това да се разчита на ценовия механизъм, не била представена дотогава на вниманието на професията.

Ако следва да се оценяват не отделни страни на теорията на Кейнс, а да се даде обобщаваща оценка на неговия принос за обновяването на

икономическата теория, трудно може да се намери по-точна оценка от тази на известният специалист по ИИМ М. Блауг. Както заявява Блауг, “новото качество” на теорията на Кейнс се свежда до три основополагащи момента: “1/ да има работа с агрегатни величини и да сведе цялата икономика до функционирането на четири взаимосвързани пазара (стоки, труд, пари и облигации); 2/ да се съсредоточи върху краткосрочния период и да сведе дългосрочния анализ, който бил в центъра на вниманието на неговите предшественици, до вероятността от продължителна стагнация; 3/ да стовари цялата тежест на приспособяването към променящите се икономически условия върху обема на производството, а не върху цените.”²³

Равновесието в съвкупната икономика оттук предполага и “равновесие в условията на безработица”, а това означава дълбоко изменение в мировозрението, в парадигмата на ортодоксалната теория.

2. От Кейнс към неокласически синтез

През 30-те и 40-те години на ХХ в. икономистите се занимават главно с проблеми на военното производство, финансите по време на война или следвоенното възстановяване, така че малко се занимават с макроикономиката. В края на 40-те години това се променя – започва сериозна работа върху теорията на Кейнс и нейното обвързване с политиката.

В центъра е “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”. Появяват се много изследвания, които развиват, разширяват и усъвършенстват оригиналните идеи на Дж.М. Кейнс. За кратък исторически период кейнсианството претърпява съществена трансформация. Кейнс и неговите последователи образуват широко теоретично направление, обединено от идеята

²³ По-подробно вж. Блауг, М., *Економическа мисъл в ретроспективе*, М., Дело ЛТД, 1994 г., с. 628.

за относителната нестабилност на пазарната икономика и необходимостта от нейното държавно регулиране.

В Историята на икономическата мисъл е прието периодът от средата на 40-те години на XX в. до средата на 70-те години да се нарича “век на кейнсианството”. Всъщност, както е видно, не става въпрос за цял век, нито дори за половин столетие, а само за няколко десетилетия. Но от гледна точка развитието на макроикономическата теория, а и на икономическата теория като цяло, този период има действително епохално значение. О. Бланчард обозначава този период като “златни години” на макроикономиката. Според него има основания за суперлативи в оценките, защото прогресът на знанията е бърз и видим.²⁴

Изходна точка на новите теоретични търсения е фундаменталният труд на Кейнс. От самото начало на дневен ред пред последователите на Кейнс са три взаимосвързани задачи:

Първо, да се обясни, разтълкува, интерпретира новата (на Кейнс) теория.

Второ, тя да се развие, разшири и усъвършенства.

Трето, да се обясни общото и различното между старата (“класическата”) теория, и новата теория.

Всяка една от тези задачи маркира линия на анализа, която заслужава да бъде обект на самостоятелно изследване. В разсъжденията по-долу вниманието ще бъде насочено само към една от тях – към третата задача, защото тя се оказва от решаващо значение за посоката, в която тръгва по-нататъшното развитие на макроикономиката.

Но доколкото формулираните по-горе три задачи са взаимосвързани, много тясно се преплитат и се реализират паралелно във времето, необходимо е в предварителен порядък по тях да се внесат някои уточнения.

²⁴ Blanchard, O., What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell did not?, Quarterly Journal of Economics, № 4, 2000, p. 7.

Първата задача - да се обясни, разтълкува, интерпретира теорията на Кейнс, произтича както от новаторските идеи, които се съдържат в ОТ, така и от характера на изложението в труда на Кейнс.

Книгата на Кейнс е многопластова. В нея се съдържат от една страна – конструктивните части, от друга – критичните. Тук са новите аргументи, както и остатъците от старата ортодоксия. Те са съчетани с исторически екскурзии, коментари върху възгледите на определени икономисти, обяснения по дебати на деня – известни по онова време, но свършено непознати на съвременния читател. Всички тези пластове затрудняват четенето на книгата и отсяването на основното ѝ съдържание.

Книгата на Кейнс е не само богата на съдържание, но и трудна за тълкуване. В нея има много насоки на обосноваване и взаимнопреплитащи се аргументи, така че съвсем не е ясно какво е имал предвид авторът. Самият Кейнс в периода 1936-1946 г. – след публикуването на “Общата теория” до годината на смъртта си - оказва малка помощ в разясняване на собствените си идеи. През 1937 г. той публикува няколко статии, в които дообяснява някои страни на своята теория. Но през 1938 г. здравето му се влошава, той се отдава на други практически икономически и политически занимания и напуска научния дебат. Не е изненада, че през следващите десетилетия, а и до ден днешен, неговите идеи продължават да бъдат обект на ожесточени спорове.

Основният труд на Кейнс принадлежи към ония работи, които поради своята сложност и противоречивост допускат възможност за различни, понякога взаимноизключващи се интерпретации. ““Общата теория” – посочва М. Блауг – е просто небрежно написана книга – подобно на “Принципите” на Рикардо, “Капитала” на К. Маркс и “Позитивната теория” на Бьом Баверк – тя съдържа не една, не две, а три или четири “модели” на функциониране на съвременната икономика”.²⁵

²⁵ Вж. Блауг, М., Экономическая мысль в ретроспективе, с. 622.

Фактът, че ОТ е пълна с непривични термини, неявно приети допускания, незавършени разсъждения и поради това е крайно сложна за разбиране, е отбелязан още непосредствено след публикуването ѝ. Но ако критиците виждат в това проява на интелектуалната небрежност на Кейнс, то неговите последователи обясняват наличието на ред неясни места в ОТ с нейното революционно съдържание, което е трудно да се изрази с общоприети понятия, и с гениалността на автора, чийто ход на мисли не винаги е достъпен за простосмъртните. Така, П. Самуелсън признава: ОТ е “лошо написана книга, недостатъчно добре организирана....Тя е арогантна, недобре претеглена, полемична, не достатъчно щедра в признанието към постиженията на другите. В нея има маса несъответствия и бъркотии...В нея кейнсианската система е очертана неясно...”. Но след това добавя: “Когато ни се удаде да преодолеем всичко това, съдържащият се в нея анализ изглежда очевиден и в същото време нов. Накратко, това е работа на гений.”²⁶

Възможността от различна интерпретация води до разслоение в редиците на последователите на Кейнс. Обособяват се няколко основни потока на кейнсианството. Вниманието по-долу ще бъде фокусирано върху доминиращия сред тях – най-многобройния и най-влиятелния – т.нар. ортодоксално кейнсианство, неокейнсианство или хиксианство. То трасира водещата и определяща линия в развитието на макроанализа, най-малкото в периода на първите следвоенни десетилетия. Неокейнсианството се влива в неокласическия синтез.

В борба за наследството на Кейнс се появяват и други теоретични школи, с претенции те да интерпретират съдържанието и значението на посланието на Кейнс. Встрани от ортодоксалното кейнсианство стоят Кеймбриджските кейнсианци (Дж. Робинсън, Н. Калдор, Р. Кан и др.) Те

²⁶ Samuelson, P., Lord Keynes and the General Theory, *Econometrica*, vol. 14, № 3, July 1946, p. 190. В същата статия (p. 191) авторът добавя, че книгата на Кейнс се нуждае от придружаващ пътеводител, който да насочва читателя при запознаването му с нея.

налагат своя версия на кейнсианската революция в посока, твърде различна от тази на неокейнсианците. Кеймбриджските кейнсианци не използват IS-LM модела, а по-скоро работят върху разширяване на основните допускания на ОТ на Кейнс върху динамичния растеж и бизнес цикъла. През 50-те -началото на 60-те години водят дискусия с неокейнсианците по въпросите на капитала и разпределението, а по-късно подлагат на ожесточена критика методологичните основи на неокласическия синтез.²⁷

Като относително обособено разклонение на Кеймбриджското кейнсианство се оформя по-малобройното ляво кейнсианство: (П. Срафа, Дж. Итуел и др.). Неговите представители предлагат да се изхвърли всичко от ОТ с изключение на теорията за ефективното търсене (която смятат, че е единствения принос на Кейнс) и да се изгради нова теория на основата на Рикардианско-срафиански микроикономически основания. Отличителен признак на това течение е отхвърлянето на маржинализма - пряката критика на теорията за пределната полезност и за пределната производителност, явяващи се основа на съвременната микроикономика. Вместо това левите кейнсианци в лицето на П. Срафа и неговите последователи се стремят да разработят неорикардианска теория за цената и стойността на основа изследването на преките материални разходи. В сферата на макроикономиката те настояват за стимулиране на съвкупното ефективно търсене преди всичко за сметка на потребителските разходи. В техните публикации релефно се откроява идеята за социални помощи за нискодоходните слоеве за сметка на високи данъци за богатите.

²⁷ Кеймбриджското кейнсианство и днес продължава да е едно от влиятелните течения на съвременната икономическа мисъл. Негови отличителни черти са: 1/ действителността като начална точка на всяка икономическа теория; 2/ икономическа логика с вътрешна непротиворечивост (а не само математическа прецизност); 3/ класическата школа като негов предшественик и източник на вдъхновение; 4/ контекстуален анализ; 5/ макро преди микроикономиката; 6/ нестабилността и неравновесието като естествено състояние на икономическата система; 7/ икономическият растеж и разпределението като ключови теми; 8/ социална ангажираност. (По-подробно вж. Pasinetti, L., *The Cambridge School of Keynesian Economics*, Cambridge Journal of Economics, vol. 29, № 6, 2005, p. 837-848).

Пост-кейнсианците – Е. Вайнтрауб, П. Дейвидсън, Х. Мински, Айхнер, П. Фери – споделят критиката към неокейнсианството, но имат различна от Кеймбриджските кейнсианци изследователска програма. В работата на съвкупната икономика те отделят специално място на работата на финансовите пазари и на трудовия пазар. Не подкрепят и опитите за Рикардианско-кейнсиански синтез – смятат, че той пропуска много критично важни идеи от теорията на Кейнс.²⁸

Втората линия на теоретичните изследвания в следвоенния период е свързана с развитието, разширяването и усъвършенстването на идеите на Кейнс. В този процес, свързан и с преодоляване на някои несъобразности и неясноти в оригиналната му концепция, едни насоки на неговото изследване са изоставени като маловажни и затъмняващи основната линия на анализа (например очакванията), докато други получават развитие. В резултат се ражда онази специфична версия на теорията на Кейнс, получила наименованието ортодоксално кейнсианство или неокейнсианство.

Подети, разработени и подложени на емпирична проверка са редица важни елементи на теорията на Кейнс. Несбъдването на очакванията за свърхспестявания в следвоенния период поражда интерес към потребителската функция. Теорията за интертемпоралното максимизиране на полезността се превръща в крайъгълен камък. Тя е развита независимо един от друг от М. Фридман (1957) като “хипотеза за постоянния доход” и Фр. Модилиани (1954) и хипотезата за “жизнения цикъл”. Формулата за жизнения цикъл, изменена за да обхване несъвършените финансови пазари и ограниченията на ликвидността, се превръща в доминираща в емпиричните изследвания. Част от причините е, че тя подчертава по-експлицитно ролята на богатството в потреблението и чрез богатството – ролята на лихвения процент.

²⁸ За отличителните особености на пост-кейнсианската теория в областта на макроанализа вж: Гринюей, Д., М. Блини и И. Стюарт (ред.), “Панорама экономической мысли конца XX столетия”, том 1, глава 11 “Посткейнсианская макроэкономика”, Санкт-Петербург, 2002 г.

Изследванията върху инвестиционната функция са по-малко успешни. Част от трудността идва от сложността на емпиричната задача, хетерогенността на капитала, възможността за заместване на факторите *ex ante*, а не *ex post*. Много от концептуалните проблеми са изяснени чрез работа върху растежа.

Изследването върху търсенето и предлагането на пари е разширено за да обхване всички активи. Солидни основи на този анализ са дадени от Дж. Тобин (1956 г.) и У. Баумол (1952 г.). Хипотезата за очакванията, която облекчава нуждата да се определи пълното търсене и предлагане на финансовите пазари, е сериозно тествана и широко приета за приближение на реалността.

Най-важното развитие, което дава и основание да се говори за **неокейнсианство** (т.е. за нов етап в развитието на кейнсианството) е разработването на динамичния аспект на кейнсианската теория.

Основният модел на Кейнс е статичен: той разглежда икономическите процеси в краткосрочния период. Този подход до голяма степен е обусловен от особеностите на депресивната икономика през 30-те год. на ХХ в. Тогава въпросът за дългосрочния икономически растеж, за икономическата динамика, не е на дневен ред. За Кейнс е важно да отговори на по-важния въпрос: как да се премине от непълна към пълна заетост, как по-бързо да се сложи край на масовата безработица.

Условията след Втората световна война се променят – настъпва икономически подем. Той поставя на дневен ред други проблеми, различни от тези в годините след Великата депресия. В новите икономически условия актуални стават въпросите за факторите на растежа и механизма на икономическия цикъл като цяло. Развива се неокейнсианската теория на динамиката, включваща в широк смисъл теорията на растежа и теорията на цикъла.

Сред кейнсианците, разработващи моделите на растежа, особено се откроява английският икономист Р. Харод и американският икономист Е. Домар (модела на Харод-Домар).

Що се отнася до теорията за цикличните колебания, то по нея работят ред известни учени. Фундаментални съображения по тази тема изказва Р. Харод в книгата си “Търговският цикъл”(1936). Наред с него, централната идея на кейнсианството за съединяването на механизма на мултипликатора и акселератора, развиват П. Самуелсън и Дж. Хикс. Но най-известен в качеството си на главния неокейнсиански теоретик на цикъла е американския икономист А. Хансен. На него принадлежат най-обширните, обобщаващи съчинения по дадената тема.²⁹

Третата линия на разработване на идеите на Кейнс в периода след Втората световна война и тази, която е в центъра на настоящото изследване е на търсенето на общото и различното между новата и старата, “класическата” теория. Тези усилия не са самоцелни, а се вливат в усилията да се разбере, да се обясни и дешифрира теорията на основателя.

Със самата си поява ОТ на Дж.М. Кейнс изважда на преден план важния проблем за това как се съотнася новата теория спрямо старата (неокласическата). Това произтича от заявената от Кейнс претенция, че създава *обща* теория, на която предходната теория е само частен случай. Стремешът да се внесе яснота относно този въпрос предопределя в немалка степен развитието на икономическата мисъл след Кейнс.

Но нека първо видим какво е отношението на Кейнс към “класическата” теория.

²⁹ В най-новата учебна литература по История на икономическата мисъл у нас се съдържа сравнително добър анализ на неокейнсианството (кейнсианската теория на динамиката, на цикъла и растежа). Вж. например: Владимирова, Вл., (ред.), Икономически теории (Етапи и школи в Историята на икономическата теория), Унив. изд. ИУ-Варна, 2001 г., том. 2, глава 20; Кънев, М., (ред.), Икономически теории (Прозрения и пристрастия на великите икономисти), Абагар, В. Т-во, 2005 г., глава 21. А също Худокормов, А.Г., История экономических учений (учебник), М., ИНФРА-М, 2004 г., 733 стр., (глава 1 “Неокейнсианство”). Към което следва да се прибави и откритите се значително по-широки възможности след 1990 г. за досег със самите оригинали: на английски или в превод на руски език (доколкото на руски бяха направени много преводи на произведения на икономическата класика). Вж. например “Класики кейнсианство” в 2-х т., том I Харрод, Р., К теории экономической динамики, М., 1997 г., и др.

Основното в неговата книга – това е критиката на предшестващата икономическа мисъл, която, както посочихме по-горе, той нарича “класическа” теория. Фокусът на критиката, според самия автор, е насочен към теорията на заетостта на проф. Пигу, която “доколкото съм успял да го разбера,...е единствената съществуваща книга, където подробно е изложена класическата теория на заетостта”.³⁰ Отхвърлянето на основополагащи постулати на “класическата” теория е предпоставка за Кейнс за да изгради новата теоретична конструкция.

Но Кейнс не отхвърля изцяло неокласическата теория: той смята само, че тя не може да играе ролята на “обща теория”. В глава 2 той пише: “Явно обаче, ако класическата теория е приложима само към случая на пълната заетост, то тогава е неправилно тя да се прилага към проблемите на принудителната безработица...”³¹

Макар че “класическата” теория е сведена от Кейнс до един частен, специфичен случай, но в качеството си на такъв, тя запазва своята валидност. По отношение на това Кейнс няма никакво съмнение. Той изрично посочва: “Но ако нашият централизиран контрол успее да осигури съвкупен обем на производството, съответстващ на пълната заетост, доколкото такава е възможна, от този момент нататък класическата теория отново става валидна.”³²

Наред с това авторът на ОТ използва подходи и аналитични инструменти от старата ортодоксия, които могат да се систематизират по следния начин:

- Кейнс не атакува логическата структура на “класическата” теория, а само някои от нейните основни допускания, които водят до нерелевантност на изводите ѝ (В.Леонтиев).
- В основата на анализа си той поставя поведението на икономическите субекти, мотивите, които ги обуславят.

³⁰ Дж.М. Кейнс, ОТ, с. 16.

³¹ Дж.М. Кейнс, ОТ, с. 26-7.

³² Дж.М. Кейнс, ОТ, глава 24, с. 436.

Сърцевината на аргументите на Кейнс е микроикономическа (каквато е по същността си и “класическата” теория), макар че основната теоретична рамка, в която те са интерпретирани, е несъмнено макроекономическа.

- Използва маржиналния анализ – пределна склонност към потребление, пределна склонност към спестяване, пределна ефективност на капитала и т.н.
- В определяне величината на съвкупните променливи, изхожда от търсенето и предлагането (използва теоретичната рамка на Маршал).
- Кейнс запазва два от основните постулати на неокласическата теория: че кривата на търсенето на инвестиции зависи от лихвения процент (във връзка с пределната ефективност на капитала) и за зависимостта между пределната производителност на труда и реалната работна заплата (включена в кривата на търсенето на труд).

Казаното дотук дава основание да се направи изводът, че Кейнс се намира в сложно отношение спрямо “класическата” теория. От една страна, доколкото смята, че предшестващата теория в качеството си на частен случай запазва своята валидност, дотолкова е очевидно, че унищожителна критика в случая не би била подходяща. От друга страна, доколкото именно в качеството си на частен случай той смята, че тя се вписва в по-широката, разработена от самия него теоретична рамка, дотолкова на преден план излиза въпросът за това как двете теории се съотнасят. С други думи от самото начало на дневен ред е въпросът за тяхната взаимовръзка, т.е. за техния синтез.

Теорията на Кейнс и “класическата” (неокласическата) система, може привидно да изглеждат несъвместими една с друга, но всъщност се нуждаят една от друга. Неокласическата система е логически свързана и детайлно разработена, но в нея лошо се вписват такива очевидни за всички явления като

кризите и безработицата. Да даде удовлетворително обяснение на причините за икономическата нестабилност и още повече да разработи практическа програма за борба с нея, неокласическата теория се оказва неспособна. “Общата теория”, обратно: съдържа анализ на факторите, извеждащи икономиката от равновесие, и предлага конкретна програма за действие, но все още тепърва предстои да се изяснява дали и до каква степен тя може да претендира за “обща” теория.

Затова не е изненадващо, че след появата на ОТ в икономическата наука се разгръща интензивна работа по обединяване на позициите на Кейнс и неокласиците. Най-активно участие в нея вземат Дж. Хикс, Фр. Модилиани, А. Лернер, А. Хансен, П. Самуелсън, Л. Клайн, Дж. Тобин, Р. Мандел, Р. Солоу и др. Благодарение на техните усилия се формира теоретична система, получила наименованието “неокласически” (или по-точно: “неокласическо-кейнсиански”- Neoclassical-Keynesian Synthesis) синтез.

За целите на сравнението на кейнсианската с “класическата” теория (с оглед изясняване на нейната същност) е необходимо още нещо: теорията на Кейнс първо да се формализира. А заедно с нея да се формализира и неокласическата теория, която също по онова време не е дадена в такъв вид. Кейнс не използва в изследването си графичен анализ, независимо от примера на Маршал, от когото се е учил, и от това, че непрекъснато повтаря, че ще изследва макроикономическите зависимости от гледна точка на съотношението между търсене и предлагане (което плаче за графично представяне). В ОТ има само една графика – на с. 207, и по отношение на нея в забележката под черта Кейнс признава, че тя присъства в текста благодарение на Р. Харод. Според спомените на неговите студенти, Кейнс не е използвал графики и в лекциите си.

Процесът на разтълкуване на идеите, заложен в ОТ в сравнителен план (съотнасяйки ОТ спрямо “класическата” теория) се преплита с процеса на нейната формализация и довежда до неокласическия синтез. Той преминава през няколко основни етапа.

Теорията на Кейнс в началото не е интерпретирана като модел на приспособителен механизъм за цялата икономика. Първоначално фокусът е върху функцията на потреблението и мултипликатора. През 50-60-те години икономистите изследват модела на мултипликатора³³, разработвайки го в детайли. Подобна ориентация от една страна може да се обясни с това, че моделът с използване на потребителската функция е прост и лесен за разбиране. По-важното е друго: дебатите върху политиката относно валидността на Кейнсианската теория отначало фокусират върху фискалната политика (бюджетните дефицити по времето на войната изваждат западния свят от състоянието на депресия). Тъй като моделът на потребителската функция добре обобщава ефекта на фискалната политика, налага се тенденцията той да се превърне в **Кейнсианския модел**.

Приноси за това утвърждаване в САЩ имат П. Самуелсън и А. Хансен. Учебникът на Самуелсън го въвежда в преподаването, други книги копират Самуелсън и скоро всички отъждествяват модела на потребителската функция (известен днес като “прост кейнсиански макромодел”) с Кейнсианския Икономикс.

Съгласно неокласическата теория пазарът се стреми към равновесие, което се осигурява от изменение на лихвата. Да допуснем, че съвкупното предлагане е по-голямо от съвкупното търсене и икономиката не е в равновесие. Това води до нежелано натрупване на стоки (свръх запаси) или казано по друг начин – до излишък на спестяванията над инвестициите. При това условие лихвата ще се намали. Намалването на лихвата увеличава инвестициите и намалява спестяванията до оня момент, когато те се изравнят – икономиката се връща в равновесие.

³³ Както бе посочено в параграф 1, предшественик на Кейнс по отношение идеята за мултипликатора е Р. Кан, колега на Кейнс от Кеймбридж, който през 1931 г. развива идеята за мултипликатора на заетостта.

Друга картина рисува опростения кейнсиански модел. Обемът на инвестициите се счита за даден и се приема друга хипотеза за динамиката на потребление и спестявания. Потреблението зависи не от лихвата, а от равнището на дохода. Екзогенно въведената инвестиционна функция и “основният психологически закон” на Кейнс позволяват на простия кейнсиански модел да покаже как се определя равнището на дохода. Този модел се поддава на ясна геометрична интерпретация, получила названието “кейнсиански кръст”. Точката, в която функцията на съвкупните разходи пресича 45° линия, показва равновесието на стоковия пазар. Ако е дадена агрегатната производствена функция $Y = Y(N)$, където N е равнището на заетост, ние знаем и него. Графиката нагледно илюстрира фундаменталната кейнсианска идея за ефективното търсене като главен определител на съвкупното производство.

Но да се постави точка е още рано. Следва, първо, инвестиционната функция да се превърне от екзогенен в ендегенен параметър, и второ, да се обедини изследването на реалния с анализ на паричния сектор. Последното се счита за основен недостатък на простия макромодела: в съответствие с неокласическата традиция и въпреки стремежа на самия Кейнс, моделът възстановява дихотомията между паричния и реалния сектор на икономиката, съсредоточавайки вниманието върху последния. Поради това той е неприложим в някои теоретични спорове. За споровете около политиката в началото на 50-те години, фокусиращи върху фискалната политика, това няма голямо значение, но когато дебатът започва да включва и паричната политика, нещата се променят. Появява се нуждата от нов модел. Изследванията на Дж. Хикс отговарят на тази потребност.

IS-LM анализът е въведен от Хикс през 1937 г.³⁴ като метод за изясняване на разликата между кейнсианската и класическата теория за

³⁴ Оригиналната статия на Хикс, която съдържа този анализ е публикувана в сп. *Econometrica* през 1937 г. (John Hicks, “Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation”, *Econometrica*,

определяне равнището на дохода. Той комбинира Кейнсовия анализ на паричния пазар с неговия анализ на стоковия пазар и демонстрира как може да се постигне равновесие чрез сили едновременно и на двата пазара. Връзката между стоковия пазар и паричния пазар съществува, защото лихвеният процент оказва влияние върху инвестициите, които са част от съвкупното търсене.

Наред с Хикс следва да се споменат и други автори, продължили работата по формализирането и преформулирането на кейнсианската теория. Най-влиятелни тук се явяват статията на Фр. Модилиани от 1944 г., публикувана в сп. *Econometrica* (“Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money”), както и книгите на Л. Клайн (“The Keynesian Revolution”, 1949) и А. Хансен (“A Guide to Keynes”, 1953).³⁵

Със своя модел IS-LM Хикс ревизира кейнсианската система, но не като прибавя нови концепции към нея. Напротив – той използва четирите основни елемента на системата на Кейнс: количеството пари, предпочитанието към ликвидност, потребителската функция и маржиналната ефективност на капитала (MEC), но ги комбинира по различен начин.

В ОТ веригата от причинни връзки тръгва от количеството пари и предпочитанието към ликвидност – те определят лихвения процент³⁶; лихвения процент и MEC определят равнището на инвестиционните разходи; равнището на инвестициите и потреблението определят равнището на дохода. Хикс

vol. 5, № 2, 1937, pp.147-159). Превод на тази статия се появи неотдавна в руско списание: вж. Хикс, Дж. Р., “Мистер Кейнс и “класици”. Попътка интерпретации”, сп. *Економика и математически метод*, том 38, № 2, 2002 г. с. 57-65. Моделът на Хикс е обозначен като SI-LL. Настоящият си вид като **IS-LM модел** той дължи на А. Хансен, поради което понякога е наричан Хикс-Хансен модел на макроикономическо равновесие.

³⁵ Ценна ретроспекция на появата и развитието на IS-LM модела се съдържа в: Darity W. Jr. and W. Young, *IS-LM: An Inquest, History of Political Economy*, vol. 27, № 1, 1995, pp. 1-41.

³⁶ Кейнс силно е критикувал неокласическата теория за лихвата. Той я намира за неопределена. Но както признава Хикс, неговата теория за лихвата е също така неопределена. В системата на Кейнс лихвеният процент зависи от предпочитанието към ликвидност и от количеството пари. Но ние не можем да изведем предпочитанието към ликвидност, без да знаем равнището на дохода, защото при различни равнища на дохода желанието за поддържане на касови остатъци е различно. Така теорията на Кейнс се оказва неопределена: за да знаем лихвения процент, трябва да знаем предпочитанието към ликвидност (LP), за да знаем LP, трябва да знаем равнището на дохода, за да знаем равнището на дохода, трябва да знаем лихвения процент.

замества тези причинно-следствени връзки с други. За Хикс количеството пари и предпочитанието към ликвидност определят равновесието на паричните пазари, тъй като те показват какви лихвени проценти са съвместими с различни нива на дохода. Това позволява да бъде изведена функцията LM. Във всяка точка от кривата LM, желанието за поддържане на касови остатъци е равно на количеството пари и е съвместимо с определен лихвен процент и равнище на дохода. Където лихвата и дохода едновременно са ниски, функцията LM става съвършено еластична или хоризонтална и това отразява “капана на ликвидността”. При високи нива на дохода и висок лихвен процент, функцията LM става съвършено нееластична или вертикална, т.е. функцията на предпочитанието към ликвидност не зависи от лихвата.

По аналогия с паричния сектор, реалният сектор е представен от кривата IS, която показва графично комбинации от лихвени проценти и равнища на дохода, при които стоковия пазар е в равновесие (дефинирано като равенство между желанието за спестявания и желанието за инвестиции). Равновесното равнище на дохода тогава е определено от пресечната точка на кривите IS и LM. При това равнище на дохода има спонтанно равновесие и на паричния, и на стоковия пазар.

Така че докато Хикс не прибавя нов елемент към системата на Кейнс, той въвежда нов подход за обяснение равновесното равнище на дохода. Подобрата интеграция на елементите на системата на Кейнс, направена от Хикс³⁷, е първата важна стъпка в постепенно развиващото се осъзнаване, че най-добрият подход за обяснение на определянето на дохода не е да се следва последователност от причинно-следствени връзки (както Кейнс в ОТ или дори самия Хикс в статията си), а да се възприеме по-общ равновесен подход. Подходът на Хикс отхвърля идеята, че лихвения процент се определя първо, а

³⁷ Има доказателства, че Кейнс е приел интерпретацията на Хикс. Получавайки копие от статията на Хикс, в писмо от 31.03.1937 г. той му пише: “Аз я намирам за много интересна и наистина нищо не бих могъл да кажа като критика”(цит. по статията на Darity W. Jr. and W. Young, p. 12).

след това, във взаимоотношение с други фактори, определя равновесното равнище на дохода. Той заменя тази последователност с друга, в която лихвения процент и равнището на дохода се определят едновременно от четирите основни елемента на кейнсианската система. Крайният резултат е признание, че докато може и да е удобно да се описва процеса на определяне на дохода като последователност, по-плодотворният подход е да се признае взаимозависимостта и взаимовръзките между всички части. Така Валрасианският подход от микроикономиката бил приложен и към макроикономиката.³⁸

Броят на употребите на модела на Хикс е широк. Поколения студенти изучават макроикономиката чрез него. Графиката позволява да се отчита влиянието върху икономиката както на икономическите шокове, така и ефектите на политиката. Увеличаване на номиналното парично предлагане, намаляване на равнището на цените, намаляване на предлагането на облигации, намаляване на паричното търсене и увеличаване на търсенето на облигации – всички изброени фактори водят до изместване на кривата LM надясно. Изменения с обратен знак: изместват кривата наляво. Изместване на кривата IS надясно отразява или изменение нагоре на лежащата в нейната основа функция на инвестиционното търсене, или движение надолу на функцията на спестяванията, и т.н.

Моделът показва ясно ефектите от експанзионистична или рестриктивна фискална или парична политика. Една експанзионистична фискална политика измества кривата IS надясно, увеличавайки едновременно дохода и лихвения

³⁸ Една от най-съществените последици от това развитие е постепенно формирането се разбираше, че прости аналитични рамки, използващи двумерни графики, са неподходящ инструмент за макротеорията. По-удовлетворителен подход е да се изгради математически модел. И това се случва на полето на макроикономиката. Макар че за педагогически нужди, въвеждащите и междинни учебници по Макроикономика все още дават графичен анализ и представят последователност от причинно-следствени връзки, научната литература излага макротеорията като система от симултантни уравнения, където ендогенни променливи взаимно определят стойността си.

процент. Една ограничителна парична политика измества кривата LM наляво, намалявайки равновесния доход и увеличавайки лихвения процент.

Моделът на Хикс не е лишен от някои недостатъци. Първият и най-важен проблем, с който самият Хикс се е занимавал, е разнородният характер на времето измерение на двата основни елемента на графиката. Кривата IS показва равновесие на потоци. Но равновесието на потоци е винаги дефинирано в определен интервал от време и в случая с производството той трябва да е достатъчно дълъг. В по-късни публикации Хикс уточнява, че ние трябва да мислим за него като за една година. LM схемата показва равновесие на запаси (фондове). То е дефинирано в определена точка от времето. Да се смята, обаче, че това, точково равновесие, ще просъществува непроменено в рамките на една година, е нереалистично. Затова и Хикс вижда главното противоречие в IS-LM конструкцията като противоречието между периодите, характеризиращи двете основни части на графиката.³⁹

Моделът с използването на новия подход на Дж. Хикс все още не е завършен. В него отсъства пазар на труда. А за Кейнс, както е известно, основният икономически проблем е безработицата.

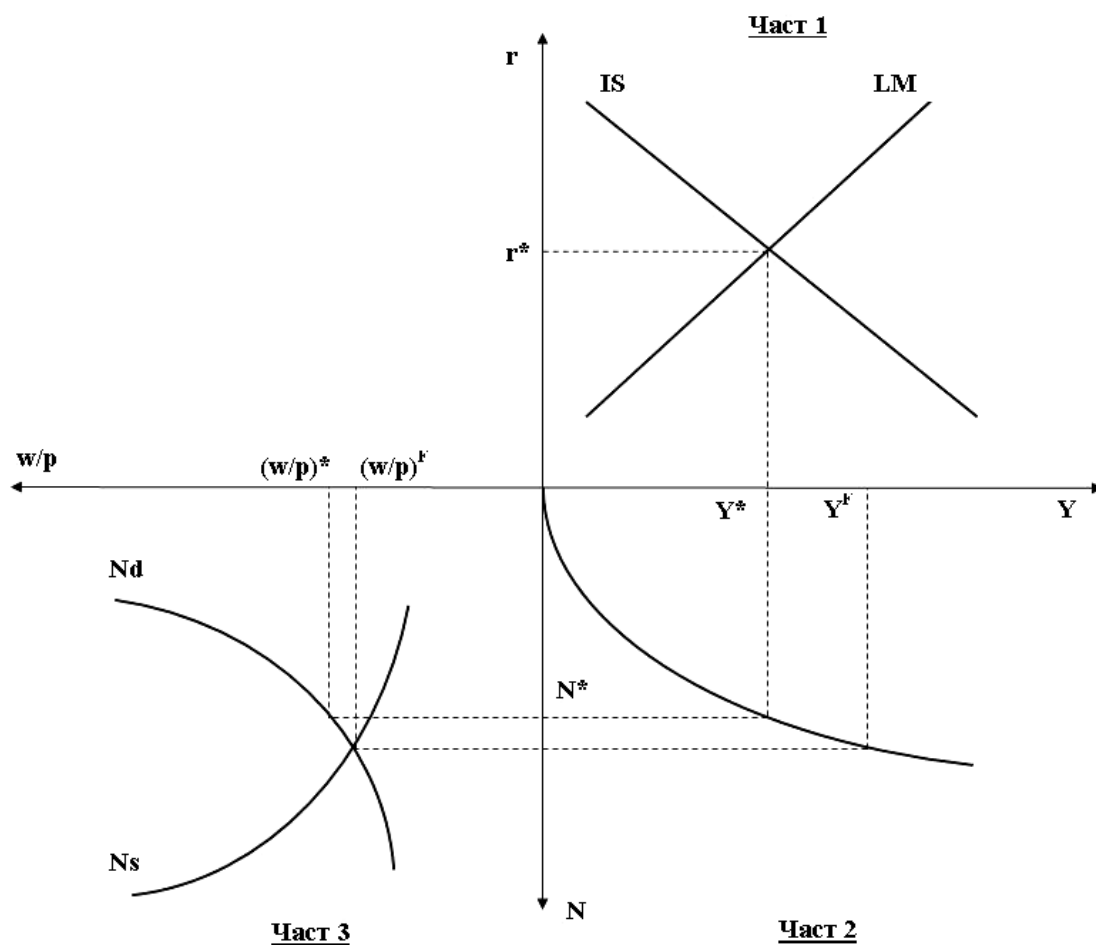
Пръв Фр. Модилиани (в посочената по-горе статия), а след него и А. Хансен въвеждат в логическата схема и пазара на труда.

За да се представи пълният анализ, обикновено се използва следната графика:

Графика 1

Разширен модел на макроикономическо равновесие

³⁹ Съществуват и други слабости. Използването на IS-LM модела може да доведе до объркване на номиналното и реалното приспособяване. Наред с това – кривата IS показва равновесни състояния на стоковия пазар при определено равнище на дохода и лихвен процент. Но по този начин се пропуска един много важен аспект на кейнсианския анализ: възможността за несъвпадение на спестявания и инвестиции – обстоятелство, върху което Кейнс особено акцентира. Тази важна страна на кейнсианската аргументация в модела IS-LM се губи, а това я прави много по-уязвима за критика.

Част 1 включва схемата IS-LM. Част 2 представя графично производствената функция $Y = Y(N)$ – участваща в простия кейнсиански модел зависимост на равнището на заетост от равнището на дохода. Част 3 представя модела на пазара на труда. N е равнището на заетост; w – номиналната работна заплата; p – равнището на цените (w/p – нормата на реалната работна заплата). Кривите N_d и N_s представят съответно търсенето и предлагането на труд.

Уравненията на основния модел обхващат три части. IS блокът в най-простия вариант, се състои от функцията на потребление (или спестяване),

инвестиционната функция и условието за равновесие на спестявания и инвестиции. Държавните разходи и данъците могат да се включат или не. LM блокът включва функциите на паричното търсене, паричното предлагане и равновесното условие на паричния пазар. Блокът на заетостта има съвкупната производствена функция, от която се извежда кривата на търсенето на труд. При версията с безработица в модела, се добавя ограничението, че паричната работна заплата не може да падне под определено равнище (негъвкави работни заплати). При версията с пълна заетост вместо това има функция на предлагането на труд, и условие за равновесие на пазара на труда.

Основните уравнения на модела са следните:

$$\text{Функция на дохода: } Y = C(Y, r) + I(Y, r) \quad (1)$$

$$\text{Парично търсене: } D_n = L(Y, r) \quad (2)$$

$$\text{Агрегатна производствена функция: } Y = f(N) \text{ при } f'(N) > 0 \text{ и } f''(N) < 0 \quad (3)$$

$$\text{Търсене на труд: } f'(N) = F(w/p) \quad (4)$$

$$\text{Предлагане на труд: } N = N(w/p) \quad (5)$$

Причинните връзки в съответствие с кейнсианската теория са насочени от част 1 през част 2 към част 3. Взаимодействието на стоковите и паричните пазари определя равновесното равнище на дохода – Y^* на графиката по-горе, и равновесния лихвен процент r^* . При дадена агрегатна производствена функция, равновесният доход определя равнището на заетост – N^* . Ако е дадена кривата на търсенето на труд (определена от MPL), равнището на заетост определя реалната работна заплата на пазара на труда $(w/p)^*$. От графиката се вижда, че установилите се по този начин макро зависимости не водят до пълната заетост. При реална работна заплата $(w/p)^*$ предлагането на труд е по-голямо от търсенето на труд и в икономиката съществува принудителна безработица. От графиката се вижда също и причината за този резултат: равновесния доход Y^* е

по-малък от онова равнище на дохода, което би осигурило пълната заетост (на графиката последното е обозначено с Y), т.е. $Y^* < Y^F$.

Сега моделът Хикс-Хансен може да се счита за завършен. Неговата поява била възприета от болшинството икономисти като непротиворечиво, разбираемо и в същото време адекватно изложение на същността на ОТ. С това се полага основата за синтез на кейнсианската и неокласическата теория.

В изложения по-горе вид моделът се придържа към кейнсианските идеи и следва кейнсианската аргументация. Поради това получава и кейнсианските резултати. Но нека да се върнем към оригиналното изследване на Модилиани.

Към първите 4 уравнения на модела, Модилиани прибавя и пето уравнение: на предлагането на труд.⁴⁰ Това позволява да се формира неокласически пазар на труда (с криви на търсене и на предлагане на труд), който се “изчиства” от възникващите противоречия. В този модифициран вариант моделът в пълно съответствие с неокласическата теза за саморегулирането на пазарната икономика демонстрира възможност за автоматично достигане на пълна заетост. Действително, ако първоначално има излишно предлагане на труд, работната заплата пада, което води до намаляване на разходите и цените. В такива условия част от парите, предназначени за реализация на търговските сделки, се освобождават. Образува се излишно предлагане на пари. Лихвеният процент пада. Това увеличава инвестиционното търсене, което се разширява дотогава, докато не погълне цялото предлагане, съответстващо на равнището на пълната заетост.

Решението на системата от горните пет уравнения довежда до същия резултат: в икономиката се установява равновесие при пълната заетост и парите са неутрални (две от фундаменталните тези на неокласическата теория). В модела на Модилиани парите са съвършено неутрални: те не оказват влияние

⁴⁰ Да припомним, че Кейнс критикува неокласическата концепция за предлагането на труд и доказва, че то зависи от номиналната, а не от реалната работна заплата. Що се отнася до реалната работна заплата, то тя се определя от “други сили” в икономиката (вж. настоящото изследване, с. 6-7).

върху реалните променливи, а измененията в тях предизвикват единствено пропорционално изменение на ценовото равнище.

Автоматичната тенденция към пълна заетост в модела Хикс-Модилиани се поражда от въздействието на пазара на труда върху паричния пазар, който на свой ред взаимодейства със стоковия пазар и предизвиква обратна реакция на пазара на труда. Такава трактовка на модела напълно устройва неокласиците. Но тя съвсем не устройва ортодоксалните кейнсианци, които отхвърлят идеята за саморегулирането на икономиката.

В тази по същество нова теоретична рамка Модилиани задава въпроса: как може да се постигне кейнсианския резултат (равновесие при по-малка от пълната заетост)? Неговият анализ показва, че за целта е необходимо да се приеме, че номиналната работна заплата е фиксирана и то така, че равновесната реална работна заплата е по-висока от тази, съответстваща на пълната заетост – т.е. $(w/p)^* > (w/p)^F$. Докато тя остава на това равнище, пазарът на труда не се изчиства и в икономиката има безработица.⁴¹ При тези условия парите не са неутрални: увеличаване на номиналното парично предлагане увеличава ценовото равнище, но в по-малка степен, като в същото време намалява лихвения процент, увеличава заетостта и обема на производството.⁴²

По-късно към аргумента на Модилиани за негъвкавите номинални работни заплати като причина за равновесието при непълна заетост, са прибавени още две причини: капана на ликвидността (за първи път обоснована от Дж. Хикс), и нееластичност на функцията на инвестиционното търсене спрямо лихвата (изведена от Дж. Тобин през 1947 г.). В този случай кривата IS е

⁴¹ Ако приемем, че паричната работна заплата намалява, следвайки Кейнс, това ще окаже влияние върху LM кривата (известно като “ефект на Кейнс” – изложен от самия него в глава 19 на ОТ). Когато паричната работна заплата намалява, кривата LM ще се измести надясно – икономиката ще се придвижва към обем на производството при пълна заетост. Поради това е необходимо да се изключи възможността от намаляване на паричната работна заплата.

⁴² Приносът на Модилиани към кейнсианската теория е почти непознат у нас, а той не заслужава да бъде пренебрегнат. Както справедливо отбелязва Н.Г. Манкю, през 1944 г. 26-годишния тогава Модилиани “разширил и обяснил модела на Хикс по-пълно”. (Mankiw, N. G., The Macroeconomist as Scientist and Engineer, Journal of Economic Perspectives, vol. 20, № 4, Fall 2006, p. 30).

стръмна (в екстремалния случай – вертикална права). Така че изместване на кривата LM надясно ще намали равновесния лихвен процент, но няма да промени равновесното равнище на дохода, и следователно равнището на заетост – N^* , ще остане непроменено.⁴³

Значението на трите особени случая се състои в това, че те се явяват условие за влизане на кейнсианската теория в неокласическия синтез. Ние сме готови да признаем – казват неокейнсианците на неокласиците – че по принцип икономиката се стреми към равновесие, но и вие трябва да се съгласите с нас, че поне в три случая механизма на саморегулиране не работи, затова фактическото равновесие, по правило, се характеризира с непълна заетост и разхищение на ресурси.

Неокласиците не се забавят дълго с отговора. Те правят опити да преодолеят трите особени случая на кейнсианците. За целта се използва теоретична концепция, опираща се на ефекта на Пигу.

Ефект на Пигу е прието да се нарича въздействието, което реалното богатство оказва върху потреблението. Тази концепция, с разработването на която заедно с Пигу се занимават и такива видни икономисти като Г. Хаберлер, Д. Патинкин⁴⁴ и др., позволява да се покаже, че в икономиката има механизъм за изход от капана на ликвидността и от състоянието на нееластичност на инвестиционното търсене спрямо лихвата. Той се заключава в следното: наличието на безработица тласка паричната работна заплата към понижение, а значи и издръжките и абсолютното равнище на цените. Спадането на цените увеличава реалната стойност на богатството и чувствайки се по-богати, субектите увеличават разходите за потребление. Това дава тласък на съвкупното търсене, което се разширява докато не се възстанови равновесието, съответстващо на равнището на пълна заетост.

⁴³ По-подробно за значението на всяка една от тези три причини вж. Блауг, М., *Економическа мисъл в ретроспективе*, с. 613-617.

⁴⁴ Патинкин говори за ефект на реалните касови остатъци. Макар че той не е тъждествен на ефекта на Пигу (ефекта на богатството), влиянието му върху икономиката е аналогично.

Принципиално важно е това, че ефектът на Пигу показва пряк, а не опосредстван от лихвата, като в модела Хикс-Хансен, път към пълната заетост. Доколкото в дадения случай механизмът на саморегулиране се задейства в резултат на влиянието на ценовите изменения върху реалната стойност на богатството, обемът на инвестициите нараства при всяко равнище на лихвения процент. Следователно, с въвеждането на ефекта на Пигу във функцията на съвкупните разходи, кейнсианските аргументи, съгласно които капана на ликвидността и нееластичността на инвестиционното търсене спрямо лихвения процент блокират тенденцията към пълна заетост, губят сила.

Първоначално в резултат на тези развития сферата на теоретично влияние на кейнсианството се свива. Става общопризнато, че причина за непълната заетост може да е само негъвкавата работна заплата. Но скоро се изяснява, че ефектът на Пигу намира много слабо емпирично потвърждение, а това значително намалява силата на неговата аргументация.

В резултат принципите на формиране на неокласическия синтез остават по-раншните: в икономиката има тенденция към равновесие и следователно неокласическата схема като цяло съхранява теоретичното си значение. Но поради съществуването на особени случаи като негъвкавост на работните заплати, капана на ликвидността, нееластичност на инвестиционното търсене спрямо лихвата, кейнсианската теория, и особено практическата ѝ програма, също са необходими. Този компромис болшинството икономисти считат за удовлетворителен и неокласическият синтез за определено време заема мястото на общоприета теоретична концепция, към която в една или друга степен се ориентират водещите направления в икономическата мисъл.

Моделът IS-LM, който изразява същността на постигнатия синтез, се превръща не само в средство за популяризиране на кейнсианските идеи и сърцевина на учебниците по Макроикономика, но и за следващите десетилетия – основната организираща структура в макроикономиката въобще. Дори най-

големите макроиконометрични модели с по няколко стотин уравнения, са по правило дезагрегирани IS-LM структури.⁴⁵

Подобренията на модела не са такива, че да предполагат по-малък активизъм в политиката от онзи, който самият Кейнс е допускал. Тъй като цени и работни заплати са относително негъвкави, активната антициклична политика е необходима за да се държи икономиката близо до пълната заетост. Основните правила на антицикличната фискална политика били изложени от А. Лернер, П. Самуелсън, А. Хансен и други в серия от приноси. Тя следва да използва и двата си инструмента: държавните разходи и данъците. Що се отнася до ролята на паричната политика, тук нещата не са така ясни. Но все пак се очертава водеща роля на фискалната пред паричната политика.

На влиянието върху политиката огромен тласък бил даден от новите техники за изграждане на иконометрични модели, разработени от Ян Тинберген (1952 г.), Дж. Миид (1951 г.), Л. Клайн (1950 г.), Р. Мандел (1962 г.), А. Блайндър и Р. Солоу (1973 г.) и др., които помагат на правителствата да програмират и оценяват влиянието на различни фискални и парични политики върху заетостта, обема на производството и инфлацията.

IS-LM моделът се приема за “първи етап на неокласическия синтез” – синтез в рамките на статичното макроикономическо равновесие.

Вторият етап е следствие от критиката на монетаризма, която се разгръща през 50-те години.

Изследванията на М. Фридман по всички въпроси – от философските разсъждения, през теоретичния анализ до препоръките към икономическата политика – съдържат радикална критика на кейнсианските идеи. Те предизвикват не по-малко сериозна ответна реакция, в частност в работите на

⁴⁵ Най-важният модел вероятно е MPS-FMP модела, развит от Фр. Модилиани и неговите сътрудници, който обединява теоретичните обобщения в емпирично базиран и математически строен модел на американската икономика.

Дж. Тобин, лидер на американското неокейнсианство. В този спор се развива с времето новия синтез между кейнсианци и класици.

Централно място тук играе Кривата на Филипс. Именно Кривата на Филипс, както показват Самуелсън и Солоу, служи като първооснова на динамичния модел на инфлацията и безработицата. Тя позволява да се превърне номиналната работна заплата в ендогенен (вътрешен) фактор и така да се придаде на кривите динамично съдържание.⁴⁶ Главният принос на М. Фридман е в това, че показва значението на инфлационните очаквания в рамките на този динамичен процес.

На базата на еволюцията на концепцията за кривата на Филипс и споровете, които тя предизвиква, се формира нов тип кейнсианско-неокласически синтез. Стандартният модел започва да се строи на основа модела IS-LM, кривите на Филипс и концепцията за адаптивните очаквания (въведена от Каган през 1956 г.). Към това ядро следва да се прибави моделът на Мандел-Флеминг (1962 г.), който допълва статичния аспект на модела, отчитайки международното движение на стоки и капитали. Тази съвкупност от теории служи за известно време в макроикономиката и за теоретичен анализ на икономическата политика, и за построяването на големи иконометрични модели.

В един упростен вид този стандартен макромодел може да се разглежда като кейнсиански в краткосрочния период и монетаристки (неокласически) – в дългосрочния. Това не означава, че дискусиата приключва. Кейнсианците бързо признават, че Кривата на Филипс в дългосрочния период е вертикална права, но те отказват да говорят за естествена норма на безработица и предпочитат по-неутралния термин $NAIRU$ ⁴⁷, което не означава оптималност на тази норма в

⁴⁶ Кривата на Филипс, нейната история и интерпретациите, които тя получава с времето в макроикономическата теория, днес присъстват във всеки учебник по Макроикономика и са добре познати, затова не се нуждаят от коментар.

⁴⁷ $NAIRU$ – non-accelerating inflation rate of unemployment (неускоряваща инфлацията норма на безработица)

дългия период. Фридман и монетаристите удържат победа в дългосрочния период, тъй като убеждават специалистите по Макроикономика във временния характер на въздействието на паричната политика. Но те губят позиции що се отнася до краткосрочния период.

Новият синтез отправя ясни послания към икономическата политика. Неговите резултати премахват възможността на правителството да оказва влияние върху дългосрочната безработица чрез експанзионистична фискална или парична политика. Подобни опити биха имали ефект в краткосрочния период, но в дългосрочния експанзионистичната политика би предизвикала само инфлация.

Кейнсианската фискална и парична политика не била съвсем изхвърлена: поне на теория, тя все още може да се използва за временно изглаждане на цикъла. Така, в началото на 70-те години възниква компромис между кейнсианците и представителите на неокласицизма. В дългия период “класическият” модел е верен, икономиката се колебае около естествената норма на безработица. В краткосрочния период обаче тъй като се приема че индивидите приспособяват своите очаквания бавно, кейнсианските политики могат да имат някакъв ефект.⁴⁸

Един опит за обобщение на развитието на макроикономиката през първите следвоенни десетилетия на XX в. позволява да се направят следните изводи:

Неокласическият синтез се отнася до кейнсианската революция по начина, по който е интерпретирана и формализирана от група икономисти в ранния следвоенен период. Както подчертават ред специалисти по ИИМ, той е основно американско творение (независимо от това, че основните жалони на тази революция: “Общата теория” на Кейнс, моделът IS-LM, кривата на

⁴⁸ Коментар на дебата между кейнсианци и монетаристи, на неговата еволюция и резултати, представя М. Блауг. Вж.: М. Blaug, *The Methodology of Economics*, Cambridge Univ. Press, 1980, ch. 12 (“Keynesians versus monetarists”), p. 216-223.

Филипс, са родени във Великобритания). Централно място в него заема известния IS-LM модел, въведен за първи път от Дж. Хикс, и по-късно разширен от Фр. Модилиани и А. Хансен. Този модел се счита че изразява есенцията на ОТ на Кейнс във формата на система от уравнения.

Самият термин “неокласически синтез” (“neoclassical synthesis”) е въведен от П. Самуелсън за да характеризира установилия се консенсуса в макроикономиката към средата на 50-те години на XX в.. В третото издание на известния си учебник по Икономикс той пише: “В последните години 90% от американските икономисти престанаха да бъдат “кейнсианци” или “анти-кейнсианци”. Вместо това те работеха в посока към **синтез на всичко ценно в старата теория и в новите теории по отношение определянето на дохода.** Резултатът може да се нарече неокласически икономикс и в широките си граници се приема от всички с изключение на 5% от крайно левите и 5% от крайно десните автори.”⁴⁹

Много скоро и съвсем неусетно е направена и следващата стъпка: смисълът на понятието “неокласически синтез” се разширява за да обхване обединението на кейнсианската макроикономика с неокласическата микроикономика. По този начин дефинира “неокласическия синтез” самият П. Самуелсън само няколко години по-късно, в шестото издание на учебника си от 1964 г.: “Неокласически синтез: с помощта на съществуващите кредитно-парична и фискална политика нашата система на смесено предприемачество може да избегне ексцесиите на бума и резкия спад, може да разчита на здрав прогресивен растеж.....Накратко казано, притежанието от съвременния анализ на начин за определяне равнището на дохода, в истинския смисъл утвърждава основните класически принципи на ценообразуване; и сега икономистът може с основание да заяви, че широкото разминаване между микроикономиката и макроикономиката е преодоляно.”⁵⁰

⁴⁹ P. Samuelson, Economics, 3d ed., 1955, p. 212.

⁵⁰ П. Самуелсън, Економикс, 6 изд., 1964 г., с. 396.

Действително, има логически основания за подобно умозаключение: ако формиралия се “синтез” в макроикономиката позволява обединяване на идеите на неокейнсианци и неокласици, то е ясно, че това открива възможности и за интегриране на макроикономиката (стъпила върху неокласическия синтез) и неокласическата микроикономика. Така постепенно се налага едно широко разпространено днес разбиране за неокласическия синтез като обединение на микро- и макроикономиката.⁵¹

Поради посочените по-горе развития е изключително важно, според автора, да се прави разлика между първоначалния “синтез” и по-късния “синтез” и те да се разглеждат поотделно.

Първоначалният синтез може да се нарече неокласически синтез в собствения смисъл на думата. Той, както посочихме, касае консенсуса, установил се в макроикономиката в годините след Втората световна война и господстващ в икономическия начин на мислене до към средата на 70-те год. на XX в. Неговото развитие и съдържание бяха изяснени подробно по-горе.

Какво място отнежда неокласическият синтез на теорията на Кейнс?

Същността на неокласическия синтез може вероятно най-добре да се изрази чрез един съвременен инструментариум: моделите на макроикономическо равновесие с използване на кривите на съвкупното търсене и съвкупното предлагане (AD/AS моделите, изведени от IS-LM модела⁵²), които днес заемат централно място в учебниците по Макроикономика. Каква

⁵¹ Признание на това наложило се с днешна дата тълкуване на неокласическия синтез се съдържа във влиятелната публикация на Гринюэй, Д., М. Блини и И. Стюарт (ред.), Панорама икономической мисли конца XX столетия, с. 174, а също и в ред справочни издания.

⁵² В следвоенния период инструментариумът на макроикономиката еволюира от модела на потребителската функция, през IS-LM модела към моделите с използване на AD и AS. Историческа справка показва, че AD/AS моделите на макроикономическо равновесие се появяват във въвеждащите учебници по Икономика за първи път през 1977-79 г. В известния учебник на П. Самуелсън те влизат през 1985 г., в 12-тото издание. Днес тези модели са централна структура в макроикономиката и основен способ за обясняване работата на съвкупната икономика. Вж. Dutt, A. K., *Aggregate Demand – Aggregate Supply Analysis: A History*, *History of Political Economy*, vol. 34, № 2, 2002; а също Rao, B. B., *The Nature of the AD/AS model based on the IS-LM model*, *Cambridge Journal of Economics*, vol. 31, № 3, 2007, p. 413-422.

картина описват тези модели? Ако трябва да се изрази словесно, то в дългосрочния период пазарната икономика се стреми към равновесие при пълната заетост. Но в краткосрочния период под влиянието на ред фактори, тя се характеризира с неустойчивост (може да е в равновесие под, на и над равнището на пълната заетост). С други думи, в дългосрочния период или в съвършена пазарна среда, икономиката се стреми към равновесие при пълната заетост. Поради съществуването на ред несъвършенства обаче, в краткосрочния период тя е подложена на колебания и поради това фактическото равновесие най-често се отклонява от пълната заетост.

В контекста на тази система от господстващи възгледи, която изразява същността на неокласическия синтез, става ясно, че Кейнс не е създал “обща теория” за начина, по който работи пазарната икономика. Защото, първо, неговият анализ касае само краткосрочния период, и второ, той не е създал дори теория за колебанията в краткосрочния период (т.е. за икономическия цикъл като цяло - това правят неговите последователи), а само за икономиката в криза.⁵³

Свеждането на анализа на Кейнс до краткосрочните ригидности, подкопаващи работата на трудовия пазар, възстановява концепцията за дългосрочната ефективност на пазарния механизъм, застрашена от аргументите на ОТ. Така се оказва че, от една страна, са верни изводите на Кейнс, но от друга страна, верни са и неокласическите принципи.

А. Пигу още непосредствено след публикуването на ОТ отхвърля претенцията на Кейнс, че е създал “обща” теория. По повод на тази претенция той коментира: “ние гледаме артист, изстрелващ стрели към луната” и добавя:

⁵³ Корените на тази интерпретация на теорията на Кейнс, и началото на неокласическия синтез е в теоретичната разработка на Фр. Модилиани от 1944 г. Стъпвайки върху IS-LM модела на Хикс и въвеждайки в него пазар на труда, той по същество разработва нова теоретична рамка, която е неокласическа по своя характер. В тази нова рамка кейнсианските резултати се вписват като частен случай. По този начин Модилиани обръща кейнсианската революция с главата надолу: кейнсианската теория се превръща в “специален” случай на по-общата неокласическа теория.

“докато ние може да се възхищаваме на неговата виртуозност, можем да поставим под въпрос неговата цел”. Десетилетие и половина по-късно, в самопомирението си с Кейнс, Пигу приписва на Кейнс по-достижима цел. Сега той смята, че целта на Кейнс е да се занимава с “краткосрочните колебания” като нещо различно от въпроса за равновесието.⁵⁴

В авторитетната си публикация “Икономическата наука в ретроспекция” М. Блауг отбелязва: “Кейнсианският модел по своята същност е упражнение в сравнителен статичен анализ с някои елементи на динамика, насочен към опровержение на класическата и неокласическата концепции, съгласно които конкурентната икономика се стреми към автоматично установяване на пълната заетост... Кейнс иска да покаже възможността от равновесие при непълната заетост в конкурентни условия.... Теорията на Кейнс в действителност не може да претендира за званието “обща”, тя се явява теория на един особен случай....”⁵⁵

Може би най-добре същността на постигнатият консенсус изразява М. Фридмън, който в статията си “A Theoretical Framework for Monetary Analysis” (1970) пише: “...макроикономистите теоретици в действителност ги разделят не някакви фундаментални теоретични или идеологически разногласия, а единствено чисто емпирични проблеми, свързани с периодите и относителната скорост на приспособяване на цените и обемите на производството.”⁵⁶

В същия дух В. Леонтиев отбелязва: “.....принципната разлика между кейнсианския и ортодоксалния тип анализ би изглеждала по-скоро процедурна, отколкото съществена. Със своя набор от базисни предположения, формулирани без позоваване на динамичните аспекти на проблема, класическият подход страда от нещо, което би могло да се нарече теоретично далекогледство – способността да се оценяват правилно дългосрочните

⁵⁴ Вж. The New PALGRAVE, A Dictionary of Economics, vol 3, p. 43.

⁵⁵ Блауг, М., Экономическая мысль в ретроспективе, с. 618.

⁵⁶ Цит. по М. Блауг, с. 639.

тенденции, придружена от забележителната неспособност да се обяснят или поне да се описват краткосрочните изменения и колебания. Що се отнася до краткосрочните явления, кейнсианските “лещи” в известен смисъл подобряват, но не коригират напълно аналитичното зрение. Те обаче поставят изцяло вън от фокуса по-далечните виждания за икономическото развитие.”⁵⁷

Не всички в професията приемат установилия се консенсус в макроикономиката. Както бе посочено в началото на този параграф, теоретичните направления на кейнсианството извън ортодоксалното кейнсианство (Кеймбриджското кейнсианство, посткейнсианството) не приемат IS-LM модела и го критикуват. Те смятат, че посоката в която се е развил доминиращият поток от последователи на Кейнс, е предателство спрямо неговите идеи, че е изопачен истинският смисъл на неговото послание. Не приемат новия синтез и крайните представители на неокласицизма. Целият период на формиране на неокласическия синтез се съпътства с критики и от тяхна страна (през 50-60-те години главно от представителите на монетаризма). На такава основа и след изменение в икономическите условия, от средата на 70-те години на XX в. се възражда неокласицизма като едновременно с това се развиват, обогатяват и модернизират неокласическите направления – извършва се повратът в развитието на икономическата мисъл, известен като неоконсервативен ренесанс.

Като теоретичен опонент със самостоятелно значение на ортодоксалното кейнсианство и формирания се неокласически синтез следва да се посочи “неравновесната” теория в макроикономиката. Нейните основи са поставени непосредствено след публикуването на ОТ на Дж.М. Кейнс в завързания се спор дали теорията на Кейнс е “равновесна” или “неравновесна”. В първите 18 глави на своя труд Кейнс непрекъснато използва термина “равновесие при безработица” (*unemployment equilibrium*) при допускане за постоянна номинална работна заплата. В глава 19 той изоставя това допускане и

⁵⁷ Вж. Леонтиев, В., Есета по икономика, с. 113.

продължава с анализ на ефекта върху икономиката от намаляването на номиналната работна заплата. Показва, че такова намаляване няма по необходимост да доведе до увеличаване на заетостта и до установяването на пълна заетост. В този смисъл ОТ е теория за безработицата, т.е. за пазар на труда в неравновесие (unemployment disequilibrium): тя анализира работата на икономика, в която паричната работна заплата и оттук лихвата може бавно да намалява, но в която хроничната безработица продължава да преобладава. По подобен начин – като неравновесен анализ, интерпретират теорията на Кейнс в ранния период А. Пигу, Денис Робертсън, Р. Хотри и др. “Неравновесната” теория получава силна подкрепа от едно привлекло вниманието изследване на А. Лейонхувуд от 1968 г. В него той обвинява неокейнсианците, че напълно са изопачили истинския смисъл на ОТ. Лейонхувуд аргументира тезата, че вместо да изследват “равновесие при безработица” в една несъвършена система, те е трябвало да анализират “продължително неравновесие” в система без ad hoc ригидности. Ученият предлагат “Валрасианско-Кейнсиански синтез”, който преди него са предлагали и други изследователи като Дон Патинкин, Р. Клауър и Фр. Хан.⁵⁸

Установилият се консенсус в макроикономиката следва правилно да се оценява. Той не се изразява в пълно съгласие по ключовите въпроси на макроикономическата теория. По-скоро става въпрос за установило се мълчаливо съгласие сред представителите на професията относно една теоретична рамка, която може да инкорпорира сравнително широк спектър от възгледи: от силно про-кейнсиански ориентирани, до неокласическо ориентирани. Ето защо и в резултат на неокласическия синтез не се образува

⁵⁸ Вж. Leijonhufvud, A., On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, NY, 1968. За съвременните проекции на неравновесния анализ в макроикономиката, в т.ч. моделът на общото неравновесие на Р. Баро и Г. Гросман, вж.: Маневич, В. Е., Еволюция неравновесного анализа, Экономика и математическите методи, кн. 1, 2007 г., с.38-51. Но както справедливо отбелязва авторът, независимо от работата в тази насока, теоретичните изследвания засега не дават убедителни резултати и поради това може би не случайно те не присъстват като ограничена част на съвременната икономическа наука.

една консистентна теория. Тъкмо обратното: тя е обременена от вътрешни противоречия. Периодично избухват спорове, и по отделни теоретични постановки, и по повод на изводите за икономическата политика.

Огромният брой разработки (употреби) на модела категорично показва, че неговите свойства са такива, че той може с малки модификации да покаже резултата на количествената теория, или чисто кейнсиански резултати. Успешно може да се използва за анализ на фискалната и паричната политики както в условията на пълна заетост, така и в условията на безработица. Без затруднения моделът инкорпорира и специални случаи – които се асоциират със специфична форма на двете криви (например на “капана на ликвидността” съответства хоризонтална LM крива). Всичко това показва, че става въпрос за една достатъчно широка аналитична рамка, която позволява да се инкорпорират различни възгледи. Различията се проявяват дори по отношение на основния IS-LM модел – той е универсално приет, но едновременно с това класиците обикновено приемат силно нееластична LM крива, а кейнсианците – силно еластична LM крива. Не затихват споровете и относно еластичността на търсенето на инвестиции спрямо лихвата, и оттук – относно наклона на кривата IS. По същия начин никога не се постига пълен консенсус по отношение на политиката.⁵⁹

Неокласическият синтез се изразява също в наличието на една общоприета аналитична рамка, в границите на която представителите на основните теоретични направления изказват и обосновават своите аргументи. Например М. Фридмън отговаря на критиките на кейнсианците, че не е разработил предавателен механизъм (за начина, по който влиянието на паричните изменения се разпределя между изменението на цените и

⁵⁹ Заслужава да се отбележи, че относителната ефективност на фискалната политика (чрез IS) и на паричната политика (чрез LM) ще зависи до голяма степен от наклона на двете криви. Сравнително стръмна LM крива и полегата IS крива означава, че паричната политика е силно ефективна. Обратно: сравнително полегата LM крива и стръмна IS крива означава, че фискалната политика е силно ефективна.

изменението на реалното производство) в статията си “A Theoretical Framework for Monetary Analysis” като излага своята аргументация, използвайки IS-LM модела.

По повод на неокласическия синтез А. Лейонхуфвуд отбелязва, че между противоречащите един с друг раздели на официалната доктрина се е установило не органично единство, а по-скоро отношения на “мирно съвместно съществуване”. Този характер на “синтеза” не е изненадващ. В последна сметка крайните послания на кейнсианската и неокласическата теории са коренно противоположни. Основният извод на ОТ гласи, че пазарната икономика е нестабилна, склонна към разхищение на ресурси и достигането на пълна заетост е малковероятно. Докато теоретичните постулати на неокласицизма се базират върху саморегулирането на пазарната система, способността на пазара оптимално да разпределя ресурсите и да осигурява равновесие при пълна заетост. Затова и кейнсианските аргументи постоянно разрушават неокласическата конструкция, както и обратното. Формира се едно противоречиво единство.

Що се отнася до разширителното тълкуване на понятието “неокласически синтез” – като интегриране на макроикономиката с микроикономиката – то влиза на основата на механично обединяване на двете части на теорията на пазарната икономика. Предпоставка е преподаването на Икономикс, където за целите на обучението двете части се обединяват в учебниците по Икономикс. Неокласическият синтез в този смисъл започва да се отъждествява със стандартното съдържание на учебниците по Икономикс.

“Неокласическият синтез” разбран в този смисъл на думата качествено се различава от “неокласическия синтез” в първоначалния смисъл на думата. За разлика от първоначалния синтез, който се извършва **в науката**, чрез разгръщане на значителна по обем и новаторска работа по развиване, обясняване и формализиране на идеите на Кейнс, а и на неокласиката, вторият “синтез” не почива на такава основа. Както бе казано по-горе, по скоро става

въпрос за механично обединяване на двете части на икономикса с оглед на преподаването на икономическата теория. “Синтез” в науката в този смисъл така и не се случва. Тъкмо обратно: въпреки прокламирания “синтез”, ясно се запазва границата между микроикономиката и макроикономиката. Микроикономиката остава неокласическа по основните си внушения. Кейнсианският анализ, от друга страна, почива върху допускането за негъвкави цени, лихви, работни заплати. И макар че в микроикономиката съществува сравнително добре развита теория на несъвършената конкуренция, макроикономиката така, както се развива през първите следвоенни десетилетия, не почива върху нейните основи. Това се оказва един от големите проблеми, пред които се изправя развитието на икономическата теория (икономикса) през следващия период.⁶⁰

На този етап на анализа е важно да се направи уговорката, че в останалите части на това изследване разширителното тълкуване на “неокласическия синтез” ще бъде пренебрегнато. Авторът ще се придържа към първоначалното (оригиналното) значение на понятието, влязло в употреба за обозначаване на консенсуса, доминиращ в макроикономиката до към средата на 70-те години на XX в..

3. Нови процеси в развитието на макроикономиката през последните две десетилетия на XX – началото на XXI век

⁶⁰ Един интересен детайл към разширителното тълкуване на “неокласическия синтез” е отговор на въпроса защо обичайният начин на изразяване е, че той се свежда до обединяване на “неокласическата микроикономика с кейнсианската макроикономика”, докато всъщност става въпрос за обединяване на неокласическата микроикономика със системата на неокласическия синтез? Отговорът на този въпрос е следния: до към края на 70-те години вниманието на макроикономистите е съсредоточено главно върху краткосрочните колебания (теорията на цикъла), докато проблемите на икономическия растеж остават на заден план. А в областта на обяснението на цикъла доминира кейнсианската теория. Откъдето цялото съдържание на макроикономиката (преобладаващата част от която е теорията на цикъла), се отъждествява с кейнсианската макроикономика.

Седемдесетте години на XX в. са, по думите на Дж. Робинсън, период на “втора криза на икономическата теория” (първата е по времето на Великата депресия).⁶¹ Всъщност става въпрос за криза на доминиращата система от възгледи в макроикономиката – за неокласическия синтез. Но доколкото негова сърцевина е кейнсианския модел на макроикономическа равновесие, нерядко процесите на полето на икономическата теория през този период се обозначават като криза на кейнсианството.

Причините за кризата на кейнсианството са широко коментирани и добре известни. Анализаторите са единодушни, че две обстоятелства довеждат до кризата на господстващата система от възгледи и до разпадането на неокласическия синтез: теоретичната и емпиричната несъстоятелност на синтеза, проявили се през 70-те години на XX век. При това между тези две причини е налице взаимовръзка: теоретичната уязвимост и вътрешна противоречивост на неокейнсианската система (неокласическия синтез) отдавна са известни на икономистите, но те толерират проблемите докато господстващата доктрина запазва ефикасността на мерките на политиката си и емпиричната си релевантност. През 70-те години на XX в. в икономиката се развиват процеси, които подкопават ефикасността на икономическата политика на кейнсианците, а теорията се оказва неспособна да обясни фактите. Това се оказва решаващото обстоятелство за навлизането на кейнсианството в криза, която се проявява в отдръпване на правителствата и деловите кръгове от кейнсианските методи на регулиране на икономиката, стесняване на влиянието на кейнсианството в преподаването на икономическа теория, а в научните изследвания, където по-рано за мнозина кейнсианството е средоточие на фундаментални истини, то все по-често се превръща в обект на ожесточени критики.

Стопанските процеси, довели до дискредитиране на кейнсианската теория и политика, най-често се свеждат до разгръщането на стагфлацията през 70-те год. на XX в. Но кризата на кейнсианството е обусловена от по-широк кръг от процеси. Един от най-важните е появилия се проблем с инфлацията от 60-те години насам. И макар че съществуват ред фактори на инфлацията (например “нефтения шок” от началото на 70-те год.), мнозина икономисти смятат, че основите на ускорения

⁶¹ Вж. Robinson, J., *The Second Crisis of Economic Theory*, *American Economic Review*, vol. 62, May 1972, pp. 1-10.

процес на инфлация са заложили значително по-рано и те са в практиката на дефицитното бюджетно финансиране. Кейнсианците са наясно, че подобна политика ще води до инфлация, но те, първо, смятат, че тя ще е под контрол, и второ, считат, че умерената инфлация може да се използва в качеството на допълнителен генератор на ефективно търсене. За известен период подобна политика дава резултат, но в средата на 70-те год. инфлацията окончателно излиза извън контрол. Това дава основание на противниците на кейнсианството да го обвинят в игнориране на инфлационната опасност, в непознаване на законите на паричния сектор, в пренебрегване на монетарните фактори на развитие и т.н.

Към това следва да се прибави неспособността на кейнсианството да обясни явлението стагфлация, нито да намери мерки за решаването на практическите проблеми. За болшинството теоретици-кейнсианци съотношението между инфлация и безработица се изяснява в съответствие с краткосрочната крива на Филипс. Предполага се, че повишаването на инфлацията ще стане за сметка на ниска безработица. Но пред лицето на едновременно нарастване на нормата на безработица и темпа на инфлация, кейнсианците се оказват безсилни.

Съществена роля изиграва и влошаването на стопанската конюнктура. Темповете на икономически растеж през 70-те год. значително се понижават. През 1973-75 западният свят преживява най-тежкия следвоенен спад. В началото на следващото десетилетие избухва нова икономическа криза (1980-82 г.). По дълбочина на спада тези сътресения отстъпват на Великата депресия, но в същото време “превъзхождат” коя да е рецесия от следвоенния период. Инструментариумът на кейнсианството е насочен към поддържането на устойчиво динамично равновесие и “изглаждане” на цикъла. Възраждането на дълбоките спадове означава повече или по-малко дисредитиране на този инструментариум.

Компроментирането на емпиричната релевантност на неокласическия синтез се съпътства от нарастващо осъзнаване на теоретичните му ограничения. Както бе аргументирано в предходния параграф на това изследване, неокласическият синтез (в тесния смисъл на думата) по същество интегрира кейнсианския краткосрочен модел на равновесие в една неокласическа рамка. Съществува лоша спойка между тези две части. Не само че теоретичните изводи на едната непрекъснато разрушават логическата структура на другата и обратно, но и изходните им предпоставки са различни. За неокласическата теория – това е

допускането за рационални икономически субекти, оптимизационно поведение, равновесие. За кейнсианците – че е налице процес на бавно приспособяване на цени и работни заплати.⁶² Но не се задава сериозно въпросът защо това е така. Както сочат специалистите, в макроикономиката до 70-те години на XX в. основните пазарни дефекти нито са изяснени, нито дори ясно идентифицирани. С други думи, отсъстват сериозни микроикономически основания на макроикономиката. В същото време дори едно повърхностно вглеждане в микрооснованията на двете части на синтеза (кейнсианския краткосрочен модел и неокласическата рамка) разкрива, че те почиват върху различни и несъвместими допускания.

Показателен в това отношение е начинът, по който Д. Роумър характеризира неокласическия синтез. Според него, две разбираня означават раздялата на Кейнс с “класическата” ортодоксия през 30-те години: 1/ съществува широко разпространена принудителна безработица; 2/ колебанията в съвкупното търсене са основен източник на краткосрочните колебания в икономиката.

Неокласическият синтез, който се развива през следващите три десетилетия, предлага следното обяснение на двете явления: цените в парични единици се приспособяват бавно към неравновесие между търсенето и предлагането. Най-важната от тези бавно приспособяващи се цени е цената на труда – номиналната работна заплата. Бавното приспособяване на паричната работна заплата предполага, че пазарът на труда може да е в неравновесие и така да съществува безработица.

Останалата част от неокласическия синтез, посочва Роумър, е Валрасианска. Пазарите на стоки и труд са конкурентни, липсват външни ефекти, а информацията е свършена. Синтезът достига върха си в моделите от края на 60-те – началото на 70-те години на XX в., които възприемат допускането за напълно фиксирани цени и

⁶² О. Бланчард посочва, че следвоенният консенсус в макроикономиката почива методологически върху две допускания: 1/ решенията на фирмите и индивидите са рационални и следователно подвластни на изучаване чрез стандартните методи на микроикономиката, и 2/ вярата в рационалността не се разпростира до вяра в ефективното функциониране на пазарите, напротив: цени и работни заплати не се приспособяват много бързо за да изчистват пазарите. Но тези две допускания взаимно си противоречат. Ето защо Бланчард заключава, че неокласическият синтез почива върху “агностицизъм относно собствените си микрооснования”. (Вж. The New PALGRAVE, A Dictionary of Economics, vol. 3, p. 634)

работни заплати към иначе възприетите Валрасиански модели на общо пазарно равновесие.⁶³

Неокласическият синтез, представен по горния начин, съдържа в себе си един изглеждащ очевиден въпрос: как е възможно в толкова конкурентна среда да съществува отклонение от Валрасианското поведение? Нали едно от основните послания на икономическата теория е, че в условията на неравновесие между търсене и предлагане мощни стимули карат икономическите субекти да приспособяват цените и да установяват равновесие.

Това противоречие води в последна сметка до провала на неокласическия синтез.

Отчасти отговорност за сложилото се положение има и начинът на изследване, разпространил се с появата на теорията на Кейнс. До него икономистите практически разглеждат агрегатните величини като сбор на индивидуалните. Например, съвкупните инвестиции се намират по пътя на сумиране на индивидуалните инвестиционни решения.⁶⁴ Но по-нататък макротеорията започва да се извлича в готов вид от данни за националната икономика като цяло. Например същите съвкупни инвестиции са вече разликата между съвкупния доход, от една страна, и сбора на потребление, държавни разходи и чист износ, от друга. Този подход е способен да прояви зависимостите между съвкупните величини, но не позволява да се анализират онези микроикономически процеси, които лежат в основата на макроикономическите явления.⁶⁵

Развива се СНС и макроикономическото моделиране, което само по себе си е значителна иновация и чиято поява става възможна само в резултат на развитието на изчислителната техника и възникването на новата статистическа информация. Ограниченията на неокласическия синтез са отчасти резултат на неговия успех. Изглежда, че макроикономиката ще се развива за сметка на построяването на

⁶³ Romer, D., The New Keynesian Synthesis, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993, p. 5-6.

⁶⁴ Този подход е характерен и за изследването на Кейнс, който в ОТ при извеждането на агрегатните показатели държи сметка за поведението на основните икономически субекти – домакинствата и фирмите.

⁶⁵ Забелязвайки това, още през 1946 г. Л. Клайн пише: “Много от новите конструирани математически модели са много слабо свързани с поведението на индивидуалните домакинства или фирми, което би трябвало да образува основата на всички теории на икономическото поведение.” (Цит. по N.G. Mankiw, *The Macroeconomist as Scientist and Engineer*, p. 34.)

модели, съответстващи на статистическите данни, подкрепяни от теоретизиране ad hoc, а ограниченията на чистата теория се предполага че ще се запълват за сметка на търсенето на подходящи уравнения. Кривата на Филипс представлява вероятно най-яркия пример за този подход.

Кривата на Филипс, която се появява за първи път през 1958 г., от началото на 60-те години се счита за част от кейнсианския консенсус.⁶⁶ Тя влиза в неокласическия синтез с цел да запълни една празнина – отсъстващата в кейнсианството теория на номиналната работна заплата. Кривата на Филипс дава в динамична форма решението на загадката на неокласическия синтез за това как се определят твърдите работни заплати (или по-точно как се определят измененията на твърдите работни заплати). Кривата на Филипс демонстрира нагледно горния подход: първоначално тя е изведена като емпирична зависимост, на основата на данните. Впоследствие се правят опити да се обоснове теоретически, като развитието на концепцията за кривата на Филипс демонстрира ясно, че всеки път теорията се опитва да обясни появили се нови емпирични факти и да се съвмести с тях.

Заслужава си тук да бъдат припомнени основните факти за илюстрация: първоначално се приема, че кривата е намаляваща и изразява обратната зависимост между инфлация и безработица. За известно време това се приема за устойчиво и последователно отношение. Но в края на 60-те години се усилват съмненията относно стабилността на кривата на Филипс. Емпирични изследвания, основани на данни за инфлацията и безработицата, все по-често се натъкват на значително разпръскване на фактически наблюдаваните отношения “инфлация-безработица” около конструираната крива на Филипс, а броят на променливите, които се налага да се включат, с цел да се подобри показателя за корелация, все повече нараства. Става ясно, че съществува не една устойчива крива на Филипс, а по-скоро цяло семейство от краткосрочни криви на Филипс, преместващи се във времето под влияние, което предстои да се установи. Отговор на въпроса кое е това влияние предлага М. Фридмън, който в Президентското си обръщение към Американската икономическа асоциация (АИА) през 1967 г. лансира идеята за естествената норма на безработица.

⁶⁶ Тя е включена в 6-тото издание на учебника на П. Самуелсън по Икономикс от 1964 г.. Благодарение на Самуелсън тя получава и своето наименование.

На такава основа се формира поредния синтез между кейнсианци и неокласици (монетаристите), който разграничава крива на Филипс в краткосрочния и крива на Филипс в дългосрочния период и позволява да се изведат коментирания по-горе (параграф 2) изводи за икономическата политика.

Но през 70-те години на ХХ в. се наблюдават нови факти: едновременно нараства и безработицата и инфлацията. Обратната зависимост между двете явления престава да се проявява не само в дългосрочния, но и в краткосрочния период. Това се счита че по един категоричен начин опровергава господстващите дотогава икономически възгледи. Новите данни се използват от противниците на неокласическия синтез за да се атакува най-слабото звено на синтеза – кривата на Филипс. Отхвърлянето на версията на кривата, приета в неокласическия синтез, се счита за край на самия синтез (и за дискредитиране на кейнсианството, макар че както основателно отбелязват ред анализатори, в ОТ на Кейнс няма зависимост, подобна на зависимостта включена в кривата на Филипс, нито изследването в ОТ зависи по някакъв начин от подобна зависимост).

В тази връзка в изследванията по ИИМ особено значение се придава на Президентското обръщение на Фр. Модилиани пред АИА през 1977 г., една година след като Нобеловата награда по икономика е присъдена на М. Фридмън. В него той признава съществуването на естествената норма на безработица (по това време получила силна подкрепа от публикациите на Р. Лукас от началото на 70-те години с тезата за рационалните очаквания и неутралност на паричната политика). Счита се, че думите на Модилиани повече от всичко индикират, че ерата на неокласическо-кейнсианския синтез е завършила.⁶⁷

Към средата на 70-те години консенсусът в макроикономиката приключва. Общоприетата дотогава истина е подкопана и тя отстъпва път на конкуриращи се школи на икономическата мисъл. Най-голямо значение за последващото (съвременното) развитие на макроикономическата теория имат две от тях: Новата класическа макроикономика и т.нар. Ново кейнсианство.

⁶⁷ Не всички икономисти споделят възгледа за криза на кейнсианството през 70-те години. Според Блайндър, през този период кейнсианците възприемат предложенията на Фридмън-Фелпс за кривата на Филипс, и след като въвеждат в модела и възможността за шокове откъм страната на предлагането, **модифицирания кейнсиански модел** е в състояние да обясни макроикономическите явления на 70-те години. В случая се акцентира върху развитието на тази теория през 70-те години, а такова развитие безспорно е налице. (По-подробно вж. Snowdon, B. and H.R. Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, E.Elgar, 2005, p. 357-58)

3.1. Новата класическа Макроикономика

Под влияние на работите на Р. Лукас се развива нова школа. Грижата за теоретичната последователност е най-ярката ѝ черта и тя ѝ позволява бързо да заеме доминиращи позиции в сферата на макроикономиката. Проявяваща се първоначално под името “школа на рационалните очаквания”, скоро получава по-солидно наименование, което по-добре отразява главното ѝ съдържание: става дума, както първи споменава това Дж. Тобин, за появата на “новите класици”. В много отношения, както от теоретичен, така и от методологически характер, новата школа представлява възвръщане към изследователската програма на докейнсианските теоретици в сферата на деловия цикъл. На дневен ред вече не са опитите за синтез с автора на “Общата теория”. Няма нужда и от детайлна критика на неговите идеи. Макроикономиката просто е длъжна да продължи по оня път, по който тя би вървяла, ако Кейнс не я бе отклонил в друга посока.

Изходна точка за развитието на новата школа е критиката на неокласическия синтез. Пътят за преодоляването на неговите сериозни недостатъци: вътрешна противоречивост и отсъствието на сериозни микроикономически основания, новите класици виждат във възраждане на докейнсианската традиция на дедуктивно извеждане на всички теоретични разсъждения от микроикономическите постулати на неокласицизма, сред които основно е допускането за рационалност на икономическите субекти и оптимизационно поведение. Това се превръща в централна идея за школата на рационалните очаквания, на основата на която нейните представители строят своя модел на човешко поведение, правят критика на кейнсианството и монетаризма, и накрая, предлагат своята собствена теоретична алтернатива.

Отличителна особеност на новата школа е използването на понятието “рационални очаквания”. Предложена за пръв път от Дж. Мут в статия от 1961 г. (“Rational Expectations and the Theory of Price Movements”, *Econometrica*, July 1961), тази хипотеза е естествен завършек на неокласическата теория. Тя разпространява хипотезата за рационално поведение върху формирането на очакванията,

приемайки, че всеки субект използва намиращата се на негово разположение информация по най-добрия начин.⁶⁸

Макар че Мут пише своята статия в началото на 60-те години, допускането за рационални очаквания не играе важна роля в Икономикса докато не се възприема от макроикономиката. Заслугата тук е на Р. Лукас, който поставя тази хипотеза в самия център на макроикономическия анализ. Моделът, който се получава в резултат, води до революционно движение в макроикономиката.

Хипотезата за рационалните очаквания идва в макроикономиката за да замени концепцията за адаптивните очаквания, използвана от монетаристите. Според новите класици, механизмът на адаптивните очаквания представя твърде упростена картина на формирането на човешките очаквания, която противоречи на постулата за оптималност и присъщата на човек способност да се държи разумно. Да се строят прогнози по модела на Фридмън (адаптивни очаквания) е допустимо само в условията на ценова стабилност. Тогава наистина е вярно, че това, което е било вчера, ще бъде и утре, но щом инфлацията излезе извън контрол, адаптивните очаквания се превръщат във форма на нерационално поведение. Привикнали да живеят в условията на резки ценови скокове, хората формират очаквания вече не само на базата на миналия опит, но и на основата на икономическите си познания и представи за бъдещата политика на правителството.

С други думи, рационалните икономически субекти няма да формират ценовите очаквания на базата на някаква схема, противоречаща на начина, по който се развива инфлацията в действителността. Те ще използват целия достъпен им масив от информация относно инфлационния процес, независимо дали става въпрос за миналото или за бъдещето. Това означава, че всички систематично повтарящи се и предсказуеми елементи, влияещи върху темпа на инфлация, бързо ще станат известни и напълно осъзнати, което означава, колкото и да е парадоксално, че ценовите очаквания на хората стават идентични на фактичката динамика на цените.

Това не означава, че очакванията не могат да бъдат погрешни: икономиката е подложена и на неочаквани шокове, но означава, че вероятността

⁶⁸ Дж. Мут: "Понякога се спори, че допускането за рационалност в Икономикса води до теории, несъвместими със, или неадекватни спрямо наблюдаваните явления. Нашата хипотеза се основава на точно противоположната изходна гледна точка: динамичните икономически модели не приемат достатъчно рационалност." (посочената статия, с. 316).

разпределение на субективните очаквани ценови изменения винаги ще има онова средно значение и “математическо очакване”, както и обективното му разпределение; рационалната прогноза или очакване има това свойство, че очакваната грешка винаги е равна на нула.

Теоретичните последици от хипотезата за рационалните очаквания се проявяват когато новите класици се включват в дебата около кривата на Филипс. Приложението на хипотезата за рационалните очаквания към анализа на съотношението между инфлация и безработица от новите класици по естествен начин ги води до извод за несъстоятелност както на кейнсианската, така и на монетаристката интерпретация на кривата на Филипс. Ако очакванията са рационални, то положението за негъвкавост на паричната работна заплата и “парична илюзия”, които са в основата на версията на неокласическия синтез на кривата на Филипс,⁶⁹ отпадат от само себе си. Това означава, че нищо не пречи на автоматичното изравняване на търсене и предлагане. Устойчивото равновесие е нормално състояние на икономиката. Безработица в кейнсианския смисъл не съществува.

Дотогава между кейнсианците и монетаристите бил постигнат ограничен компромис относно кривата на Филипс. Но щом адаптивните очаквания се заменят с рационални очаквания, компромисът изчезва. Всичко в краткосрочния период се случва и в дългосрочния, кривата на Филипс е вертикална права.

Концепцията за рационалните очаквания означава отказ от каквато и да е версия на избор между инфлация и безработица в политиката. Всяка политика се оказва прогноризируема, и следователно ще бъде инкорпорирана в ценовите прогнози на икономическите агенти. Ако такава политика се реализира, тя няма да окаже влияние върху реалните променливи, защото тя вече напълно е дисконтирана и ще се прояви само във вид на номинални изменения на цени и работни заплата. Оттук изводът: правилното разбиране на това, как се формират очакванията, води до заключението че краткосрочната стабилизационна политика е несъстоятелна.

⁶⁹ Според Фридмън, компромисът между инфлация и безработица не е валиден в дългосрочния период, когато са валидни класическите принципи и парите са неутрални. Компромисът се появява в данните, защото в краткосрочния период инфлацията е често неочаквана, а неочакваната инфлация може да намали безработицата. Конкретният механизъм, който Фридмън предлага, е “парична илюзия” от страна на част от работниците.

Признанието на идеята за въздействието на рационалните очаквания на икономическите субекти върху резултатите на макроикономическата политика, получи названието “революция на рационалните очаквания”.

Изводите на новите класици относно политиката, макар и изказани в много по-радикална форма, кореспондират до известна степен с изводите на монетаристите. Поради това първоначално Новата класическа макроикономика е възприета като продължение на монетаризма, като неговата втора вълна. В процеса на разработването ѝ обаче и в хода на дискусиите постепенно става ясно, че теоретичните и методологичните различия между новите класици и монетаристите са не по-малки от тези с кейнсианците. Монетаристите, както е известно, придават изключително значение на ролята на парите в икономиката. В моделите на новите класици парите са неутрални, или даже свръх неутрални.

В резултат от “революцията на рационалните очаквания” в макроикономиката се формира школата на новите класици – Р. Лукас, Т. Сарджънт, Н. Уолъс, Е. Прескот, Р. Баро, Ч. Плосър и др. В основата на възгледите на новите класици е вярата в саморегулирането и ефективността на пазарната система, както е и при старите класици. Тази вяра те допълват с хипотезата за рационалните очаквания. Представителите на новото течение се заемат с нови сили да изградят макроикономика на здрави микроикономически основания, същността на които се свежда до това, че икономическите субекти максимизират целевите си функции (домакинствата – полезността, фирмите – печалбата), ръководейки се при това от рационални очаквания.

Основните положения на новата теория се свеждат до следното:

1. Номиналните икономически показатели са гъвкави.
2. Те изчистват бързо пазарите, в икономиката съществува тенденция към поддържане на състояние на дългосрочно равновесие и пълна заетост на ресурсите.
3. Краткосрочните нарушения на състоянието на дългосрочно равновесие са възможни в резултат на несъвършена информация за изменението на фактическото равнище на цените, предизвикано от неочаквани събития (напр. шокове на страната на съвкупното предлагане).

Изходните предпоставки на Новата класическа макроикономика: съвършена конкуренция, гъвкави цени и работни заплати и бързо изчистване на пазарите,

възстановяват докейнсианската представа за взаимодействието между реалния и паричния сектор на икономиката. Според новите класици, изменение на съвкупното търсене ще доведе единствено до изменение на ценовото равнище, но ще остави реалното съвкупно производство непроменено. С други думи, възражда се идеята за дихотомията между реалния и паричния сектор.

Възстановяването на докейнсианската картина на икономиката изправя новите класици пред сложна задача в областта на теорията на цикъла. Сега следвало да се обяснят цикличните колебания на производството и заетостта в условия, когато нищо не препятства достигането на равновесие. Отговорът на Новата класическа макроикономика е разработването на “равновесния модел на бизнес цикъла”.

Фундаменталният принос на Лукас към формирането на новата школа се състои не в това, че той замества хипотезата за адаптивните очаквания с хипотезата за рационалните очаквания, а по-скоро в избора, направен изключително в полза на равновесното моделиране при изучаването на макроикономическите явления. Като комбинира класическите допускания за бързината, с която пазарите достигат равновесие, с идеята за рационалните очаквания, Р. Лукас развива алтернативна гледна точка за източниците на колебания в икономиката и за влиянието на политиката – разработва “равновесния модел на бизнес цикъла”.⁷⁰ При изходните допускания на Новата класическа макроикономика (гъвкави цени и работни заплати и рационални очаквания) колебанията в съвкупното производство могат да бъдат резултат само на неочаквани шокове, които временно извеждат икономиката извън пълната заетост. Индивидуалните пазари остават в равновесие по време на цикличните колебания – оттук наименованието на този макроикономически модел. Неочакваните шокове обикновено се свеждат до неочаквани изменения в паричното предлагане.⁷¹

⁷⁰ В статии от 1972 и 1973 г., но особено в статията “An Equilibrium Model of the Business Cycle”, *Journal of Political Economy*, vol. 83 (December 1979).

⁷¹ Основните елементи на равновесния модел на бизнес цикъла: пазар на труда при рационални очаквания и извеждането на т.нар. “Крива на съвкупното предлагане на Лукас” (The Lucas Supply Schedule); парични основи на съвкупното търсене и макроикономическото равновесие; влияние на паричните шокове върху реалния БВП и инфлацията в краткосрочния и дългосрочния период, са изложени в достъпна аналитична форма в: Baily, M.N. and Ph. Friedman, *Macroeconomics, Financial Markets and the International Sector*, IRWIN, 1995, p.462-501.

В равновесния модел на бизнес цикъла измененията в съвкупното търсене, а следователно паричната и фискалната политика могат да имат ефект само ако са неочаквани. Както бе посочено по-горе, теоретиците на Новата класическа макроикономика приемат, че икономиката е ефективна и че информацията, включително информацията за икономическата политика, е вградена в очакванията. Икономическите субекти формират очаквания за това какви действия на политиката ще предприеме правителството при различни условия и те приспособяват своето поведение в светлината на тези очаквания. Икономическата политика (в частност паричната политика) тогава се превръща в неефективен начин за стабилизиране на икономиката.⁷² В това отношение Лукас и неговите последователи завършват програмата на монетаристите. Те достигат до много по-крайни изводи от тези, които М. Фридман някога е правил, но наред с това аргументират своя отказ от регулиране на цикличните колебания върху много по-строг и систематичен теоретичен анализ.⁷³

Интерес представлява отговорът на въпроса относно начинът, по който се предават шоковите импулси. Според Лукас, ключът е в несъвършената информация. Той представя функционирането на икономиката по следния начин: пазарът на всяка отделна стока прилича на остров. Подобно на островитянин, стокопроизводителят няма пълна информация за това, което се случва на другите острови (пазари). Затова когато се увеличава цената на стоката, той не знае със сигурност какво го е предизвикало – повишаване на реалното търсене или увеличаване на количеството на пари в обръщение. Според Лукас, индивида или фирмата, действаща в съответствие с концепцията за рационалните очаквания, разглежда повишаването на цената на локалния пазар частично като следствие на общо повишаване на цените, а частично като резултат от изменението на относителната цена на стоката. Това означава, че дори ако повишаването на цената

⁷² Идеята, че политиката, когато е очаквана е неефективна, е изложена в публикация на Т. Сарджънт и Н. Уолъс (T. Sargent and N. Wallace, Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule, Journal of Political Economy, April 1975). Те обосновават известната "policy-ineffectiveness theorem".

⁷³ Българската икономическа наука обръща внимание на Новата класическа макроикономика от началото на нейното развитие. Задълбочен теоретико-методологичен анализ на това ново теоретично направление се съдържа, например, в: Ат. Леонидов, Неоконсерватизмът и буржасната политическа икономия, С., Наука и изкуство, 1988 г., гл. 3. От началото на 90-те години с проблеми на рационалните очаквания и новата класическа макроикономика се занимават Св. Тошкова, П. Иванова, Д. Лазаров и др.

на стоката изцяло е обусловено от общо повишаване на цените, рационално мислещият индивид въпреки това ще предполага, че с някаква величина е нарастнала и относителната цена на стоката му. В резултат той ще разшири обема на производството. Към него ще се присъединят и други “островитяни” и в икономиката ще настъпи подем.

Теорията на Лукас е известна като “теория на несъвършената информация”. През 70-те години тя предизвиква голям интерес преди всичко с това, че без да изменя на класическия равновесен подход, дава обяснение на факта на въздействие на изменението в паричната сфера върху реалния сектор.

Монетарният вариант на равновесния модел на бизнес цикъла доминира в макроикономиката около десет години. Той среща затруднения в емпиричен план, което води по-късно до замяната му с обяснение на колебанията чрез реалния сектор. След появата на статията на Кидланд и Прескот (F. Kydland and E.C. Prescott, Time to Build and Aggregate Fluctuations, Econometrica, vol. 50, № 6, 1982) паричната теория на цикъла започва да отстъпва място на *теорията за реалния бизнес цикъл* (real business cycle theory). Според представителите на това направление източникът на цикличните колебания лежи в реалния сектор на икономиката. Това може да е техническия прогрес, организационни нововъведения, увеличаването на държавните разходи и т.н.

Тази идея не е съвършено нова. Важността на подобен род фактори се признава от всички, в т.ч. и кейнсианците. Но новите класици по принципиално нов начин виждат **предавателния механизъм**, посредством който първоначалния импулс се разпространява в цялата икономика. Ако за кейнсианците това е съвкупното търсене, то в теорията на реалния бизнес цикъл неговата роля играе интертемпоралното заместване между труд и отдых.

Във всеки конкретен момент рационалният стопански субект взема решение за това колко да работи и колко да почива днес, и колко – утре. Неговото решение зависи 1/ от съотношението на днешната (w_1) и утрешната (w_2) норма на работната заплата; 2/ от лихвата, доколкото заработените днес пари утре се превръщат в $(1+r)w_1$. Работата днес е толкова повече за предпочитане, колкото е по-висока лихвата и днешната работна заплата в сравнение с утрешната: $(1+r)w_1/w_2$.

Да предположим сега, че поради някаква причина, рязко нарастват държавните покупки. В съответствие с кейнсианската логика държавните разходи

ще разширят съвкупните разходи, в резултат ще се увеличи равновесния доход, а следователно и заетостта. Но, според логиката на новите класици, увеличаването на държавните покупки ще увеличи лихвата, така че ще направи работата днес по-привлекателна. В резултат ще се увеличи заетостта, а оттам и обемът на производството.⁷⁴

Новите идеи, които се съдържат в теорията на реалния бизнес цикъл, обаче, не са в състояние да скрият теоретичната последователност и приемственост с идеите на Лукас. Всъщност Кидланд и Прескот остават верни на програмата, набелязана от Лукас. Всяка наблюдавана безработица е все така доброволна, защото трудовия пазар както всеки друг пазар, е винаги в равновесие. Парите са неутрални, или другояче казано, съществува вертикална Крива на Филипс и бизнес цикъла не би го имало, ако не бяха непредсказуемите шокове от различно естество. Обща цел си остава създаването на равновесна теория за бизнес цикъла, основана на анализ на икономическо поведение, отчитащо рационалните очаквания. Променя се само природата на шоковите импулси.

Теорията на реалния бизнес цикъл изглежда убедителна и съответства на общия ход на разсъждения на школата на рационалните очаквания. Но на критика се подлага нейната реалистичност. Опонентите задават следните въпроси: наистина ли явление като принудителната безработица отсъства? Наистина ли цените са гъвкави? Реалният сектор действително ли е абсолютно нечувствителен към изменението на количеството на парите в обръщение? Доколко адекватно подбрана е главната причина за цикличните колебания – изменението на технологиите? За да обяснят цикъла, тези изменения следва да са както с положителен знак (подем), така и с отрицателен (спад). Ако в реалността технологичен регрес не се наблюдава, то спадът остава без обяснение, а теорията се оказва незавършена.

Изводите относно политиката, които теорията на реалния бизнес цикъл прави, са специфични: тя заема твърда анти-активистка позиция – пред лицето на цикличните колебания правителствата не следва да правят нищо. Причината не е в това, че те нямат възможност да въздействат върху икономиката: докато паричната политика според представителите на тази теория се приема за неутрална, то фискалната политика има възможности за въздействие върху икономиката (е

⁷⁴ По-подробно вж. А.Г. Худокормов (ред.), История экономических учений, М., ИНФРА-М, 2004 г., с. 174.

източник на колебания в икономиката). Причината е в това, че при допускането за съвършена конкуренция и отсъствието на странични ефекти, съвършената конкуренция води до ефективност. Откъдето следва, че със свиване на икономическата активност икономическите субекти реагират ефективно на измененията в икономиката, т.е. рецесиите са Парето оптимални и в този случай правителствената политика по стабилизирането на икономиката губи своята обосновка.⁷⁵

Появата на Новата класическа макроикономика е несъмнено едно от най-ярките събития в икономическата теория в следвоенния период. За известен период изглежда, че най-продуктивните нови идеи възникват в нейните рамки. И понастоящем тя продължава да се счита за една от най-многообещаващите изследователски програми.

Заели се със задачата да разпрострят традиционния микроикономически подход върху нетрадиционни за него макропроблеми, новите класици откриват възможност да ликвидират най-после противоестествения разрыв между двете части на икономическата теория (микроикономиката и макроикономиката). Тази методологична особеност представлява тяхното най-голямо предимство.

Затова и техните опоненти рядко се захващат да атакуват логическата последователност на Новата класическа макроикономика. Те предпочитат да водят полемика по пътя на контра атака на почвата на емпиричната достоверност.⁷⁶ Критиката към школата на рационалните очаквания се съсредоточава повече върху допусканията за гъвкавост на цените и изчистване на пазарите, отколкото върху вътрешната ѝ структура или концепцията за рационалните очаквания.

В теоретичен план може би най-важното е това, че ортодоксалното направление на икономическата теория за пореден път показва своята гъвкавост. Смегчайки някои от най-малко реалистичните си допускания, ортодоксалната теория успя да защити и обогати базовия принцип на неокласическата традиция, съгласно който в основата на мотивацията на икономическите агенти е собствения им интерес. Така или иначе, най-непосредственият резултат от кризата в

⁷⁵ Вж. Bush, M., A Primer on Real Business Cycles or the ABCs of RBCs, Business Economics, July 1990, p. 18.

⁷⁶ Днес икономистите споделят повече или по-малко убеждението, че главен критерий за оценка на теорията се явява емпиричната обосновааност на крайните ѝ изводи (прогнози), а не на изходните ѝ предпоставки.

макроикономиката през 70-те години е възраждането на неокласическата икономическа теория.⁷⁷

3. 2. Новата кейнсианска теория (*The New Keynesian Economics*)

През 70-те години на ХХ в. не само се разработва Новата класическа макроикономика, която завоюва все по-широки територии, но и нейните представители влизат в истинско настъпление срещу кейнсианството. През 1978 г. в статията си “After Keynesian Economics” Р. Лукас и Т. Сарджънт отстояват идеята, че кейнсианският модел на макроикономическо равновесие окончателно е загубил своето значение. Причините са първо, неговите неадекватни микроикономически основания, и второ, включването в кейнсианските (неокласическия синтез) модели на хипотеза относно формирането на очакванията, която е несъвместима с оптимизационното поведение (хипотезата за адаптивните очаквания вместо хипотезата за рационалните очаквания). В статия, озаглавена “The Death of Keynesian Economics: Issues and Ideas” (1980) Лукас дори отива толкова далеч да твърди, че икономистите вече се чувстват обидени, ако ги нарекат “кейнсианци”.⁷⁸

Прокламирането на “смъртта” на кейнсианството се оказва преждевременно. От началото на 80-те години се наблюдава възраждане на интереса към кейнсианската доктрина. Развива се ново направление, станало известно като “Новото кейнсианство”.

Докато новите класици отговарят на разкритите през 70-те години дефекти на неокласическия синтез чрез отхвърляне на синтеза и започвайки всичко отначало, новите кейнсианци смятат, че в него има много какво да се запази. Те си поставят за цел да използват инструментариума на макроикономиката, за да дадат

⁷⁷ Началото на този процес поставя монетаризма. И въпреки че между него и Новата класическа макроикономика съществуват, както видяхме, значителни различия, двете школи се отнасят към едно и също направление на икономическата теория. Това дава основание на някои икономисти, например Н.Г. Манкю, да включат монетаризма в Новата класическа макроикономика. Според Манкю, Новата класическа макроикономика преминава през три вълни: първата – това е монетаризм; втората – теорията на Лукас за бизнес цикъла, базирана върху несъвършената информация, и третата – теорията за реалния бизнес цикъл. (Вж. N.G. Mankiw, *The Macroeconomist as Scientist and Engineer*, p. 33.)

⁷⁸ Вж. Snowdon, B. and H.R. Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, p. 358.

по-голяма прецизност на неубедителния компромис, постигнат от ранните кейнсианци. За демонстриране на разликата в подхода на новите класици и на новите кейнсианци към проблемите на макротеорията през 70-те години, сполучливо е сравнението, използвано от Н. Манкю. Според него, “неокласическо-кейнсианския синтез е като къща от 40-те години. Новите класици гледат на нейните остарели елементи и заключават, че е време тя да се разруши, докато новите кейнсианци се възхищават на таланта на миналите майстори и я разглеждат като възможност за голяма рехабилитация”.⁷⁹

Както и старите кейнсианци, новите изхождат от разбирането, че продължителната безработица и икономическите колебания са централни и устойчиво съществуващи проблеми, а рецесиите и депресиите са пазарни провали в големи мащаби. Новото кейнсианство, под въздействието на Новата класическа макроикономика, се насочва към разработване на микроикономическите основания на кейнсианската теория за да се обясни защо краткосрочната адаптация се извършва чрез количествени изменения, докато ценовата адаптация протича бавно. Ако е възможно да се докаже, че за икономическите агенти е рационално дълго да обмислят измененията в цените даже в този случай, когато мотивацията им е безукорно неокласическа, то кейнсианската теория би получила по-здрава теоретична основа.

Интересът към микроикономическите основи на кейнсианската доктрина напълно споделили представителите на новата генерация кейнсианци – Дж. Стиглиц, Н. Манкю, Дж. Акерлоф, Ж. Йелен, М. Паркин, А. Блайндър и др., чиито първи работи били публикувани през 80-те години, а самия термин “Нова кейнсианска теория” (New Keynesian Economics) е въведен в оборот от М. Паркин през 1982 г.

За разлика от своите предшественици, новите кейнсианци са склонни да приемат критиката на школата на рационалните очаквания спрямо системата на неокласическия синтез. Но те смятат, че не съществува вродено противоречие между кейнсианската теория и хипотезата за рационалните очаквания. Нещо повече, те твърдят, че предположението за рационални очаквания не води до заключение за неефективност на политиката. Според новите кейнсианци,

⁷⁹ Mankiw, N. G., *The Macroeconomist as Scientist and Engineer*, p.35.

предположението за рационални очаквания води до заключението на новите класици за неефективност на политиката само ако се комбинира с допускането, че всички пазари “се изчистват”. Срещу това предположение, не срещу предположението за рационалните очаквания, възразяват новите кейнсианци. Те си поставят задачата да конструират модел, в основата на който стоят индивиди с рационални очаквания, които правят рационален избор и максимизират собствената си изгода, но въпреки това процесът на вземане на решения от страна на основните икономически субекти предполага бавно приспособяване на цените и работните заплати (т.е. модел, който съчетава идеята за рационални очаквания с негъвкавост на цените и работните заплати). На макроикономическо равнище тези изходни допускания водят до икономика, в която колебанията на производството са резултат на колебания на съвкупното търсене и съществува принудителна безработица по време на рецесия. Този резултат реабилитира ефективността на фискалната и паричната политики.

Ако обобщим: преобладаваща част от изследвания в рамките на Новата кейнсианска теория са насочени към разработването на адекватни микроикономически основи на кейнсианската макроикономика. За целта се използват най-новите развития в микроикономиката в областта на изучаването на стоковите, трудовите и капиталовите пазари. Сред тях особено място заема концепцията за несъвършената информация.⁸⁰ Крайната цел е тези нови резултати да се вплетат в една макрорамка, да се използват в модели на съвкупната икономика, за да се докажат кейнсианските изводи относно работата на националното стопанство и ролята на политиката. Представителите на новото направление в кейнсианството приемат критиката на Новата класическа макроикономика, но вярват, че адекватният отговор е да се опитат да определят дали коректното теоретизиране на микроикономическите явления ще доведе до явленията, които според тях характеризират макроикономическата система.

Новото кейнсианство е твърде широко и разнородно течение (кейнсианството всъщност винаги е било широко течение). То инкорпорира различни по характера си изследвания и в неговите граници се изказват различни

⁸⁰ Началото на изследванията в тази област поставя Дж. Стиглер със статията си “The Economics of Information”, публикувана през 1961 г. в сп. *Journal of Political Economy*. Тази статия открива нова програма на изследвания първоначално в микроикономиката, а впоследствие и в макроикономиката.

гледни точки. Част от изследователите фокусират върху трудовите пазари и търсят обяснение на негъвкавостта на номиналните работни заплати. Други – върху работата на стоковите и капиталовите пазари. Трети се съсредоточават върху връзката между номиналните и реалните ригидности, и т.н. Наличието на течения вътре в рамките на Новия кейнсиански икономикс се илюстрира, например, от проведения през 1993 г. симпозиум по темата “Кейнсианството днес” на страниците на сп. *Journal of Economic Perspectives* с участието на едни от най-известните представители на Новото кейнсианство.

Един от участниците в симпозиума, Д. Роумър⁸¹, принадлежи на онова направление в Новата кейнсианска теория, което се занимава преимуществено със стоковите пазари и се опитва да обясни ценовите ригидности. В анализа на Роумър, фирмите са несъвършено конкурентни и се изправят пред ниски бариери пред гъвкавостта на номиналните цени. Той показва че дори ниски бариери могат да имат големи макроикономически ефекти. След това, за да направи анализа още по-убедителен, той подчертава взаимодопълняемостта между номиналните и реалните ригидности. Роумър показва как реалните ригидности на стоковите пазари усилват номиналните ригидности.

Различна гледна точка към Новия кейнсиански икономикс предлагат Б. Грийнвалд и Дж. Стиглиц.⁸² Те защитават идеята, че пазарите могат да са несъвършени по различен начини, и се опитват да обяснят тези несъвършенства от гледна точка на скъпата и несъвършена информация. В същия дух като Роумър, двамата автори смятат че малки сътресения в икономиката могат да дадат начало на големи и продължителни колебания. Но според тях, големият проблем не са ценовите ригидности, а пазарните провали на трудовите и капиталовия пазари.

В своята статия Р. Кинг⁸³ спори, че дебата между различните течения на кейнсианството не е толкова важен. Според него, главната поука от критиката на кейнсианството през 70-те години е осъзнаването на значението на очакванията в динамична среда. Неговата оценка е, че новите кейнсиански макро модели все още

⁸¹ Romer, D., The New Keynesian Synthesis, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993, pp. 5-22.

⁸² Greenwald, B. and J. Stiglitz, New and Old Keynesians, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993, pp. 23-44.

⁸³ King, R. G., Will the New Keynesian Macroeconomics Resurrect the IS-LM Model?, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993, pp. 67-82.

не отчитат адекватно ролята на очакванията и динамиката. Ако новите кейнсианци не се обърнат с лице към този проблем и не преработят основно кейнсианската доктрина (в т.ч. и модела IS-LM), счита авторът, те няма да могат адекватно да отговорят на предизвикателствата на Новата класическа макроикономика.

Симпозиумът дава всички основания да се направи изводът, че “литературата, която попада под рубриката “кейнсианска” е широка и тя не предлага единствена гледна точка за поведението на икономиката”.⁸⁴

Предвид на това като полезен може да се оцени опитът на Манкю за обобщена оценка на развитието на Новото кейнсианство (още повече че той е икономист, принадлежащ към същото направление в макроикономиката). Той разграничава три етапа в развитието на Новата кейнсианска теория.

Първият етап, според него, обхваща неравновесните модели на Баро и Гросман (1971 г.), Малинвуд, (1977 г.) и други. Тези модели целят да използват инструментариума на общото пазарно равновесие за да се разбере разпределението на ресурсите в условия, когато пазарите не се изчистват. Цени и работни заплати се приемат за дадени. Фокусът е върху това, как “провалът” на един пазар да се изчиства оказва влияние върху търсенето и предлагането на взаимосвързаните пазари. Според тази теория, икономиката може да се окаже в един от няколко режима в зависимост от това кои пазари се характеризират със свръх предлагане, и кои – с излишно търсене. Най-интересният режим – от гл.т. на това че най-добре съответства на това, което се наблюдава по време на рецесия – е т.нар. “кейнсиански режим”, при който и стоковите пазари, и пазарите на труда се характеризират със свръх предлагане. При “кейнсианския режим” безработицата съществува, защото търсенето на труд е твърде ниско, тъй като фирмите не могат да продадат всичко, което искат по текущите цени. А търсенето на продукта на фирмите не е достатъчно, защото много потребители са без работа. Рецесиите и депресиите, следователно, са резултат от порочен кръг на недостатъчно търсене, и стимулирането на търсенето може да има положителен ефект.

Вторият етап на новите кейнсиански изследвания има за цел да изследва как концепцията за рационалните очаквания може да се използва в модели без допускането за изчистване на пазарите. До определена степен тази работа е отговор

⁸⁴ Journal of Economic Perspectives, vol. 7, № 1, Winter 1993, p.4.

на изводите на Сарджънт и Уолъс (1975 г.) относно нерелевантността на паричната политика. Тези изследвания показват как систематичната парична политика може потенциално да стабилизира икономиката, независимо от допускането за рационални очаквания. Немалка част от тази изследователска работа е мотивирана от желанието да се намери емпирично реалистичен модел на инфлационната динамика.⁸⁵

Голяма част от кейнсианската традиция се основава върху разбирането, че цени и работни заплати не успяват да изчистят пазарите. Третата вълна на Новото кейнсианство се стреми да обясни защо това е така.⁸⁶

Ако се обобщят трите направления в развитието на Новата кейнсианска теория може да се заключи, че Новото кейнсианство стъпва върху разбирането за рационални икономически субекти, следващи максимизиращо поведение. Те формират рационални очаквания. Но новите кейнсианци смятат, че рационалното поведение на икономическите субекти на микроравнище е ограничено от фрикции – непълнота и асиметрия на информацията, а също от несъвършената конкуренция, което води до негъвкавост на номиналните работни заплати и цените и затова механизмът на приспособяване към общо равновесие на макроравнище работи неефективно. За да се докаже това в Новата кейнсианска теория се тестват различни хипотези. Една от най-разпространените е за “ефективната работна заплата” (“efficiency wage”). Според нея фирмите плащат на работниците “ефективна работна заплата” над работната заплата, която изчиства пазара на труда, с цел да увеличат производителността на труда. Освен това до негъвкавост на работната заплата водят също и опасения от “неблагоприятен подбор” (най-добрите сътрудници при намаляване на работните заплати ще напуснат фирмата), проблемът “инсайдери-аутсайдери” (“инсайдерите” са защитени от уволнение от високите разходи на фирмата по тяхната подготовка и имат възможност да диктуват работната заплата) и “неявните договори” (номиналната работна заплата

⁸⁵ Тук се отнасят новите интерпретации на кривата на Филипс. Според новите кейнсианци, за да разберат инфлацията и безработицата, икономистите трябва да изучават решенията на домакинствата и фирмите и да свържат тези решения с макроикономическите явления. Така се раждат съвременните версии на кривата на Филипс. В най-новата българска литература новите кейнсиански интерпретации на кривата на Филипс са добре представени в: Хр. Мавров, Макроикономически зависимости на безработицата (Теоретични аспекти и емпирично проявление в България), В., СТЕНО, 2007 г., глава 2, с.84-109.

⁸⁶ Вж. Mankiw, N. G., *ibid*, p. 35-36.

се фиксира от работодателя и се отклонява от маржиналния продукт на труда в парично изражение). “Неблагоприятен подбор” сериозно пречатства ефективното функциониране на финансовите пазари, където финансовите посредници са принудени да прибегват до ратионирание на кредита, което води до неудовлетворено търсене на кредитни ресурси и ограничаване на инвестиционната активност. Многобройни пазарни несвършенства се проявяват на пазарите на стоките и услугите, водещи до ригидност на абсолютните цени. Едно широко използвано обяснение на този факт е концепцията за menu costs – фирмата се изправя пред “меню от разходи” когато решава дали да промени цените си или не.⁸⁷

Факторите на фрикциите имат микроикономическа природа, но те не променят общия принцип на рационално поведение на икономическите субекти. Те обаче нарушават функционирането на механизма, водещ икономиката до макроикономическо равновесие. Доколкото вследствие на несвършената конкуренция и асиметрията на информацията на номиналните икономически показатели им е свойствена негъвкавост (изразяваща се в слаба реакция на работните заплати и цените на изменението на основните им детерминанти: маржиналния продукт на труда, маржиналните разходи и т.н.), стават възможни продължителни отклонения на съвкупното производство от потенциалния БВП, предизвикани както от неочаквани, така и от очаквани (например колебания на съвкупното търсене) събития. А това отрежда определена роля на стабилизационната политика и в съвременните условия. Това е най-важният извод на новите кейнсианци, който възражда основополагащите внушения на кейнсианството.

П. Фери и Х. Мински дават следната синтезирана, но точна характеристика на теорията на новите кейнсианци: “Те се придържат към моделиращите стандарти, установени от новите класици, но претендират да получават кейнсиански резултати

⁸⁷ Важно е да се отбележи, че едва при Новото кейнсианство теорията на несвършената конкуренция влиза в кейнсианската макроикономика. Дотогава тя е на практика игнорирана и тази особеност води началото си от Дж.М. Кейнс. Анализирайки Кейнс, Скиделски отбелязва, че винаги е намирал за много странен и озадачаващ факта, че Кейнс, от една страна е познавал идеите на П. Срафа и му се е възхищавал, но от друга страна не използва в своите изследвания резултатите от започналата по онова време “революция на несвършената конкуренция”. Тъкмо обратно – той я игнорира и това оказва влияние и върху неговите последователи. (Вж. Интервю на Скиделски в: Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State, p. 93)

(принудителна безработица, неустойчивост на пазарната икономика, ефективност на стабилизационната политика).”⁸⁸

Не всички са положително настроени към новите развития в кейнсианската теория. Критиката идва не само отвън, от теоретичните им противници, но и отвътре – от страна на “старите” кейнсианци. Например Дж. Тобин изразява скептицизъм относно това дали новите кейнсианци задават правилните въпроси и спори, че те не са инкорпорирали старите кейнсиански идеи по правилния начин. Тобин смята, че се преувеличава въпроса с ценовите ригидности: макар че според кейнсианската теория цените не изчистват пазарите симултантно, увеличаването на гъвкавостта на цените може да усилва, според него, икономическите колебания.⁸⁹

Наред с това той обръща внимание върху още един момент: новите кейнсианци “виждат собствената си задача да дадат обосноваване на ригидностите на паричните работни заплати и цени, което позволява номинални шокове да създадат реални последиствия. Мисля, че това не е идея на Кейнс. Кейнс се занимава преди всичко не с номиналните шокове на съвкупното търсене, а с реални, които биха създали проблеми дори цените да са гъвкави. Те заявяват, че това, което ще направят е да покажат как е рационално номиналните цени да са негъвкави, и безработицата пак да се извежда като резултат от тях. Аз не го намирам за особено убедително.” И накрая завършва: “Ако имах правата върху това кой да използва квалификацията “кейнсиански”, аз не бих им позволил да я използват”.⁹⁰

Направеният дотук анализ дава основание за извода, че изследванията на новите кейнсианци през последните две десетилетия на XX – началото на XXI в. са сериозен опит за укрепване на микроикономическите основи на кейнсианските модели. И макар че те не са нещо свършено ново⁹¹, съчетаването на изучаването на стоковите, трудовите и капиталовите пазари с хипотезата за рационалните

⁸⁸ Ферри и Мински са представители на пост-кейнсианството. В посочената статия те изразяват мнението, че на основата на новите развития в ортодоксалното кейнсианство – появата на Новата кейнсианска теория, е възможно да се развие синтез между пост-кейнсианството и наследниците на ортодоксалното кейнсианство. (Вж. Ferri, P. and H. Minsky, *The Breakdown of the IS-LM synthesis: Implications for post-Keynesian economic theory*, *Review of Political Economy*, vol. 1, 1989, pp. 123-143).

⁸⁹ Tobin, J., *Price Flexibility and Output Stability: An Old Keynesian View*, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993, pp. 45-65.

⁹⁰ Вж. интервю на Дж. Тобин, публикувано в: *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, p. 156.

⁹¹ Опитите да се обясни негъвкавостта (stickiness, rigidity) на цените и работните заплати са характерни за кейнсианското направление през целия период след Втората световна война.

очаквания дава много нови ценни резултати относно начина, по който се определят цените и работните заплати в съвременната икономика и относно причините за тяхната негъвкавост.

Затова изглежда справедлива оценката на Манкю: “От гледна точка на науката, тези изследвания като цяло се увенчават с успех. Работата на новите кейнсианци не може да се нарече революционна, но тя не се и опитва да бъде такава. По-скоро тя е контрареволюционна: целта ѝ е да защити сърцевината на неокласическо-кейнсианския синтез от атаката на Новите класици.”⁹² Задача, която Новото кейнсианство реализира успешно. В същото време следва да се отбележи, че разработването на микроикономическите основи на кейнсианската макроикономика има в макро теорията ефекта, който упражни теорията на игрите върху микроикономиката: резултатът е много и нерядко конкуриращи се модели (обясняващи номиналните ригидности), които не са интегрирани засега в една обща рамка.

3. 3. На пътя към нов синтез?

Ако 70-те години на XX в. са период на разединение, противопоставяне и дезориентация в макроикономиката, то този период се сменя от значителен прогрес, довел до отстраняване на някои от слабостите на съществуващата теория. Последните три десетилетия са време на нови продуктивни усилия, дали силен тласък на развитието на науката. Оформят се две школи – Новата класическа макроикономика и Новото кейнсианство, които по всеобщо признание образуват “мейнстрийма” в съвременната макроикономика.

В светлината на развитията в макротеорията през последните десетилетия, как може да се оцени съвременното състояние на макроикономиката? До какъв резултат доведоха процесите от последните няколко десетилетия?

Едно от най-забележителните събития в макроикономиката в края на XX в. е появата на Новата класическа макроикономика. Тя се развива на гребена на неоконсервативната вълна, започнала значително по-рано. Школата на рационалните очаквания е още твърде млада, за да бъде произнесена окончателна

⁹² Mankiw, N. G., *ibid*, p. 37.

присъда на нейното място в науката, но и на настоящият етап може да ѝ се даде определена оценка. От гледна точка на настоящия момент, според автора, приносите ѝ към развитието на макроикономиката са безспорни и могат да се систематизират в три пункта: Първо, това е критиката, която Новата класическа макроикономика прави на неокласическия синтез. Тази критика изигра положителна роля. Като разкри вътрешната противоречивост и незавършеност на синтеза, неокласическата критика в последна сметка се оказва конструктивна и даде тласък за развитието на кейнсианството. Второ, това е въвеждането на концепцията за рационалните очаквания. Изследванията на новите класици убеждават професията, че в условията на нарастваща ценова нестабилност, очакванията на икономическите субекти имат ключово значение. Наред с това те разработват концепцията за рационалните очаквания, която сега е повсеместно приета и се използва от различни школи. Тази концепция способства за обновяването на различни части на икономическата теория и е несъмнен принос на Новата класическа макроикономика към теоретичния анализ.⁹³ Трето, Новата класическа макроикономика даде пример за изграждане на икономическа теория, в която най-после се постига органично единство между двете части – микроикономиката и макроикономиката. Теоретичната последователност и вътрешна непротиворечивост, както видяхме, е най-важната отличителна черта на Новата класическа макроикономика. С това тя дава тласък за търсенето на такова органично единство и в кейнсианската доктрина и това също се отрази положително върху науката.

На свой ред в лицето на Новата кейнсианска теория кейнсианската макроикономика (неокласическия синтез) отговори на критиките и се разви по-нататък. В резултат на най-новите изследвания в рамките на тази теоретична традиция са направени сериозни стъпки към осигуряване на липсващите ѝ микроикономически основи. Така се усилва нейното вътрешно единство, а едновременно с това и емпиричната ѝ релевантност. Това е причината от началото на 90-те години авторитетът и признанието на кейнсианството отново да растат.

⁹³ Затова и не случайно се говори за “революция на рационалните очаквания”. В тази връзка Манкю (1990 г.) пише: “Широкото признание на аксиомата на рационалните очаквания е най-крупната отделно взета стъпка в макроикономиката през последните две десетилетия.”

Двете съвременни школи споделят една обща слабост – ориентацията си преимуществено към теоретичния анализ и известно отдалечаване (загърбване) на практическите макроикономически проблеми. Критики в тази посока се отправят и към Новата класическа макроикономика, и към Новото кейнсианство.

Н. Г. Манкю отбелязва: “Докато ранните макроикономисти са инженери, опитващи се да решават практически проблеми, макроикономистите от последните десетилетия са повече заинтересовани от развитието на аналитичните инструменти и установяването на теоретични принципи. Но тези аналитични инструменти и теоретични принципи трудно намират практическо приложение.”⁹⁴ Принципната позиция, от която Манкю отправя своята критика е разбирането, че макроикономиката освен познавателна, има и много важна практико-приложна функция. Той пише: ”Господ постави макроикономистите на земята не да предлагат и тестват елегантни теории, а да решават практически проблеми.”⁹⁵ От такава гледна точка най-новите развития в макроикономиката имат все още неизпълнени задачи.

Новата класическа макроикономика – като продължител на неокласическата традиция – е от самото начало ориентирана към чистата теория. Това осъзнават и нейните създатели. През 1979 г. Сарджънт и Лукас споделят: “Ние разглеждаме най-добрите налични днес равновесни модели като прототип на по-добри, бъдещи модели, които ние се надяваме, ще се окажат от практическа полза при формулирането на политиката”.⁹⁶

За разлика от Новата класическа макроикономика, кейнсианството при зараждането си е силно ориентирано към практическите проблеми. “Общата теория” на Кейнс и самата макроикономика се раждат в сянката на Великата депресия. Не може, за съжаление, да се каже същото за Новото кейнсианство. От гледна точка критерият практическа приложимост на знанията, то също получава незадоволителна оценка.

П. Кругман (2000 г.) оценява по следния начин изследователската програма на Новите кейнсианци: “Сега можем да обясним как се стига до ценова негъвкавост. Но полезни прогнози относно това кога тя ще има място и кога не,

⁹⁴ Mankiw, N. G., *ibid*, p. 30.

⁹⁵ Пак там, с. 30.

⁹⁶ Цитат по Mankiw, N. G., *ibid*, p. 34.

или модели, които тръгват от menu costs към построяването на реалистична крива на Филипс, просто не изглежда, че се появяват.”⁹⁷

В същия критичен тон е и оценката на Р. Лукас за Новите кейнсианци: “Кейнсианските модели на 60-те години бяха операционни, в смисъл че позволяваха количествено да се изчисляват ефектите на различните изменения на политиките чрез симулации. Можем да установим какво ще се случи ако балансираме бюджета всяка година, ако се увеличи паричното предлагане или се промени фискалната политика. Това бе вълнуващо. Това бяха операционни, количествени модели, които се обръщаха към важни проблеми на политиката. Сега в този смисъл Новите кейнсиански модели не са, те не отговарят на данните. Не е налице реалистична динамика в тях. Те не са предназначени за адресиране на изводи към политиката.”⁹⁸

В резултат най-новите открития в макроикономиката – и в двете водещи школи, носят засега повече теоретичен характер и оказват слабо влияние върху политиката.⁹⁹ А това силно ограничава тяхното съвременно значение.

Важен аспект на съвременното състояние на макроикономиката е въпросът за отношението между двете школи. Налице ли е все така остро противопоставяне между тях, или обратното – е налице тенденция към сближаване на позициите на новите класици и новите кейнсианци? Очертават ли се контурите на нов консенсус?

Едно е несъмнено: в сравнение със ситуацията през 70-80-те години, днес на полето на макроикономиката е много по-спокойно. Няма го острото противопоставяне, полемиките и нападките. Причините за това са от различно естество. Преди всичко, теоретичният прогрес в науката доведе до разрешаване и сваляне от дневния ред на някои от старите проблеми. Наред с това икономическата ситуация в света през 90-те години значително се подобри, на този

⁹⁷ Цитат по Mankiw, N. G., *ibid*, , p. 39.

⁹⁸ Интервю на Лукас, публикувано в: *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, p. 284-85.

⁹⁹ С този въпрос се занимава Н. Манкю. В своята статия той прави специално изследване на влиянието на новите развития в макроикономиката върху паричната и фискалната политики от последните десетилетия. И стига до интересния извод, че макар иновации в макроикономическата политика да са налице (например подчертаване на независимостта на централната банка или режим на таргетиране на инфлацията), те са слабо свързани с най-новите постижения в макроикономическата теория (Mankiw, N.G., *ibid*, p. 39-43).

фон станаха рядкост нападките срещу икономическата политика и икономистите възстановиха до известна степен своя престиж.¹⁰⁰ От значение е също и крахът на реалния социализъм и силната подкрепа, която теорията на пазарната икономика (Икономикса) получи от този факт. Но отвъд констатацията, че днес на полето на макроикономиката е по-спокойно, оценките за съвременното ѝ състояние и очертаващите се тенденции варират в широк диапазон.

От края на 90-те години на XX в. се лансира идеята, че в процес на формиране е “нов неокласически синтез”(New neoclassical synthesis). Привърженици на тази идея са Гудфренд и Кинг, които през 1997 г. публикуват изследване под заглавието “Новият неокласически синтез и ролята на паричната политика”¹⁰¹. За “нов неокласически синтез” говори и Н. Манкю.¹⁰²

Според посочените икономисти, подобно на неокласическо-кейнсианския синтез от по-ранния период, новият синтез се опитва да обедини силата на конкуриращите се подходи, които го предшестват. От Новите класически модели той взема инструментите на динамичната стохастична теория на общото пазарно равновесие. Предпочитания, оскъдност и оптимизация са изходните точки и анализът се изгражда върху тези микроикономически основания. От Новите кейнсиански модели той взема номиналните ригидности и ги използва за да обясни защо паричната политика има ефект в краткосрочния период. Най-разпространеният подход е да се приеме монополистично конкурентна фирма, чиято ценова политика има за резултат ценова динамика, известна като Новата кейнсианска крива на Филипс. Сърце на синтеза е гледната точка, че икономиката е динамична система на общо пазарно равновесие, която се отклонява от оптимума по Парето поради негъвкави цени и други пазарни несъвършенства.

Манкю отбелязва: “Днес много макроикономисти, идващи от традицията на Новата класическа макроикономика се чувстват удовлетворени да се придържат към кейнсианските допускания за негъвкави цени, стига това допускане да е част от модел, в който икономическите актьори са рационални и гледащи в бъдещето.

¹⁰⁰ Съществува разбирането, че е възможно “кризата” в икономическата теория през 70-те години да се отнася повече до възприемането ѝ в обществото и публичната ѝ оценка, отколкото до нейното съдържание и вътрешни несъответствия.

¹⁰¹ Goodfriend, M. and R. King, The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy, NBER Macroeconomics Annual, 1997, pp. 231-283.

¹⁰² Mankiw, N. G., The Macroeconomist as Scientist and Engineer, p. 38-40.

Поради тази промяна в акцентите, терминологията също еволюира и този клас изследвания днес често се нарича “динамична стохастична теория на общото равновесие” (“dynamic stochastic general equilibrium” theory).¹⁰³

По подобен начин се отнася към съвременното състояние на теорията на бизнес цикъла и Ж. П. Бенаси (представител на европейските нови кейнсианци), редактор на книгата “Imperfect competition, Nonclearing Markets and Business Cycles” (2006). И според него, през последните години областта на динамичните стохастични модели на общо пазарно равновесие изкрystalизира като централната област на макроикономиката. Този подход дава възможност за общо третиране на растежа и колебанията в рамките на модели на общото пазарно равновесие, където икономическите субекти следват рационално поведение. Като особено полезна част той счита тези изследвания, които въвеждат несъвършената конкуренция и пазари, които не се изчистват в посочената рамка, което води до изучаването на явления като безработицата.”¹⁰⁴

Макар че приема идеята за формирането на нов неокласически синтез, Манкю се отнася критично към него. Той пише: “Има изкушение да се представи появата на този синтез като голям напредък. ...Може би това, което се случва е не толкова синтез, а по-скоро примирие между интелектуални противници, предшествано от отстъпление от двете страни с цел да се спаси престижа.”¹⁰⁵

Какво означава синтезът от гледна точка на Новата класическа макроикономика, според Манкю? Обявената цел на неговите представители бе, посочва той, да разобличат кейнсианското теоретизиране и да го заменят с изчистващи пазара модели, които могат да се съвместят с данните и да се използват за анализ на политиката. От гледна точка на такъв критерий, движението се провали. Вместо това, неговите представители създават аналитични инструменти, които сега се използват за изграждането на ново поколение модели, които допускат негъвкави цени и които, в много отношения, приличат на моделите, срещу които Новите класици водят битка.

Новите кейнсианци могат на свой ред да се похвалят с това, че наложиха разбирането за негъвкави цени и работни заплати. Но в същото време те възприеха

¹⁰³ Пак там, с. 34.

¹⁰⁴ Benassy, Jean-Pascal, *Imperfect Competition, Nonclearing Markets and Business Cycles*, E. Elgar, 2006, p. 4.

¹⁰⁵ Mankiw, N. G., *ibid*, p. 39.

от Новите класици техните моделиращи техники и аналитични инструменти и в резултат последваха изследователска програма, която се оказа че е твърде абстрактна и недостатъчно практически ориентирана.¹⁰⁶

Идеята за “новият неокласически синтез” в макроикономиката среща сериозно опозиция. Някои от най-известните съвременни икономисти отхвърлят тази идея. Сред тях са Дж. Гобин, Ст. Фишер, Р. Баро, Е. Фелпс, Р. Лукас и много други представители и от двете школи. Към тях се присъединяват и пост-кейнсианците: Фери и Мински считат, че “Днес може да има консенсус относно техниките на моделиране, но няма консенсус относно съдържанието на Макроикономиката, изведено на основата на общоприети допускания.”¹⁰⁷ Според изброените икономисти, разделението между школите е много силно и очертаващ се консенсус все още не е на хоризонта. Преход към нова парадигма в макроикономиката все още не се наблюдава.

Според автора на това изследване едва ли може да се счита, че в науката се води спор по този проблем. Едно внимателно вглеждане в начина, по който се интерпретира “новият неокласически синтез” разкрива, че това определение всъщност се присъжда на Новата кейнсианска школа. Така че, според автора, в много по-голяма степен става въпрос за объркване, отколкото за изявиени различия в мненията. Обективната основа за подобно объркване е свързана с факта, че Новото кейнсианство е широко, твърде разнородно и едновременно с това непрекъснато развиващо се теоретично направление – затова и трудно получава еднозначна оценка. Индиректно признание за това се съдържа дори в цитираната по-горе публикация на Манкю. Авторът говори, от една страна, за нов неокласически синтез, а от друга – посочва неговата близост с фундаменталните кейнсиански модели (с. 39).

Новата кейнсианска теория, както видяхме по-горе, интегрира кейнсианските идеи с някои от основните микроикономически постулати на неокласиката – рационални субекти, оптимизационно поведение и т.н.. От Новата класическа макроикономика те възприемат и идеята за рационалните очаквания. Новите кейнсианци, с други думи, споделят с новите класици общи методологични принципи, един от най-важните от които е вярата в ползата от теоретичната рамка

¹⁰⁶ Пак там, р. 39.

¹⁰⁷ Ferri, P. and H. Minsky, *ibid*, p. 139.

на теорията на общото пазарно равновесие. Така че в този смисъл **“синтез” прави самото Ново кейнсианство.**¹⁰⁸ Затова и в резултат Новите кейнсиански модели твърде много се различават от ранните кейнсиански модели, макар че крайните теоретични изводи и посланията към политиката запазват (в основни линии) кейнсианското си звучене.

Казаното по-горе кореспондира и със съществуващите оценки, че господстващата съвременна парадигма в макроикономиката е Новия кейнсиански икономикс. Например Китсън в статията си “Икономикс за бъдещето” категорично заявява: “Модерната макроикономика е базирана върху Новата кейнсианска парадигма.....”¹⁰⁹, но тази оценка се споделя и от други икономисти.

Може да се направи изводът, че кейнсианството до голяма степен възражда своето значение. Независимо от модификациите, които претърпява (няма съмнение, че в съвременния си вид то значително се отдалечава от ранните кейнсиански концепции), в неговата конструкция все още прозират основополагащите идеи на Дж. М. Кейнс. На фона на последните развития в макроикономиката тази доктрина доказва, че съдържа в себе си идеи с непреходно значение. Дж. Тобин отбелязва: “Кейнсианската теория има бъдеще, защото тя е основна за обяснение и разбиране на съвкупност от наблюдения и практики, минали и настоящи, които алтернативните макроикономически подходи не осветляват.”¹¹⁰ А Скиделски счита: “Две идеи на Кейнс имат, според мен, непреходно значение: 1/ подчертаване на неопределеността, която води до нестабилност в икономиката, 2/ насочване на вниманието към колебанията в дохода, заетостта и цените, а не само в цените. Тези две идеи са много важни и всяко съвременно разбиране на това как работи икономиката, трябва да държи сметка за тях.”¹¹¹

¹⁰⁸ Заслужава да се отбележи, че преди появата на термина “нов неокласически синтез” и наред с него в оборот в западната икономическа литература е и понятието “нов кейнсиански синтез” (“new Keynesian synthesis”). Вж. цитираните по-горе статия на Д. Роумър или книгата “Панорама икономической мисли конца XX столетия”(2002 г.). И в двата случая с понятието “нов кейнсиански синтез”, тъкмо поради посочените по-горе причини, експлицитно се обозначава Новата кейнсианска школа!

¹⁰⁹ Вж. Kitson, M., Economics for the Future, Cambridge Journal of Economics vol. 29, N 6, 2005, p. 832.

¹¹⁰ В статията “The Future of Keynesian Economics” (1987). Цит. по: Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State, p. 359.

¹¹¹ Интервю на Скиделски, публикувано в: Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State, p. 100.

Когато става въпрос за обединителни тенденции (синтез) в науката, от принципна гледна точка вероятно е прав Р. Лукас, който казва:” Когато се постигне консенсус по определен проблем в макроикономиката, този проблем напуска сцената на икономическия дебат и ние спорим за нещо друго. Професионалните икономисти са главно учени, а не политици. Нашата отговорност е да създаваме ново знание като правим изследвания в нови и поради това противоречиви територии. Консенсус може да бъде постигнат по специфични въпроси, но консенсус за една изследователска област като цяло е еквивалентно на стагнация, неадекватност и смърт.”¹¹²

Това издига на преден план следващият въпрос: приемайки, че на полето на Макроикономиката днес се конкурират две големи теоретични направления – Новата класическа макроикономика и Новото кейнсианство, има ли **въпроси**, по които да е налице съгласие между учените в областта на макроикономиката?

На настоящия етап в макроикономиката има проблеми, по които се очертава консенсус. Като такива могат да се посочат: 1/ дългосрочната тенденция в движението на БВП се определя преимуствено от фактори на страната на предлагането; 2/ краткосрочните колебания на производството зависят от шокове на страната на съвкупното търсене и съвкупното предлагане; 3/ в областта на икономическата политика се извърши забележима промяна във фокуса: от фискалната към паричната политика като основно средства на макроикономическата стабилизация. Повечето икономисти днес приемат, че стабилизационният потенциал на активистката дискреционна фискална политика е в добрия случай ограничен, и че стабилизационната роля на фискалната политика лежи в автоматичните стабилизатори; 4/ докато в краткосрочния период съществува възможност за избор между инфлация и безработица, в дългосрочния период той изчезва; 5/ инфлацията е паричен феномен; 6/ все повече макроикономически изследвания фокусират върху дългосрочния растеж, върху ролята на технологиите и съвкупното предлагане – те днес общопризнато се считат за големите въпроси пред науката, а не краткосрочните колебания и предодвратяването на рецесията.¹¹³

¹¹² Интервю на Лукас, публикувано в: *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, p. 287.

¹¹³ Вж. “*Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*”, p. 703-705.

Казаното в никакъв случай не изключва наличието на важни различия по ключови теоретични и методологични въпроси. Десетилетия след смъртта на Кейнс водоразделът между двете основни направления: неокласическото и кейнсианското, се запазва и теоретичният диспут между тях е този, който очертава лицето на модерната макроикономика.

Заклучение

Анализът на зараждането и последващото развитие на макроикономиката позволява да се направят следните изводи:

1/ Модерната макроикономика е несъмнено творение на XX в. Тя има сравнително непродължителна история – по-малко от един век и това е основание да се счита за относително нова част на икономическата теория. Същевременно прегледът на еволюцията на идеите в тази област свидетелства недвусмислено за бурна и противоречива история, изпъстрена с битки, с “революции” и “контра-революции”: от кейнсианската революция в средата на века до контра-революцията на монетаристите, през революцията на школата на рационалните очаквания през 70-те години до контра-настъплението на новите кейнсианци. Изглежда така, като че ли макроикономическото знание на всеки 20 години започва от някакво ново начало.¹¹⁴ Но така е само на пръв поглед. Зад динамичната и противоречива картина се крие процес на кумулативно натрупване на знания и неоспорим прогрес на науката.

2/ В историята на модерната макроикономика могат ясно да се открият три етапа. Първият е свързан с идеите и творчеството на Дж. М. Кейнс (и особено с публикуването на “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”), който постави началото на съвременния макроикономически анализ. Вторият

¹¹⁴ Оценката е на О. Бланчард. Вж. Blanchard, O., What Do We Know About Macroeconomics that Fisher and Wicksell Did Not?, Quarterly Journal of Economics, 2000, N 4, p. 2.

етап са “златните години на макроикономиката” – периодът от средата на 40-те до средата на 70-те години на ХХ в. Третият, съвременен етап от развитието на макроикономиката – това е периодът на последните три десетилетия, съвпаднал с края на ХХ – началото на ХХІ век.

3/ Първите два етапа са непосредствено взаимосвързани. ОТ не остава незабелязана. Тъкмо обратното: непосредствено след публикуването си тя привлича огромен интерес. Към нея се насочва вниманието на професията.¹¹⁵ Интелектуалните усилия се ориентират към разтълкуване, обясняване и дешифриране на идеите на Кейнс. Развива се едно широко течение от последователи на Кейнс – ортодоксалното кейнсианство, което в процеса на по-нататъшното разработване на идеите на Кейнс довежда до “неокласическия синтез”. Ражда се **кейнсианската макроикономика**.

4/ Необходимо е да се разграничават приносите на Кейнс, от една страна, и на неговите последователи, от друга, към формирането на кейнсианската макроикономика. Изходната точка е несъмнено ОТ на Кейнс. Но както показва анализът в параграф 2, стъпвайки върху нея, макроикономиката не само се развива, но и трансформира изключително бързо. С приносите на голям брой ортодоксални кейнсианци, тази теория се разширява, систематизира и формализира. Изгражда се като система от знания, с ясни послания към икономическата политика. В хода на този процес са преодолени и някои слабости и несъобразности на ОТ. Накратко: извършена е огромна изследователска работа, генерирани са нови продуктивни идеи, които отдалечават макроанализа от Кейнс. Както сочат изследователите, веднъж появил се, моделът IS-LM заживява свой живот. Той придобива собствена

¹¹⁵ Н. Г. Манкю отбелязва: “От гледна точка на науката, ОТ е забележителен успех. Революцията, която тя вдъхновила, привлякла най-добрите млади умове от онова време.” Според данни в неговата статия, Кейнс заедно с Маршал е най-цитираният автор в икономическите списания през 30-те години. През 40-те години той се нарежда на второ място след Хикс. Дори през периода 1966-86 г. Кейнс е на 14 място по цитирания, макар че умира две десетилетия преди началото на този период. (Вж. Mankiw, N. G., *The Macroeconomist as Scientist and Engineer*, p. 31).

идентичност, така както има своя собствена идентичност ОТ на Кейнс, но не и тъждествена на нея. Ето защо безпристрастният анализ изисква да се признае самостоятелното значение на последователите на Кейнс за формирането на научната система, известна като “кейнсианска макроикономика”.¹¹⁶

4/ Добре позната е фразата “Макроикономиката се роди с Кейнс”. Но напоследък все повече звучи друга фраза: “Макроикономиката се роди след Кейнс”. По-горе бе посочено, че приносите на Кейнс и на неговите последователи към макроикономиката следва ясно да се разграничават, но това не означава и да се противопоставят. Да се подкрепи едното или другото от горните твърдения означава да се направи точно това. Да се приписва раждането на макроикономиката само на Кейнс, или само на неговите последователи едва ли е продуктивен подход в науката (в която приносите никога не са били мерени “на кантар” и в която има място за приносите на всички). В последна сметка усилията на Кейнс и на неговите последователи се вливат в един общ поток, който довежда до формирането на **кейнсианската макроикономика** – господстващата система от възгледи в периода до средата на 70-те години на XX в.

5/ В този смисъл с понятието “кейнсианска революция” преобладаващо се обозначава дълбоката качествена промяна на полето на икономическия анализ, появата на новата теоретична система – кейнсианската макроикономика, с обединените усилия на Кейнс и на неговите последователи. А не появата на ОТ и теоретичното наследство на Кейнс, както понякога се смята.

“Кейнсианската революция” е израз, който отдавна е влязъл в икономическия речник и се използва широко. Но той не е просто клише, а позиция на много известни специалисти по икономическа теория и

¹¹⁶ Следва да се отбележи, че въпреки съществуващите до неотдавна трудности пред българските икономисти по опознаване на ОТ на Кейнс, теорията на Кейнс е много по-добре позната в сравнение с приносите на неговите последователи към кейнсианската доктрина, много от които и до днес остават неизвестни за широката аудитория.

представители на ИИМ. В превъзходната си книга по ИИМ М. Блауг, например, възкликва: ”Кейнсианската революция действително има място!”. Дж. Хикс във въведението на книгата си “A Market Theory for Money” (1989) също говори за кейнсианска революция, същността на която според него е да се изостави идеята за дългосрочното равновесие и да се замени с идеята за краткосрочното равновесие като единствено възможното равновесие. Известна е и оценката на П. Самуелсън, който без колебание заявява: “Кейнсианската революция е най-значимото събитие в икономическата наука през ХХ в.”¹¹⁷

6/ “Кейнсианската революцията” е преди всичко революция в науката. Идеите на Кейнс и неговите последователи революционизират на първо място икономическата теория. Но революцията в теорията много скоро е последвана от революция в политиката, след като високо развитите страни инициират програми и създават специални агенции за осигуряване на пълна заетост. Фундаментално се променя отношението към ролята на държавата в икономиката. В течение на десетилетия кейнсианството е не само теоретична концепция, но и апробирана практика.

7/ Стремехът да се открие приносът на последователите на Кейнс към създаването на макроикономиката в никакъв случай не следва да се разбира като омаловажаване на собствените приноси на Дж. М. Кейнс. Те са неоспорими. Увеличаването на дистанцията на времето между съвременната икономическа наука и Кейнс открива нова перспектива и дава възможност за

¹¹⁷ За кейнсианска революция говорят също Н. Манкю, Дж. Тобин, Р. Скиделски, Т. Хътчисън, Дж. К. Голбрайт и много други. В науката са правени опити да се изведат признаците на “успешната” научна революция в областта на икономическото знание. Като такива се посочват: неспособност на старата ортодоксия да обясни новите емпирични факти; способност на новата теория да ангажира старата в дебат; способността ѝ да инкорпорира поне някои от старите концепции; присъствието на харизматичен лидер сред “революционерите”; въвеждането на обещаваща нова методология; нов кръг от обособени изводи относно политиката; способността на новата теория да създаде “възрастова пропаст” между ортодоксията и нейните опоненти и др. Всички тези признаци могат да бъдат идентифицирани по отношение навлизането на кейнсианските идеи в икономическата теория. (Вж: Stigler, G., Does Economics Have a Useful Past?, History of Political Economy, vol. 1, 1969; Johnson, H., The Keynesian Revolution and the Monetarist Counter-Revolution, American Economic Review, vol. 2, 1971, p. 1-14.)

по-трезви и реалистични оценки. От гледна точка на днешния ден, приносите на Кейнс¹¹⁸ могат да се систематизират по следния начин:

1. Д. М. Кейнс постави основите на модерната макроикономика като относително самостоятелна част на теорията на пазарната икономика.
2. Приносите му към икономическата теория не се изчерпват с това. Теорията на Кейнс променя радикално основите на ортодоксалната теория. Не можем да не се съгласим с Блауг, който казва: “Прочитайки Кейнс, може да отречем всеки отделен елемент на неговата аргументация, може да подложим на съмнение даже логическата състоятелност на цялата кейнсианска схема, но е невъзможно да запазим вярата в способността на свободната пазарна икономика автоматично да поддържа пълната заетост...” Теорията на Кейнс означава края на доктрината за “свободната пазарна икономика” (*laissez-faire* икономиката). С това тя революционизира икономическият начин на мислене. И макар краят на столетието да е белязан от неоконсервативен ренесанс, от дълго време и под влияние на Кейнс икономистите разглеждат държавната намеса в икономиката като неотменим елемент на механизма на функциониране на съвременната пазарна икономика.
3. Няма друго теоретично направление на ХХ в. (ако изключим марксизма), оказало по-голямо влияние върху социалната практика. Кейнсианството промени икономическата политика и начина, по който обществото възприема идеята за управление на икономиката. Тази идея отдавна и дълбоко е вратнала и в икономическата наука, и в общественото съзнание. И макар че политиката на управление на съвкупното търсене и до днес получава противоречиви оценки и продължават споровете относно формите, средствата и мащабите на

¹¹⁸ В параграф 1 на това изследване бяха изведени неговите приноси към развитието на макроикономиката. Тук задачата е да се посочат приносите му като изследовател в най-широкия смисъл на думата: към науката и социалната практика.

държавна намеса в икономиката, и въпреки неолибералния завой от края на XX в., в практиката далеч не се извърши демонтиране на държавната намеса в икономиката в мащаби, които биха подкопали съществуването ѝ.

4. Една последица от кейнсианската революция в теорията и политиката е че тя създаде икономика, съществено различна от свободната пазарна икономика от до-кейнсианския период. Тя се характеризира с проблеми, различни от тези на миналото. Голяма част от съвременният макроанализ е насочен към изучаване на тази нова икономика, появила се на живот не на последно място от политиките, изведени от кейнсианската теория.

8/ В израз на уважението си към автора на ОТ бихме могли да кажем, че неговата книга е обект на постоянен интерес и източник на непресъхващо вдъхновение за съвременните икономисти, но това няма да бъде вярно.

Съвременните икономисти познават идеите на Кейнс посредством начина, по който те са инкорпорирани в разработките на неговите последователи. Първата им среща с Кейнс (а нерядко и последната) е чрез учебниците по макроикономика. Затова е свършено прав Таршис като казва, че днес почти никой не чете неговата книга, но почти всеки претендира, че познава нейното съдържание.

Следва да се отчита и обстоятелството, че книгата на Кейнс е трудна за четене. Преди всичко тя не е в онази формализирана форма, в която съвременните икономисти са свикнали да срещат макроикономическото знание. В телевизионно интервю по повод присъждането му на Нобеловата награда по икономика през 1995 г. на въпрос на журналист какво го е подтикнало да се занимава с икономическа теория, Р. Лукас отговоря: “Случи се така, че прочетох една книга, написана на родния ми език, от която не разбрах нито дума. Това беше ОТ на Кейнс.” Това послужило на Лукас като

предизвикателство да започне да се занимава с Икономикс. Накрая Лукас добавя: “Между другото, и до ден днешен не мога да чета Кейнс.”

Направеният в това изследване анализ, и особено третият етап в развитието на макроикономиката, насочва към извода, че Кейнс е изминат етап в развитието на икономическата теория, на макроикономиката в частност. Доказателство за това е обстоятелството, че днес заниманията с икономическата теория на Кейнс не са на дневен ред (за разлика от 50-60-те години, когато тя е в центъра на икономическия дебат). Показателен е и фактът, че 70-тата годишнина от публикуването на фундаменталния труд на Кейнс през 2006 г. мина почти незабелязано, и у нас, и в чужбина. Днес макроикономиката има друга изследователска програма, тя решава различен род проблеми. Но в ИИМ Кейнс има запазено непоклатимо място. Единодушно е признат за един от най-ярките и влиятелни мислители в областта на икономическите науки през XX в. Независимо че интересът към него закономерно намалява, той си остава най-почитания икономист на XX в. Както казва Блауг, най-големият израз на уважение към един икономист е да признаем, че е невъзможно да си представим икономическата теория без него.¹¹⁹ За Кейнс това е безспорно вярно.

Време е Кейнс да бъде поставен на истинското му място, а то е в Пантеона на славата.¹²⁰

9/ Казаното по-горе ни отправя към въпроса: Има ли смисъл днес да четем “Общата теория”?

За всеки, който се занимава с ИИМ, тя е задължително четиво. За всеки, който желае да задълбочи познанията си по макроикономика – също. Макар съдържащите се в нея идеи да отразяват един изминат етап от развитието на

¹¹⁹ Блауг, М., *Економическа мисъл в ретроспективе*, с. 629.

¹²⁰ “Време е да оставим Кейнс да почива в Пантеона на славата на икономистите, където той със сигурност принадлежи, и да продължим по-нататък чрез интегриране на най-релевантните приноси на Кейнс и неговите ранни и по-късни последователи с други направления на макроикономическата теория” (Линдбек, 1998 г.). Цит. по *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, p. 357.

икономическата наука, пътуването назад към корените на икономическите знания, към първоизточниците е винаги обогатяващо и вълнуващо занимание, то разширява нашия кръгзор и задълбочава нашите знания. Запознаването с ОТ е интелектуално предизвикателство, но и възнаграждаващо преживяване, произтичащо от съприкосновението с един от най-ярките и проникателни мислители на ХХ век.

10/ Значението на Кейнс за съвременната икономическа теория следва да се търси на друга плоскост. Противоречивите оценки за прогреса на знанията в господстващия Икономикс, особено през втората половина на ХХ в., както и критиките относно неговата методология, карат много учени да насочват поглед назад, към миналото, към класиците, да се стремят да извличат допълнителни поуки от тяхното наследство. А Кейнс е един от тях. Поради това и днес вниманието се насочва главно към методологията на Дж. М. Кейнс.

Част от проблемите на съвременната доминираща теория (mainstream Economics) се смята че се дължат на това, че през ХХ в. тя се отдалечава от своя основател в лицето на А. Маршал не само в съдържателно отношение, но и в методологично. Ето защо един актуален днес проблем е за връзката и приемствеността на метода на Кейнс и този на Маршал. Известно е, че Кейнс пише биография на А. Маршал (Keynes, J.M., A. Marshall, 1842-1924, The Economic Journal, 1924, vol. 34, № 135), която Й. Шумпетер посочва не само като един от най-добрите примери на отношение на ученик към учител, но и на една от най-добрите биографии, писани изобщо. Кейнс се е учил от Маршал и заимства ред елементи от неговия метод: трансформирането на идентичности във функционални зависимости ($I=S$); историческият и институционален подход; стремежът да се изхожда от реалната икономика, от действителния стопански свят, и т.н. От Маршал най-вероятно Кейнс наследява и антипатията си към математическите методи. Някои от тези елементи се загубват в

последващото развитие на макроикономиката, което дава основание днес отново да се вглеждаме в Кейнс.¹²¹

От гледна точка на съвременните дискусии за метода на икономическата теория, особено внимание заслужават следните аспекти на подхода на Дж. М. Кейнс:

На първо място, за практическата релевантност на икономическата теория като основен методологичен принцип.

Кейнс оценява критично и говори с тревога за състоянието на съвременната нему икономическа теория: “Професионалните икономисти след Малтус бяха явно равнодушни към липсата на съответствие между резултатите от тяхната теория и наблюдаваните факти – противоречие, което обикновения човек не пропусна да забележи и което засили неговата неохота да окаже на икономистите онова уважение, което оказва на други групи учени”. (ОТ, с. 46). Казаното в още по-голяма степен се отнася до “класическата” теория. Разминаването на Кейнс с нея се изразява не само в това, че тя представлява само частен случай и следователно не може да претендира за “обща” теория, но в не по-малка степен в това, че “нейните негласни предположения са удовлетворени рядко или никога, и в резултат тя не може да разреши икономическите проблеми на реалния свят” (с. 436). В резултат на това доминират възгледи, “които засега почти напълно са унищожили практическото влияние на икономическата теория” (с. 8). В този смисъл Кейнс си поставя задачата да създаде теория, която да преодолее посочените недостатъци. Целият анализ в ОТ изхожда от “икономиката, в която живеем”. Изборът на предпоставки се корени в това. Авторът, например, прави допускането, че цени и работни заплати са относително негъвкави, без да се опитва да го

¹²¹ Своя оценка за приемствеността между Кейнс и Маршал предлага А. Лейонхувуд в статията си “Кейнс как последовател Маршалла” (публикувана в сп. *Вопрось экономики*, кн. 5, 2006 г.). Подробен коментар на тази тема прави и Р. Скиделски, един от най-авторитетните съвременни познавачи на Кейнс (по-подробно вж. книгата *Modern Macroeconomics: Its Origins Development and Current State*, p. 93-94).

аргументира. За решението на проблема на деня: какво да правим с безработицата, според него е релевантно да се приеме, че цените и заплатите са фиксирани. Един чисто аналитичен подход, игнориращ реалностите, не би позволил това да се случи. При изследването на основните зависимости прилага същия подход. В анализа на закономерностите на формиране на номиналните и реалните работни заплати той се ръководи от “фактическото поведение на работниците”. Явленията от действителността имат значение и при извеждането на функцията на потребление, функцията на инвестициите, “предпочитанието към ликвидност” и т.н. “Общата теория” като цяло е дълбоко вкоренена в “икономиката, в която живеем”.

На второ място - ролята на очакванията.

Кейнс не е първият, който въвежда очакванията като фактор в икономическите изследвания, но той определено има принос за насочване на вниманието на икономистите към тяхната роля и значение. В същото време трябва да се съгласим с П. Самуелсън, че приносите му в това отношение не трябва да се надценяват: неговият анализ открива пътя към теория на очакванията, но сам не съдържа такава теория.¹²²

На трето място, микроикономическите основи на макроикономиката като една от основните насоки на съвременния макроанализ. Вглеждане в Кейнс в това отношение може да бъде много поучително.

Важен в аспекта на една от съвременните насоки на развитие на макроанализа е факта, че агрегатните величини в Кейнс не са без микроикономически основания. Както Фр. Найт (1985 г.) ни напомня, “почти 2/3 от ОТ е всъщност посветена на микроикономиката”,¹²³ макар че основният анализ е несъмнено в рамките на съвкупната икономика.

¹²² Samuelson, P., *Lord Keynes and the General Theory*, p. 192.

¹²³ Заслужава тук да се подчертае, че формалната организация на аргументите в ОТ е тази на частичното равновесие. Ако аргументите бяха организирани в съответствие с Валрасовия подход на общото пазарно равновесие, тогава книга III на ОТ щеше да бъде посветена на пазара на стоките (потребителски и инвестиционни), а книга IV – на пазара на парите и следователно

На четвърто място, внимание днес привлича и добре известният скептицизъм на автора на ОТ относно възможностите на иконометрията. В тази връзка се възражда интересът към неговия “спор за метода” с Ян Тинберген.¹²⁴

Не е без значение да се отбележи, че интерес към методологията на Кейнс днес проявяват не само ортодоксални, но и хетеродоксални икономисти.

11/ В края на ХХ-началото на ХХІ в. макроикономиката твърде съществено се различава от тази на Кейнс или кейнсианците. Макар и със сравнително кратка история, за по-малко от един век този дял от икономическата теория успява да извърви дълъг път, отдалечавайки се съществено от своя основател. Подобен път на развитие в рамките на столетието извървява и микроикономиката, която съществено се отдалечава от А. Маршал. Аналогичен процес претърпява и макроикономиката, макар и в исторически по-къс интервал от време.

12/ Съвременният, трети етап от развитието на макроикономиката разкрива една нееднозначна картина. Като най-влиятелни се очертават две школи: Новата класическа макроикономика и Новото кейнсианство. През последните три десетилетия те претърпяват значително развитие. И ако Новата класическа макроикономика успя до определена степен да извърши “неоконсервативен ренесанс”, то Новата кейнсианска теория значително се отдалечи от ранните кейнсиански модели от 50-60-те години, инкорпорирайки в себе си голяма част от новите открития в областта на микро- и макроикономиката.

би последвала дискусия за взаимодействието на тези пазари (какъвто е подхода на Хикс). Вместо това, книга III (“Склонността към потребление”) и книга IV (“Подбудите за инвестиции”) формално са посветени на пазарите на стоки, като паричния пазар се дискутира в книга IV, но не като равностоен партньор, а като източник на влияние (чрез лихвения процент) върху пазара на инвестиции.

¹²⁴ Статията на Кейнс “Метод професора Тинбергена” и отговорът на Тинберген бяха публикувани неотдавна в руско списание, вж: Вопрось экономики, кн. 4, 2007 г.. В същата книжка е публикувана и една интересна статия: И. Розмаинский, Методологические основы теории Кейнса и его “спор о методе” с Тинбергеном, с. 25-36.

Може да се счита, че на настоящия етап значителните различия между двете школи се запазват и наченки на нов “синтез” в макроикономиката все още не се наблюдават.

Една последица от развитията в края на ХХ – началото на ХХІ в. е безспорна и положителна: все по-тясното и органично интегриране на микроикономиката и макроикономиката и постепенното заличаване на границата между тях.

13/ Специално внимание заслужава фактът, че **в учебниците** присъства в основни линии старата парадигма (кейнсианската макроикономика). Манкю, например, в статия от 2006 г. прави преглед на най-популярните (най-продаваните) учебници по макроикономика в САЩ и доказва, че горната констатация е вярна: “...основната теория, която се преподава на студентите, е някаква версия на анализа съвкупно търсене-съвкупно предлагане, а основната теория на съвкупното търсене е модела IS-LM.”¹²⁵ Учебникът на Р. Баро¹²⁶, публикуват през 1984 г. и представящ идеите на Новата класическа макроикономика, се оказва изключение, което само потвърждава общото правило. Както пише Манкю, когато учебникът на Баро се появява, много икономисти са впечатлени от него, но много малко избират да го препоръчат като четиво на своите студенти. Ето защо и Новата класическа революция в преподаването, която Баро се надява да вдъхнови, не се случва. В крайна сметка неговият учебник остава единствен по рода си като не успява сериозно да конкурира най-предпочитаните други учебници по макроикономика. Но казаното, че от учебниците по макроикономика отсъстват най-новите развития в науката се отнася не само до научните резултати на Новата класическа макроикономика, но в немалка степен и на Новото кейнсианство. В процеса на преподаване до голяма степен доминира традиционният подход на излагане на макроикономиката.

¹²⁵ Mankiw, N. G., *ibid*, p. 43.

¹²⁶ R. Barro, *Macroeconomics*, NY, Wiley, 1984. До 1998 г. учебникът претърпява пет издания.

В интервю на въпрос счита ли, че IS-LM моделът е все още важен елемент на преподаването на макроикономика пред студентите, Дж. Тобин отговаря: “Да, аз смятам че IS-LM моделът има основно значение....Не казвам, че той е достатъчен. Но той е начало и в много случаи необходимото начало.”¹²⁷ До същия извод стигат и участниците в дискусиата “The IS-LM model: Its Rise, Fall and Strange Persistence” (2005 г.)¹²⁸

Добре известно е, че когато една нова идея стане достатъчно утвърдена и общоприета в науката, тя намира място в преподаването. От такава гледна точка отсъствието на най-новите развития на полето на макроикономиката от учебниците е знаменателен факт. Причината не е в това, че преподаването е твърде консервативно и застинало и поради това изостава от достиженията на науката. Има многобройни доказателства за обратното – че се извършва процес на непрекъснато развитие и обогатяване на учебниците по икономикс. Отсъствието на най-новите развития в макроикономиката от учебниците по-скоро свидетелства за това, че новите открития в макроикономиката не се възприемат еднозначно и се изчаква времето да отсее ценното и непреходното от нетрайното и преходното. А докато това е така, значението на кейнсианството се запазва, независимо от новите тенденции в науката “макроикономика”.

Много важни и интересни въпроси в контекста на развитието на съвременната макроикономика повдига текущата икономическа ситуация, характеризираща се със сериозни икономически сътресения. Те далеч още не са приключили, затова е рано за изводи и обобщения. В науката за да се осмислят социалноикономическите процеси и да се намери отговор на належащите

¹²⁷ Вж: “Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State”, p. 153.

¹²⁸ Вж: “The IS-LM model: Its Rise, Fall and Strange Persistence”, *History of Political Economy*, Special Issue, Jan. 2005. Идеята за необходимостта от присъствие на кейнсианските идеи в преподаването на макроикономика (по-конкретно в курсовете по Въвеждаща Макроикономика) експлицитно се защитава от един от най-известните съвременни автори на учебници по Икономикс, Д. Коландър. Вж: D. Colander, Teaching Keynes in the 21st Century, *Journal of Economic Education*, Fall 1999, pp. 364-372.

въпроси, е необходима дистанцията на времето. Но и днес е ясно, че настоящата ситуация в науката е твърде специфична. Сериозните предизвикателства към учените идват както откъм страна на необходимостта да се обяснят характера и причините на кризата, така и в не по-малка степен поради безпрецедентните мерки на правителствата, предприети с цел стабилизиране на икономиката.

От една страна, правителствената интервенция даде повод за нов сблъсък между противници и привърженици на държавната намеса в икономиката. През последните месеци вестници и списания се пълнят с публикации, съдържащи противоположни оценки за стъпките, предприемани от институциите за справяне с икономическата ситуация и с взаимно отричащи се препоръки към икономическата политика. Но от друга страна, и това стана ясно от изложението по-горе, през последните 20-30 години в икономическата теория категорично доминира неоконсервативният начин на мислене. Ето защо това, което се случва в стопанската практика, не може да бъде обяснено от гледна точка на най-новите развития в макроикономиката. Тъкмо обратното – там няма нищо, което да подсказва или да подтиква към достигналата наистина безпрецедентни мащаби правителствена намеса. И въпреки това тя е факт, и като всеки друг факт се нуждае от обяснение.

От не по-малко значение е и отговор на въпроса: накъде води всичко това? Дали сме свидетели на поредното “движение на махалото” или на началото на по-дълбоки трансформации в механизма на функциониране на пазарната икономика? Въпроси, на които бъдещето ще трябва да даде отговор. Засега е ясно единствено, че пред нас е социален опит, който трябва тепърва да бъде осмислен и поуки, които тепърва трябва да бъдат изведени.

В една по-дългосрочна перспектива, отвъд хоризонтите на текущите икономически проблеми, какво бъдеще очаква макроикономиката ще зависи, на първо място, от това как тя ще успее да използва многобройните теоретични пробиви от последните три десетилетия. Засега последният етап се очертава повече като период на количествени натрупвания в макроикономиката, които

вероятно в перспектива ще доведат до качествен скок, т.е. до появата на очакваната нова и общоприета парадигма. На второ място и в не по-малка степен бъдещето на науката е свързано и с това как тя ще съумее да отговори на новите предизвикателства на социалната практика, на протичащите дълбоки изменения в икономиката и обществото и преди всичко на процесът на глобализация и преходът към нов тип икономика – икономика, основана на знанието.

Литература:

1. Блауг, М., *Економическа мисъл в ретроспективе*, М., Дело ЛТД, 1994 г., 687 стр.
2. Гринзъй, Д., М. Блини и И. Стюарт (ред), *Панорама економическа мисъл на края на ХХ столетия*, (превод от англ. език), том 1 и том 2, Санкт-Петербург, 2002 г.
3. Кейнс, Дж.М., *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*, С., Изд. къща “Хр. Ботев”, 1993 г., 447 стр.
4. Кейнс, Дж.М., *Метод на професора Тинбергена*, *Вопроси на икономика*, кн. 4, 2007 г.
5. Лейонхуфвуд, А., *Кейнс като последовател на Маршалла*, *Вопроси на икономика*, кн. 5, 2006 г.
6. Леонидов, А., *Неоконсерватизмът и буржоазната политическа икономия*, С., Наука и изкуство, 1988 г.
7. Леонидов, А., *За нов прочит на Кейнс*, *Ново време*, кн. 11, 1991 г.
8. Леонтиев, В., *Есета на икономика*, С., Изд. къща “Хр. Ботев”, 1994 г., 462 стр.
9. Мавров, Хр., *Макроекономически зависимости на безработицата (Теоретични аспекти и емпирично проявление в България)*, Варна, СТЕНО, 2007 г., 163 стр.

10. Маневич, В.Е., Эволюция неравновесного анализа, Экономика и математические методы, кн. 1, 2007 г.
11. Розмаинский, И., Методологические основы теории Кейнса и его “спор о методе” с Тинбергеном, Вопросы экономики, кн. 4, 2007 г.
12. Тинберген, Я., О методе статистического исследования делового цикла. Ответ Дж. М. Кейнсу, Вопросы экономики, кн. 4, 2007 г.
13. Хикс, Дж.Р., Мистер Кейнс и “классики”: Попытка интерпретации, Экономика и математические методы, том. 38, № 2, 2002 г.
14. Худокормов, А.Г., История экономических учений, М., ИНФРА-М, 2004 г., 733 стр.
15. Baily, M.N. and Ph. Friedman, Macroeconomics, Financial Markets and the International Sector, IRWIN, 1995.
16. Varro, R., Macroeconomics, NY, Wiley, 1984.
17. Benassy, Jean-Pascal, Imperfect Competition, Nonclearing Markets and Business Cycles, E. Elgar, 2006, 576 pp.
18. Blanchard, O., What Do We Know About Macroeconomics That Fisher and Wicksell Did Not?, Quarterly Journal of Economics, № 4, 200?
19. Blaug, M., The Methodology of Economics, L., Cambridge Univ. Press, 1980, 296 pp.
20. Blaug, M., Says Law of Markets: What did it mean and why should we care?, Eastern Economic Journal, Spring 1997.
21. Colander, D., Teaching Economics in the 21st Century, Journal of Economic Education, Fall 1999.
22. Darity, W.Jr. and W. Young, IS-LM: An Inquest, History of Political Economy, vol. 27, № 1, 1995.
23. Dutt, A.K., Aggregate Demand – Aggregate Supply Analysis: A History, History of Political Economy, vol. 34, № 2, 2002.
24. Goodfriend, M. and R. King, The New Neoclassical Synthesis and the Role of Monetary Policy, NBER Macroeconomics Annual, 1997.

25. Greenwald, B. and J. Stiglitz, New and Old Keynesians, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993.
26. Ferri, P. and H. Minsky, The Breakdown of the IS-LM Synthesis: Implications for post-Keynesian economic theory, *Review of Political Economy*, vol. 1, 1989.
27. Johnson, H., The Keynesian Revolution and the Monetarist Counter Revolution, *The American Economic Review*, vol. 2, 1971.
28. "The IS-LM Model: Its Rise, Fall and Strange Persistence", *History of Political Economy*, Special Issue, January 2005.
29. King, R.G., Will the New Keynesian Macroeconomics Resurrect the IS-LM Model?, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993.
30. Kitson, M., Economics for the Future, *Cambridge Journal of Economics*, vol. 29, № 6, 2005.
31. Lerner, A., Functional Finance and the Federal Debt, *Social Research*, 10, Febr. 1943.
32. Lucas, R.E.Jr., Interview, In: "Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State", p. 272-292.
33. Mankiw, N.G., The Macroeconomist as Scientist and Engineer, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 20, № 4, Febr. 2006.
34. Muth, J., Rational Expectations and the Theory of Price Movements, *Econometrica*, July 1961.
35. The New PALGRAVE, A Dictionary of Economics, vol. 3, 1987.
36. Pasinetti, L., The Cambridge School of Keynesian Economics, *Cambridge Journal of Economics*, vol. 29, № 6, 2005.
37. Patinkin, D., Keynes and Economics Today, *The American Economic Review*, vol. 74, № 2, May 1984.
38. Rao, B.B., The Nature of the AD/AS Model Based on the IS-LM Model, *Cambridge Journal of Economics*, vol. 31, № 3, 2007.
39. Robinson, J., The Second Crisis of Economic Theory, *American Economic Review*, vol. 62, May 1972.

40. Romer, D., The New Keynesian Synthesis, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993.
41. Rush, M., A Primer on Real Business Cycles or the ABCs of RBCs, *Business Economics*, July 1990.
42. Samuelson, P., Lord Keynes and the General Theory, *Econometrica*, vol. 14, № 3, July 1946.
43. Skidelsky, R., Interview, In: “Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State”, p. 91-100.
44. Snowdon, B. and H.R. Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, E. Elgar, 2005, 816 pp.
45. Stigler, G., Does Economics Have a Useful Past?, *History of Political Economy*, vol. 1, 1969.
46. Tobin, J., Interview, In: “Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State”, p. 148-162.
47. Tobin, J., Price Flexibility and Output Stability: An Old Keynesian View, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, № 1, Winter 1993.

Съдържание

Въведение

1. Основната теоретична конструкция на “Обща теория на заетостта, лихвата и парите”
2. От Кейнс към неокласически синтез
3. Новите процеси в развитието на макроикономиката през последните две десетилетия на XX – началото на XXI век
 - 3.1. Новата класическа макроикономика
 - 3.2. Новата кейнсианска теория (The New Keynesian Economics)
 - 3.3. На пътя към нов синтез?

Заклучение

Литература

Резюме на английски език

Резюме на немски език

Резюме на руски език

Дж.М. Кейнс и развитието на макроикономиката

(Резюме)

Изследването си поставя три взаимосвързани задачи: да даде съвременен прочит на икономическата теория на Дж. М. Кейнс; да изясни приносите на последователите на Кейнс за формирането на теоретичната система, известна като кейнсианска макроикономика, както и за нейната интеграция в неокласическия синтез; да анализира новите процеси в развитието на макроикономиката от последните три десетилетия и от такава гледна точка да оцени значението на Кейнс за формирането на макроикономиката.

Монографията е структурирана в четири части: Въведение и три параграфа. Във Въведението са обосновани основните научни задачи. Параграф 1 е посветен на анализ на икономическите идеи на основателя на модерната макроикономика – Дж. М. Кейнс. Обект на подробно изследване в съдържателно и методологично отношение е фундаменталният труд на Кейнс “Обща теория на заетостта, лихвата и парите” (1936 г.).

Параграф 2 изследва еволюцията на идеите през периода от средата на 40-те до средата на 70-те години на XX в. Проследено е развитието на т.нар. ортодоксално кейнсианство (неокейнсианство), което се влива в неокласическия синтез. Авторът обособява три етапа във формирането на неокласическия синтез – понятие, използвано за да се обозначи установилия се до средата на 70-те години консенсус в макроикономиката чрез обединяване на кейнсианската макроикономика и неокласическата теория. Специално

внимание е отделено на приносите на Дж. Хикс, А. Хансен и Фр. Модилиани за развитието и формализацията на кейнсианската теория. В заключение е определено мястото на кейнсианските идеи в рамките на неокласическия синтез.

Последният параграф разглежда новите процеси в развитието на макроикономиката през последните две десетилетия на XX – началото на XXI век. Фокусът на вниманието е върху двете основни школи: Новата класическа макроикономика и Новото кейнсианство. Чрез изясняване на методологичните и теоретичните им особености, авторът търси отговор на въпроса: очертават ли се контурите на нов синтез в макроикономиката на съвременния етап? Въпреки че в науката се изказват подобни идеи, авторът остава скептичен към тях.

В заключението са изведени изводи. На фона на последните развития в макроикономиката се налага виждането, че Кейнс е изминат етап в развитието на науката. За по-малко от един век макроикономиката успява значително да се отдалечи от своя основател. Но приносите на Кейнс към развитието на икономическата теория са неоспорими. Съвременното значение на Кейнс, според автора, следва да се търси преди всичко в ред значими аспекти на неговата методология.